

Svenskarnas syn på straff

Kristina Jerre & Henrik Tham

Rapport 2010:1

Kriminologiska institutionen

Stockholms universitet

106 91 Stockholm

www.criminology.su.se

Svenskarnas syn på straff

Kristina Jerre & Henrik Tham

Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet

Rapport 2010:1
Kriminologiska institutionens rapportserie

ISSN 1400-853X

Förord

Denna undersökning om svenskarnas syn på straff ingår i ett större nordiskt projekt. Övriga deltagare är Flemming Balvig från Köpenhamns universitet, Aarne Kinnunen från Rättspolitiska institutet i Helsingfors, Helgi Gunnlaugsson från Islands universitet och Leif Petter Olaussen från Universitetet i Oslo. Projektet bygger på en tidigare undersökning av rättsmedvetandet i Danmark av Flemming Balvig. Initiativet till det samnordiska projektet togs av Leif Petter Olaussen. Till alla projektdeltagarna framför vi ett tack för det gemensamma arbete som lagts ned och för goda diskussioner under projektets gång.

Projektet har fått ett stort anslag till enkätundersökningen från Nordiska samarbetsrådet för kriminologi. Justitieministeriet i Danmark har finansierat den danska undersökningen. Fokusgruppsundersökningarna har kunnat genomföras med nationella medel från forskningsråd och universitet. Den svenska delen har finansierats genom ett anslag från Vetenskapsrådet. Tack till finansiärerna!

Rapporten har i juni 2010 seminariebehandlats vid Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet. Vi tackar för goda kommentarer i samband med detta och särskilt Felipe Estrada och Hanns von Hofer.

Ett stort tack riktas förstas till alla som avsatt tid för att delta i någon av de undersökningar som genomförts. Vi hoppas och tror att de svar som lämnats kommer att vara till nytta i den offentliga debatten om brott och straff.

Henrik Tham har varit projektledare. Kristina Jerre har stått de empiriska beskrivningarna och analyserna. Rapporten har skrivits tillsammans.

Stockholm i augusti 2010

Henrik Tham

Kristina Jerre

Innehåll

Sammanfattning	1
Kapitel 1. Det allmänna rättsmedvetandet.....	5
Kapitel 2. Metod och material.....	11
Kapitel 3. Generell inställning till straff.....	25
Kapitel 4. Informerad inställning till straff.....	29
Kapitel 5. Konkret inställning till straff.....	55
Kapitel 6. Från generell till konkret inställning till straff.....	67
Litteratur	74
Bilaga 1 – Frågeformulär till telefonundersökningen.	79
Bilaga 2 – Fördelning i urvalen från telefon- respektive postenkätundersökningarna samt i befolkningen avseende kön, ålder, region och utbildning	81
Bilaga 3 - Hela postenkäten inklusive ett fall, butiksrån.	83
Bilaga 4 – Manus till rättegångsfilmen om fallet med butiksrån.	89
Bilaga 5 – Diskussions- och frågeguide till fokusgruppsundersökningen om fallet med butiksrån.	95
Bilaga 6 – Resultat från telefonundersökningen. Viktade respektive oviktade resultat samt resultaten uppdelade på åldersgrupper och utbildningsnivå.....	105
Bilaga 7 – Resultat från postenkätundersökningen. Viktade respektive oviktade data samt konfidensintervall.....	108
Bilaga 8 – Interpolerad median	110
Bilaga 9 – Utdömda fängelsemånader i postenkäten utifrån olika antagande om vilket värde i svarsintervallen som de svarande respektive domarpanelen kan ha avsett med sina svar.	111
Bilaga 10 – Olika utfall av resultaten i postenkätundersökningen utifrån hypotetiska antaganden om hur bortfallet skulle kunna svara.	113
Bilaga 11 – Fokusgruppsdeltagarnas inställning till straff jämfört med deltagarna i telefon- respektive postenkätundersökningarna	115
Bilaga 12 – Svarsfördelning på frågan ”Vad anser Du att straffet skulle bli” bland fokusgruppsdeltagarna.	117
Bilaga 13 - Utdömda fängelsemånader enligt resultaten av fokusgruppsundersökningarna utifrån olika antagande om vilket värde i svarsintervallen som de svarande respektive domarpanelen kan ha avsett med sina svar.....	118

Sammanfattning

Det allmänna rättsmedvetandet har alltmer lyfts fram i den kriminalpolitiska debatten. Förändringar i strafflagstiftningen berättigas i tilltagande grad genom hänvisningar till vad folket tycker. Vad folkviljan verkligen säger om brott och straff är dock inte särskilt klart. För att undersöka det allmänna rättsmedvetandet har därför ett forskningsprojekt med datainsamling 2009 genomförts i alla de nordiska länderna. De översiktliga resultaten från den svenska delen av projektet publiceras i denna rapport.

I projektet undersöks i enlighet med internationell forskning tre typer av rättsmedvetande, det generella, det informerade och det konkreta. Det generella eller abstrakta rättsmedvetandet har mätts genom att ett representativt urval i Sverige har fått ta ställning till enkla frågor som ”Är straffen i Sverige är för milda?”. Det informerade rättsmedvetandet undersöktes genom att över tusen människor i en postenkät fick ta ställning till längre beskrivningar av sex olika rättegångsfall och fick sedan utifrån en lista ange vilket straff man tycker var bäst. Det konkreta rättsmedvetandet, slutligen, studerades genom att 119 stockholmare i olika grupper först fick se en film av en rättegång från något av fyra rättsfall från postenkäten och därefter fick diskutera fallet innan de bedömt lämpligt straff på samma sätt som i postenkäten.

De sex rättsfallen utgjordes av relationsvåld där kvinnan efter skador får uppsöka sjukhus, smuggling av 250 gr heroin, butiksrån där gärningsmannen under upprepade knivhot tvingar expediten att öppna kassaskåpet, våldtäkt under en företagskurs på ett hotell, förskingring av 350 000 kr från en äldre bankkund, och gatuvåld, där den utsatte får allvarliga skador i ansiktet. För fyra av fallen filmades fingerade rättegångar.

Undersökningen av det generella rättsmedvetandet visar att svenskarna vill ha hårdare straff. Två tredjedelar anser att straffen är för milda, mer än hälften är generellt för längre fängelsestraff och tre fjärdedelar tycker att våldsbrott bör straffas mycket strängare än de görs i dag. Slutsatsen av denna delstudie tycks alltså vara att en skärpning av strafflagstiftningen och hårdare straff i domstolarna har stöd i befolkningen.

När allmänheten får ta ställning till utförligare beskrivningar av rättsfall blir dock bilden en annan. De svarande har fått ange vilket straff de tror skulle dömas ut i en domstol och vilket

straff de själva tycker är rimligt. Dessa bedömningar har sedan ställts mot en bedömning som gjorts av totalt nio domare vid tre olika tingsrätter.

Allmänheten tror genomgående att domstolarna dömer mycket mildare än de gör. Allmänheten föreslår också högre straff i förhållande till vad man tror ges av domstolarna. Detta straff ligger dock i fem av de sex fallen under vad de tillfrågade domarna föreslagit. Särskilt anmärkningsvärt är skillnaden i bedömningen av narkotikabrottet. I fallet med relationsvåld dömer man lika som domarna. I mellan omkring 15 och 30 procent av fallen föreslår de svarande en icke frihetsberövande påföljd. Domarna däremot dömer med mycket få undantag i samtliga fall till fängelse.

Undersökningen fördes vidare för att se om förslagen till straff skulle förändras ytterligare om mer information kring brottet och de inblandade tillfördes. Fokusgrupperna tog efter filmvisning och diskussion ställning till fallen med narkotikabrott, butiksrån, våldtäkt och gatuvåld. I våldtäktsfallet skedde ingen egentlig förändring. För de övriga tre fallen minskades straffen ytterligare. I fallet med narkotika, som juridiskt sett är ett grovt brott, ville hälften av de svarande ge en icke frihetsberövande påföljd. Detta kan jämföras med domarna som angett över fem års fängelse.

Frågan blir hur skillnaden mellan å ena sidan det generella och å andra sidan det informerade och konkreta rättsmedvetandet ska förklaras? En förklaring är att det spontana svaret att straffen är för låga bara visar att man vill ta avstånd från gärningen. En annan förklaring är att allmänheten brukar vilja ha mer av vilket förslag som än presenteras, inklusive mer behandling eller arbetsträning för den som begått brott. En tredje förklaring är att allmänheten har dålig kunskap om de straff som faktiskt ges i domstolarna – i denna undersökning underskattade allmänheten genomgående domstolarnas straffnivå.

En fjärde förklaring slutligen är just att med mer och konkret information förändras kraven på hårda straff. Det är också det genomgående resultatet från tidigare forskning i olika länder. Detta innebär inte att allmänheten inte skulle ta brotten på allvar. Tvärtom visade undersökningen att allmänheten ofta ville utvidga straffet så att fängelse kompletterades med andra påföljder och rättsliga reaktioner. Särskilt behandling av gärningspersonen och ekonomisk kompensation till brottsoffret föreslogs ofta. Dessa ”tilläggsåtgärder” kan tolkas på olika sätt. De kan ses som att allmänheten föreslår ett tredelat straff. En del gäller rättvisa

och proportion, en annan del upprättelse av och hjälp till brottsoffret, och en tredje del åtgärder för att gärningspersonen inte ska begå brott igen.

Skillnaden mellan allmänhetens och domarnas bedömning varierar med typ av brott i undersökningen. Vad gäller fallen med relationsvåld och våldtäkt ligger allmänheten på samma eller liknande straffnivåer som domarna. I förhållande till den politiska debatten är dock dessa straffnivåer i domstolarna alltför låga. Domarna har kritiserats för att ligga i den nedre delen av straffskalan, och politiska krav har rests på att hela straffskalan i högre grad ska utnyttjas.

De politiska kraven på skärpta straff tycks inte ha stöd i allmänhetens informerade och konkreta rättsuppfattning. Ett minimieresultat av denna undersökning är att frågan om det allmänna rättsmedvetandet och människors uppfattning om vad som är en lämplig straffnivå bör problematiseras.

Kapitel 1. Det allmänna rättsmedvetandet

Olika skäl har getts till varför staten straffar. Straffen behövs, har det hävdats, för att avskräcka allmänheten från att begå brott, för att hindra den som dömts från att begå brott igen genom avskräckning, rehabilitering eller oskadliggörande, för att skipa rättvisa och återställa balansen i samhället, för att upprätta brottsoffren eller för att samhället måste markera vad som är klandervärda eller oacceptabla beteenden.

De olika skälen till reaktioner på brott hänför sig till delvis olika nivåer och institutioner (Victor 1995). På lagstiftningsnivån är syftet främst att markera avståndstagande och att avskräcka allmänheten, på domstolsnivån utmätts straff som ska markera det specifika brottets svårhetsgrad, och på verkställighetsnivån genom bl.a. kriminalvård i anstalt eller inom frivården är målet främst att åstadkomma rehabilitering och minska återfall.

Denna uppdelning är inte helt given. Skälen för statens straffande har varierat historiskt och skiljer sig även mellan samhällen. I Sverige har berättigandet av de straff domstolarna ska mäta ut tydligt förändrats under ett par årtionden. Detta framgår av den lagparagraf som styr domstolarnas dömande. Då Brottsbalken infördes 1965 var lagtexten följande (BrB. 1 kap., 7 par.):

Vid val av påföljd skall rätten, med iakttagande av vad som kräves för att upprätthålla allmän laglydnad, fästa särskilt avseende vid att påföljden skall vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället.

År 1989 ersattes denna paragraf av en ny (BrB. 29 kap., 1 par.), där också ordet påföljd byttes ut mot straff:

Straff skall, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.

Straffet ska nu utdömas utan hänsyn tagen till om det kan förväntas påverka den framtida brottsligheten hos den dömda. Straffet är ett uttryck för samhällets ogillande och lagöverträdaren får vad han förtjänar.

Förändringen kan beskrivas som en utveckling från relativa till absoluta straff eller från straff som medel till straff som mål. I ett politiskt klimat präglad av välfärdsstatstänkande och social ingenjörskonst var brottet ett utslag av brister i uppväxt och samhälle, och brottsligheten skulle minskas genom rehabiliterande påföljder och samhällsreformer. I ett mer nyliberalt samhälle ses individen själv som ansvarig för sina handlingar, han väljer om han vill begå brott, och gör han det får han också vara beredd att betala kostnaderna för detta, d.v.s. få ett straff. Förskjutningen av förklaringen till brottsligheten innebär att det moraliska elementet i påföljden förstärks.

Denna förskjutning av skälen för att utdöma straff eller påföljder medför även en förändring av normkällan. Tidigare var lagen och straffbudet något som gavs ovanifrån. Lagstiftaren uttryckte med hjälp av jurister och andra experter vilka påföljder som kunde förväntas vara mest effektiva för att minska brottsligheten. Med den förändrade synen på strafflagstiftning och utdömande av straff lyfts en annan normkälla tydligare fram – allmänheten, folket eller ”den vanliga människan”. Hänvisningar sker nu allt oftare till det allmänna rättsmedvetandet för att berättiga kriminaliseringar och straffskärpningar. Experten som normkälla ersätts av folket genom dess företrädare, politikerna. Lagen kommer s.a.s. underifrån och legitimeras genom sin demokratiska förankring.

En analys av successiva regeringars budgetpropositioner från 1970-talet till 90-talet visar att omsorgen om det allmänna rättsmedvetandet, som utsätts för kränkningar genom brott, tar över den tidigare omsorgen om lagöverträdaren (Andersson 2002). I direktiv till en utredning 2007 säger justitieministern att den ska ”föreslå förändringar av strafflagstiftningen i syfte att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott” (SOU 2008:85, s. 405). Utredningen föreslår sedan bl. a. skärpningar av straffen som beräknas uppgå till 400 fängelseår. I samband med att propositionen presenteras säger justitieministern i en presskonferens: ”Det finns en otålighet ute i det svenska samhället där man uppfattar att straffen för väldigt grova våldsbrott inte ligger i linje med den allmänna uppfattningen ... Den här skärpta synen som finns ute bland människor märks inte i domstolspraxis ... därför finns det starka skäl att höja straffnivån för de allvarligaste våldsbrotten” (Ask 2010).

I Brottsförebyggande rådets undersökning av det allmänna rättsmedvetandet från 1994 diskuterar författaren Hans-Gunnar Axberger detta medvetandes rättsliga ställning. Det kan, enligt Axberger, knappast användas som en självständig rättskälla, och begreppet lär heller

inte förekomma i någon lagtext. Däremot har det åberopats i ett antal domar. Historiskt har det allmänna rättsmedvetandet förknippats med naturrätt och folksjäl och ibland ställts i motsats till den positiva rätten som meddelas uppifrån. Ett åberopande av det allmänna rättsmedvetandet innebär en markering av att ”rätten kommer underifrån” (Axberger 1996, s. 16-37, citat s. 36). I anglo-amerikanska länder benämns detta *democracy at work* för att uttrycka väljarnas syn kommer till uttryck i strafflagstiftningen (Beckett 1997).

Över tid förefaller det alltså som om folkets rättsuppfattning tillmäts större betydelse för lagstiftning och dömande. Skulle det visa sig att allmänhetens rättsuppfattning eller det allmänna rättsmedvetande påtagligt avviker från den faktiska påföljdsbestämningen och straffmätningen, uppstår ett problem i en demokrati som måste lösas på något sätt. Antingen korrigeras straffen genom lagstiftningen så att de anpassas till allmänhetens rättsuppfattning, eller så måste regeringen försöka påverka väljarna så att deras uppfattningar kommer mer i samklang med de straff politikerna anser vara rätt. Båda anpassningsstrategierna är legitima. Politiska partier ska följa sina väljare men också försöka påverka dem. Det gäller för kriminalpolitiken och också för andra politikområden.

Den fråga som därför kan ställas är om allmänhetens rättsuppfattning eller det allmänna rättsmedvetandet överensstämmer med den påföljdsbestämning och straffmätning som sker vid svenska domstolar. Detta är den fråga som ska undersökas i denna studie.

Mot bakgrund av opinionsundersökningar förefaller frågan kunna besvaras ganska enkelt. Allmänhetens rättsmedvetande överensstämmer *inte* med domstolarnas påföljdsval och straffmätning – allmänheten kräver hårdare straff. I den mån politikerna anser sig behöva följa allmänhetens syn, bör då lagstiftningen förändras så att domstolarna blir strängare i sin bedömning av brott.

Dock, frågan är inte så enkelt avgjord. Olika invändningar kan riktas mot detta sätt att fastställa allmänhetens rättsuppfattning. Flemming Balvig har i en undersökning av danskarnas syn på straff gått igenom problemen med denna metod för att ge en rättsvisande bild av vad allmänheten verkligen tycker i frågor om brott och straff (Balvig 2006). Hans invändningar mot denna typ av opinionsfrågor grundas på både hans egen och andras forskning.

För det första är svaret att straffen är för milda alltid det svar som erhålls i undersökningar som ställer enkla frågor av denna typ. Detta resultat redovisas från undersökningar sedan lång tid tillbaka och från olika länder.¹ I Sverige har det visat sig i undersökningar av det allmänna rättmedvetandet sedan 1940-talet.² Samma bild framträder i undersökningar från andra länder.³ Detta innebär att svaret att straffen är för milda tycks vara ett standardsvar oavsett på vilken nivå straffen faktiskt ligger. Enligt Balvig är innebörden av svaren att straffen bör vara hårdare främst att man visar att man tar tydligt avstånd från beteendet och tycker att något ska göras åt detta problem. Att svara att straffen inte är för milda skulle kunna tolkas som att man är okänslig för problemet och brottsoffrens lidande. (Balvig 2006, s. 23 ff.).

För det andra visar det sig att allmänheten tenderar att säga att det bör vara mer av en åtgärd vad som än föreslås. Ställs allmänheten inför alternativen att ha mer behandling eller bättre insatser i skolan för att minska brottsligheten, så säger man ja även till detta (Balvig 2006, s. 26 f.). Då de enkla frågorna vanligtvis gäller om straffen bör vara strängare, kommer allmänheten att framstå som straffbenägen. Om inte frågor ställs om man tycker att rehabiliterande åtgärder eller kompensation till brottsoffret bör öka, så kan dessa sidor av allmänhetens inställning inte komma fram.

För det tredje förutsätter svar om att straffen är för milda att de som tillfrågas vet vilka straff som faktiskt döms ut vid domstolarna. Balvigs undersökning visar att allmänheten tror att domstolarna dömer mildare än de faktiskt gör. Mer korrekt kunskap om de faktiska straffen vid domstolarna och hur många som faktiskt döms till fängelse, skulle då kunna tänkas minska den andel som svarar att straffen är för milda. En invändning mot detta är dock, som

¹ Se även Anttila & Törnudd 1973, s. 143.

² I en rapportering från ett opinionsundersökningsinstitut ställde sig 2005 84 procent i Sverige positiva till hårdare straff för våldsbrott (FSI 2006, s. 13). Brottsförebyggande rådet genomförde 1994 en undersökning av det allmänna rättsmedvetandet. På frågan "Är dagens fängelsestraff för korta?" instämde, helt eller delvis, 95 procent av de tillfrågade i landet (Axberger 1996, s. 108). I en undersökning som genomfördes 1976-77 och även den på hela befolkningen, ansåg nio av tio att påståendet "Straffen i Sverige är alldeles för stränga" vara helt eller delvis felaktigt (Lindén & Similä 1982, s. 57). I en lokal undersökning i Sverige på 1940-talet ansåg mycket få att straffen var för stränga (Segerstedt et al. 1949).

³ I en undersökning av de fyra största skandinaviska länderna 1989 tyckte 70 procent att straffen allmänt sett var för milda – och i Sverige så mycket som omkring 80 procent (Bondeson 2003, s. 97). I en studie från Danmark 2006 ansåg 62 procent av befolkningen att straffen i landet är för milda, och liknande resultat har visat sig i undersökningar sedan 1950-talet (Balvig 2006, s. 9-15). En översikt av undersökningar om allmänhetens inställning till straff i de anglo-amerikanska länderna, där också huvuddelen av denna typ av undersökningar genomförts, ger liknande siffror från slutet av 1900-talet. Andelen i USA som anser att straffen är för milda har legat mellan 70 och 85 procent, i Kanada omkring två tredjedelar, i Storbritannien nära tre fjärdedelar och i en undersökning från Australien fyra femtedelar (Roberts et al. 2002, s. 27-29).

nämnts, att allmänheten alltid spontant tycks säga att straffen är för låga. Korrekt kunskap om den faktiska, högre straffnivån skulle dock kunna tänkas mildra kraven på hårdare straff.

För det fjärde är det frågan vilka kunskaper allmänheten har om den brottslighet som ska bemötas med straff. För kunskap om grova brott och om straff i landet är allmänheten därför ofta hänvisad till andrahandskällor som politiker, journalister, experter och företrädare för olika intressegrupper. Om företrädare för dessa grupper beskriver brottsligheten som allvarligare än den är, kan det vara ett skäl till allmänhetens krav på att domstolarna ska döma hårdare.

För det femte, slutligen, beror allmänhetens svar på vilken information som ges om brottet när man ska ta ställning till straff och andra påföljder.⁴ Balvig (2006, s. 52 f.) skiljer i sin undersökning på tre typer av rättskänsla i befolkningen, den generella, den informerade och den konkreta. Där den generella rättskänslan baseras på frågor som ”Är straffen för milda?”, grundas de två andra på att allmänheten får tillgång till mer information om gärningsperson, brottsoffer och det sammanhang som brottet inträffar i. Studier från flera länder pekar på att resultaten med denna typ av metod blir annorlunda (Eriksson & Åkerström 1994, s. 76) Hough & Park 2002). De olika metoderna redovisas närmare i kapitel 2.

Denna studie kommer att undersöka allmänhetens rättsuppfattning från dessa tre olika utgångspunkter genom att analysera det generella, det informerade och det konkreta rättsmedvetandet. Studien gäller allvarligare brott och särskilt våldsbrott. Frågan är då om allmänhetens rättsuppfattning framträder annorlunda om kunskapsunderlaget är rikligare. Studien ger även möjlighet att belysa ett antal näraliggande frågor om hur människor berättigar straffandet, om det finns ett *allmänt* rättsmedvetande eller om människors uppfattningar skiljer sig mycket, om förhållanden som inte är juridiskt relevanta i konkreta situationer påverkar människors bedömning av straff, och om inställningen till olika typer av allvarliga brott skiljer sig åt. Flera av dessa frågor kommer att rapporteras senare i projektet. Här ges en övergripande bild av hur allmänheten totalt sett bedömer vilket straff och andra påföljder som är lämpligast för ett antal olika brott.

⁴ Med påföljder avses här andra straff än böter och fängelse samt även vissa behandlingsåtgärder och medling och ekonomisk kompensation till brottsoffret även om dessa i juridisk mening inte betraktas som påföljder.

Kapitel 2. Metod och material

Utgångspunkten för denna studie är Flemming Balvigs undersökning av danskarnas syn på straff från 2006 (Balvig 2006). Liksom hos Balvig undersöktes de tre typerna av rättsmedvetande, det generella, det informerade och det konkreta i tre olika delstudier. Det generella rättsmedvetandet undersöktes genom telefonintervjuer där korta frågor om straffbenägenhet ställdes. Det informerade rättsmedvetandet studerades genom en postenkät som skickades till ett representativt urval av Sveriges befolkning. Enkäten bestod av sex vinjetter, d.v.s. beskrivningar av sex olika brottsfall till vilka de svarande fick ange lämpligt eller troligt straff. Det konkreta rättsmedvetandet undersöktes i så kallade fokusgrupper där ett mindre antal personer fick ta del av ytterligare information kring de brottsfall som ingick i postenkäten samt diskutera olika för- och nackdelar med olika straff och andra påföljder. För att kunna stämma av resultaten från undersökningarna av det informerade och det konkreta rättsmedvetandet gjordes också en undersökning av påföljdsbestämningen och straffmätningen bland ett antal svenska tingsrättsdomare.

Upplägget och genomförandet följer alltså Balvigs undersökning från 2006. På några punkter skiljer sig dock denna svenska undersökning från den danska föregångaren. För det första ingår denna studie i ett större nordiskt jämförande projekt och bygger på uppgifter insamlade 2009. Enkätundersökningen har genomförts i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Fyra av länderna har även genomfört den uppföljande undersökningen baserad på fokusgrupper i huvudstäderna. En annan skillnad är att brotten i denna nordiska undersökning är betydligt grövre än i den tidigare danska undersökningen. Då brotten i den danska studien från 2006 var sådana som i en dansk domstol skulle leda till fängelse i maximalt tre månader, rör de flesta fallen i den nordiska studien allvarligare våldsbrott. Denna inriktning beror på det kriminalpolitiska intresset som alltmer riktats just mot våldet i samhället i allmänhet och mot det grova våldet i synnerhet.

Tillvägagångssätten i de tre delstudierna, tillsammans med ett resonemang om vissa metodproblem, i den svenska delen av det nordiska projektet redovisas närmare här.

Telefonintervjun

För att mäta den generella inställningen till straff genomfördes alltså en telefonintervjuundersökning. På samma sätt som i Balvigs undersökning 2006 var frågorna sådana som kan sägas vara representativa för frågor som ställs i opinionsundersökningar om inställning till brott och straff, och flera av dem har använts även i andra undersökningar. Totalt ställdes sju korta attitydfrågor varav sex om brott och straff. Därutöver ställdes en fråga om syftet med att straffa och slutligen en fråga om partisympati (se frågeformuläret i bilaga 1). Genom att frågorna ingick i en så kallad omnibuss som också behandlar andra områden erhöles dessutom information om de svarandes sociodemografiska tillhörighet efter olika variabler. Detta möjliggjorde dels en uppskattning av urvalets representativitet jämfört med befolkningen, dels jämförelser av hur olika grupper i samhället svarat.

Intervjuerna genomfördes av opinionsundersökningsföretaget Synovate under perioden 14-29 september 2009 och riktades till personer 18-74 år. Intervjudeltagarna värvades från dels en befintlig panel hos Synovate, dels genom så kallad RDD (random digit dialing) där telefonnummer slumpas fram och rings upp. När man fått svar har intervjuaren frågat efter den i hushållet som har födelsedag närmast och som är minst 18 år gammal och sedan genomfört intervjun med denna person.

Utifrån ett skattat nettourval⁵ på 3 298 personer gav telefonundersökningen 1 013 kompletta intervjuer med personer i åldrarna 18-74 år. Detta motsvarar en svarsfrekvens på 31 procent. Det relativt stora bortfallet bestod av såväl vägrare som personer man efter upprepade försök aldrig kunde nå per telefon. I denna undersökning, liksom i andra liknande, var yngre och de med lägre utbildning underrepresenterade bland de svarande (bilaga 2).

Synovate har korrigerat bortfallet genom vägning efter demografiska variabler och, för att kompensera skillnader i sannolikhet att komma med i olika hushåll, på hushållsstorlek. Kontroll av omnibussarnas representativitet görs även genom postenkät som ger mycket liknande resultat. Resultaten från omnibussarna har av Synovate kontrollerats med frågor om partisympatier mot valresultat, vilka legat på en avvikelse på omkring en procent i de senaste tre valen.

⁵ Brttourvalet utgörs av slumpade telefonnummer som exempelvis visade sig vara faxnummer, helt ogiltiga eller nummer som gick till annat än privathushåll. Nettourvalet består alltså av teoretiskt presumtiva intervjudeltagare.

Resultaten från telefonintervjuerna som presenteras baseras på viktade data där hänsyn tagits till underrepresenterade grupper.

Postenkäten

Den andra delstudien avsåg att med hjälp av postenkät undersöka det informerade rättsmedvetandet, d.v.s. det som till skillnad från det generella, grundar sig på mer information om vilket brott som avses, om gärningspersonen och om brottsoffret.

Enkäten sändes ut till 3 000⁶ personer i åldrarna 18-74 år. Undersökningen startade den 7 september 2009 och avslutades den 11 november och distributionen av enkäterna ombesörjdes av företaget Synovate. Det angavs i formuläret att man genom att delta i undersökningen bidrog till att BRIS (Barnens rätt i samhället) skulle få upp till 20 000 kr, där beloppet var beroende av hur många som svarat. Två påminnelsebrev gick ut till dem som inte svarat. Andelen svarande blev lågt, 35 procent (1 057 returnerade enkäter). Ett resonemang om bortfallet, dess betydelse och hur det har hanterats kommer längre fram i detta avsnitt efter att tillvägagångssättet och genomförandet av undersökningen beskrivits.

I postenkäten beskrevs sex allvarigare brott i vinjettform som upptog en knapp A4-sida. Fallen baserades på verkliga fall och har hämtats från Danmark, där de valts ut som typiska efter kontakt med experter, främst advokater. Det första fallet rörde relationsvåld där kvinnan efter skador fick uppsöka sjukhus, det andra smuggling av 250 gr heroin, det tredje ett butiksrån där gärningsmannen under upprepade knivhot tvingar expediten att öppna kassaskåpet, det fjärde en våldtäkt under en företagskurs på ett hotell, det femte en bankanställd som förskingrar 350 000 kr från en äldre kund, och det sjätte en misshandel på stan, där den utsatte fick allvarliga skador i ansiktet. Beskrivningen av de sex fallen i enkäten redovisas i sin helhet i anslutning till att resultaten av postenkäten presenteras i kapitel 4.

Efter varje brottsfallsbeskrivning ombads deltagarna i enkätundersökningen besvara tre frågor (se tablå 1⁷). Förutom att ange vad man själv tyckte straffet för brottet borde vara skulle man ange vad man tror att straffet skulle bli i en domstol och vilket straff man tror att människor i

⁶ I enkätformuläret angavs en för låg siffra, 2 500.

⁷ Hela enkäten med ett av brottsfallen beskrivs i bilaga 3.

allmänhet skulle välja. Enligt instruktionen fick max två svarsalternativ anges men ett var tillräckligt.

Frågan om vad straffet skulle bli i en domstol kan ses som en kunskapsfråga. Har de personer som tar ställning till rättsfallen korrekta uppfattningar om vilka straff som verkligen döms ut? Enligt Balvig (2006) har allmänheten enligt flera undersökningar inte särskilt goda kunskaper om brott och straff i detta avseende (se även Eriksson & Åkerström 1994, s. 28; Wood 2009). I den studie som genomförs här ställs dock svaret på den frågan framförallt i relation till vilket straff man själv anser bör dömas ut. Hur mycket annorlunda skulle de svarande döma jämfört med hur de tror att en domstol skulle döma? Frågan om hur man tror att folk i allmänhet skulle döma är intressant då det ju rör sig om det *allmänna* rättsmedvetandet. I förhållande till denna fråga går det vidare att se om de svarande uppfattar sig som mildare eller strängare än allmänheten i sin bedömning.

Till frågeformuläret fogades en kortare beskrivning av innebörden av de olika straff, påföljder och andra rättsliga följder som utgjorde svarsalternativen (bilaga 3). Medling och ekonomisk kompensation till brottsoffret är inte straff eller påföljder i juridisk mening. Medling är frivilligt för båda parter, och sedan 2008 är kommunerna i Sverige skyldiga att kunna erbjuda detta för personer under 21 år. Ekonomisk kompensation är en ersättning till brottsoffret för den kränkning hon eller han utsatts för genom brottet. Att dessa två alternativ ändå tagits med i formuläret beror på att de alltmer kommit upp i den kriminalpolitiska debatten och att andra undersökningar (t.ex. Balvig 2006) visat att det är reaktioner som tilltalar allmänheten.

I skalan för fängelsestraffen har 5 år eller mer angetts som högsta svarsalternativ. Kritik baserad på ett antagande om att svarande generellt drar sig för att använda det allra högsta alternativet och att svarande oavsett skala tenderar att lägga sig i mitten, skulle kunna innebära att en klassindelning som denna håller nere straffen och att en vidgning av skalan uppåt generellt skulle höja den föreslagna straffnivån⁸. Den straffskala som använts har tagits fram efter olika avvägningar gällande jämförbarheten mellan länderna och mellan att ha en skala med realistiska/rimliga straff och som samtidigt erbjuder de svarande tillräckligt många alternativ.

⁸ Resultaten i föreliggande studie pekar dock inte entydigt på att de svarande systematiskt lagt sig i mitten och inte heller på någon generell ovilja att anse det längsta fängelsestraffet.

Tablå 1. Frågeformulär för enkätundersökning om synen på straff.

	Vad tror Du att straffet skulle ha blivit i en domstol?	Vad anser Du personligen att straffet bör vara?	Vad tror Du att människor i allmänhet anser att straffet bör vara?
Inget straff...	☐	☐	☐
Böter, fast belopp...	☐	☐	☐
Dagsböter			
1-2 månadslöner...	☐	☐	☐
Mellan 2 och 4 månadslöner...	☐	☐	☐
Över 4 månadslöner...	☐	☐	☐
Villkorlig dom...	☐	☐	☐
Skyddstillsyn...	☐	☐	☐
Samhällstjänst			
Under 50 timmar...	☐	☐	☐
Mellan 50 och 150 timmar...	☐	☐	☐
Över 150 timmar...	☐	☐	☐
Elektronisk fotboja			
Under 2 månader...	☐	☐	☐
Från 2 till 3 månader...	☐	☐	☐
Över 3 månader...	☐	☐	☐
Fängelse			
Under 2 månader...	☐	☐	☐
2 månader till 5 månader...	☐	☐	☐
6 månader till 11 månader...	☐	☐	☐
1 år till 1 år 11 månader...	☐	☐	☐
2 år till 2 år 11 månader...	☐	☐	☐
3 år till 4 år 11 månader...	☐	☐	☐
5 år eller mer...	☐	☐	☐
Behandling av gärningspersonen			
Under 2 månader...	☐	☐	☐
Mellan 2 månader och 1 år...	☐	☐	☐
Över 1 år...	☐	☐	☐
Medling...	☐	☐	☐
Ekonomisk kompensation till brottsoffret			
Under 50.000 kr...	☐	☐	☐
Mellan 50.000 och 100.000 kr...	☐	☐	☐
Över 100.000 kr...	☐	☐	☐

Högsta klassen för fängelsestraff har anpassats med hänsyn till samtliga fem länder i undersökningen. Ett skäl för att *inte* ha med ännu strängare straff var att inte mycket höga straff för någon brottstyp i något av länderna skulle dra upp hela straffskalan för de andra länderna. Ett sådant exempel är narkotikabrott där straffen i Sverige är mycket högre än i

Danmark. Straff över fem år är också mycket ovanligt och rör i Sverige bara omkring två procent av alla fängelsestraff.

Ett antal mindre studier där skalorna varierats på olika sätt samt där andra straffskalor använts har genomfört i Danmark och Sverige⁹. I dessa studier har små och icke representativa urval använts dock pekar de dels på att den straffskala som använts här inte uppfattats som tendentiös och dels att en straffskala utvidgad uppåt inte nödvändigtvis skulle höja straffnivån på svaren. Dessa antaganden skall dock göras med försiktighet och det kan alltså inte uteslutas att en annan skalkonstruktion skulle kunna leda till andra resultat och slutsatser.

Postenkäterna skickades ut i åtta olika varianter där skillnaden bestod i hur gärningspersonen beskrivits i de olika fallen. De förhållanden som varierades var kön, etnisk härkomst, antal tidigare domar, uppväxtförhållanden och förekomst av missbruk. Av dessa är två, antal tidigare domar och förekomst av missbruk, juridiskt relevanta. Enligt svensk lag kan domaren höja straffet om personen är tidigare dömd, och om personen missbrukar alkohol eller narkotika kan det vara skäl för en dom som innebär behandling. Frågan om kön och etnisk härkomst har i både forskning och debatt förts fram som exempel på diskriminering i rättskedjan, t.ex. så att man skulle bedöma ett brott som mindre allvarligt om gärningspersonen var kvinna och mer allvarligt om det rörde sig om en ”invandrare” (SOU 2006:30; Diesen 2005). Att variera uppväxtförhållanden, slutligen, är intressant för att därigenom belysa om t.ex. en svår barndom uppfattas som en förklaring till brott i vuxen ålder och leder till att brottet bedöms mindre hårt. Frågan om uppväxtförhållanden ska ses som förklaring eller bortförklaring till brott har länge stötts och blötts, och som ett aktuellt exempel kan nämnas den kriminalpolitiska debatt som fördes i en av de stora svenska dagstidningarna under våren 2010 (Svenska Dagbladet 2010-03-06 och 04-01).

⁹ I samband med planeringen av de nordiska undersökningarna genomförde Balvig mindre studier bland universitetsstudenter där svarsalternativen för fängelsestraffets längd varierades. En straffskala där alternativen fängelse 5-9 år, 10-16 år och livstid ingick uppfattades, enligt intervjuer, av de svarande som en dold uppmaning till att ge väldigt stränga straff, och de högsta alternativen låg långt utanför de straff man själv föreslog och de man trodde att andra skulle föreslå. Den skala som använts i denna svenska studie, där det högsta alternativet är 5 år eller mer, möttes inte av några reaktioner som menade att den var tendentiös i ena eller andra riktningen, detta oavsett om man rent generellt ansåg att straffen i Danmark var för milda eller ej (Balvig, kommande). I en mindre svensk studie som riktade sig till gymnasieelever användes samma vinjetter som här. Samma svarsformulär användes också men med skillnaden att skalan för fängelsestraff utvidgats uppåt så att det högsta alternativet var 10 år eller mer (Gottberg 2010). En jämförelse av straffnivåerna i gymnasiestudien och postenkäten i denna undersökning visar inte några markanta skillnader. Den längre straffskalan i den mindre studien renderade inte längre fängelsestraff.

Samtliga förhållanden har inte varierats i alla sex brottsfall. Detta skulle kräva ett större urval för att få tillförlitliga uppgifter om betydelsen av var och en av variationerna i förhållande till varje brottsfall. Vilka förhållanden som varierats i de olika brottsfallen redovisas i anslutning till resultatpresentationen för respektive rättsfall. Frågan om betydelsen av dessa variationer kommer dock att lämnas utanför analyserna i denna rapport för att återkomma i en senare publikation. Vad som dock kan nämnas är att de åtta varianterna är jämt representerade i det urval som resultaten baseras på.

Bortfallet

Andelen svarande blev låg, 35 procent. Detta reser frågan om representativitet. Kan resultatet sägas gälla för den vuxna befolkningen i Sverige, eller är det risk att resultaten blir snedvridna därför att personer med viss typ av åsikter inte har kommit med?

Frågan om snedfördelning har undersökts genom att uppgifter om de förhållanden hos deltagarna som ingick i frågeformuläret. Kön, ålder, region och utbildning har jämförts med uppgifter om befolkningen 18-74 år. Kön- och regionsfördelningarna i urvalet avviker inte men unga och de med högst grundskoleutbildning är underrepresenterade bland de svarande, d.v.s. de tillhör bortfallet i större utsträckning än andra grupper (bilaga 1). Tendensen i bortfallet är alltså densamma som i telefonundersökningen och, enligt Synovate, även i andra undersökningar.

Genom att, liksom i telefonundersökningen, väga befolkningsgrupperna till sina verkliga andelar i befolkningen går det att korrigera för skeva fördelningar bland de svarande. Redan i planeringen av postenkätundersökningen bestämdes att data skulle viktas på kön, ålder och region. Då det visade sig att fördelningen av olika utbildningsnivå bland de svarande blev skev (bilaga 2) samt att utbildning hade betydelse för inställningen till straff viktades data istället på kön, ålder och utbildning.

Viktning är dock ingen garanti för att resultatet ska bli representativt för befolkningen i stort. Det är möjligt att de svarande inom en grupp skiljer sig systematiskt från de icke svarande inom samma grupp genom att exempelvis vara mer intresserade av frågor om brott och straff

eller generellt ha en annan inställning i dessa frågor¹⁰. Det finns dock ingen näraliggande förklaring till varför mer straffbenägna skulle avstå från att svara på frågor om brott och straff i större utsträckning än andra^{11&12}.

En fråga som bör ställas är *varför* svarsfrekvensen blev så låg. En tänkbar förklaring som förts fram är att det rör sig om etiskt svåra frågor, vilket kan verka avskräckande på dem som ska svara. Synovate anger ytterligare ett par förklaringar.¹³ Enligt kommentarer från vägrare i den norska undersökningen angavs att det var för mycket text att förhålla sig till. Enkäter med många förkryssningar och lite text ger högre svarsfrekvens än enkäter med få förkryssningar och mycket text som i detta fall. Här finns alltså en spänning mellan två metodhänsyn. En undersökning av det informerade rättsmedvetandet kräver en mer utförlig beskrivning av brottet, vilket samtidigt tycks öka risken för bortfall.

Fokusgrupperna

Postenkäterna baserade på sex vinjetter som antogs mäta det informerade rättsmedvetandet. För att gå vidare och undersöka det konkreta rättsmedvetandet fick ett antal fokusgrupper utöver enkäterna ta del av filmatiserade rättegångar för fyra av fallen¹⁴ (en per grupp) och inom varje grupp diskutera olika former av straff och påföljder. Också denna undersökning genomfördes av Synovate.

¹⁰ Erfarenheten från tidigare bortfallsanalyser är enligt Synovate att bortfallet i allmänhet är tillfälligt och att de som vägrar av princip är jämnt fördelade över befolkningen (e-brev från Synovate 2010-04-07).

¹¹ Groves (2006) menar att högt bortfall inte nödvändigtvis är detsamma som skevt bortfall, det vill säga låg svarsfrekvens hänger inte självklart samman med hög svarsbias. Ett högt bortfall manar dock till ett noga beaktande av detta samt av vilken betydelse eventuella skillnader mellan de svarande och de som valt att avstå från att delta kan ha för resultaten.

Enligt Groves et al. (2000, 2004) hänger post-survey-deltagande och intresse för det aktuella ämnet ihop. Jämförelser mellan svarande och icke-svarande bland ett urval av politiskt ”intresserade”/aktiva inom ett visst ämne har pekat på vissa skillnader. De som inte svarar är ”mer” politiskt aktiva, medan de som svarar är mer ideologiskt styrda i sin aktivism (Montgomery et al 2008; Rüdig 2010). Rüdig (2010) kunde dock inte finna några tydliga systematiska skevheter i bortfallet gällande politiska attityder eller liknande ens när svarsfrekvensen var låg, under 40 procent.

Groves et al. (2006) går vidare i resonemanget kring intresse och svarsfrekvens och menar att inte bara intresset ökar svarsbenägenheten utan också huruvida ett deltagande leder till något positivt för den svarande. Det kan gälla en tillfredsställelse i att visa sig kunnig eller att undersökningen bidrar till att uppmärksamma ett viktigt ämne. En negativ inställning kan skapas om det rör sig om s.k. känsliga, genanta eller obehagliga ämnen vilket minskar svarsbenägenheten. Hur dessa olika faktorer har spelat in i denna studie är svårt att sja om.

¹² I de bortfallsanalyser som gjorts här har olika antaganden gjorts om hur bortfallet skulle kunna tänkas svara om de valt att delta och hur resultaten då skulle bli (bilaga10).

¹³ Enligt e-brev från Synovate 2010-04-07 och -09.

¹⁴ Av ekonomiska skäl begränsades filmatiseringen till fyra av de sex fallen.

För att rekrytera deltagare till fokusgrupperna gjordes en mindre telefonundersökning bland personer som ingår i en befintlig panel hos Synovate. Samma frågor ställdes som i den tidigare telefonundersökningen. Efter intervjun tillfrågades personerna om de kunde tänka sig att delta i en fokusgrupp. Intervjuaren angav att det skulle ta omkring två timmar och att deltagaren som tack skulle få 400 kr¹⁵. Från gruppen av möjliga deltagare uteslöts de som var utbildade eller verksamma inom psykologi, journalistik, marknadsföring eller juridik. Ingen skulle heller ha deltagit i en fokusgrupp hos Synovate under de senaste sex månaderna. Av praktiska, ekonomiska och tidsmässiga skäl begränsades genomförandet, och därmed urvalet, till att endast omfatta Stockholm.

Ytterligare ett kriterium för urvalet var att svarsfördelningen bland fokusgruppsdeltagarna skulle vara samma som bland deltagarna i den stora telefonundersökningen avseende frågorna ”Att sitta i fängelse kan jämföras med en hotellvistelse, de intagna har det för bra” och ”Jag är generellt för längre fängelsestraff”. Fokusgruppsdeltagarna skulle också bestå av lika många män som kvinnor och vara jämt fördelade mellan de tre åldersgrupperna, 18-29, 30-49 och 50-74 år. Totalt valdes 120 personer ut för att ta ställning till fyra av rättsfallen. Varje fall diskuterades av tre olika åldersgrupper med tio personer i varje grupp.¹⁶

Fokusgruppsdiskussionerna genomfördes av Synovate i företagets lokaler i Stockholm. I ett rum speciellt utformat för denna typ av undersökningar gjordes både bild- och ljudupptagningar av diskussionerna. De två projektmedlemmarna följde fyra av fokusgruppsessionerna direkt via storbild i ett angränsande rum. Syftet var att få en förståelse för genomförandet och av gruppdynamiken under diskussionerna. Hela diskussionerna skrevs ut av Synovate och materialet överlämnades till projektet. Filmer och därmed också utskrifter saknas dock p.g.a. ett tekniskt missöde för två av de tolv grupperna.

De fyra rättegångsfilmerna som grupperna fick se avsåg fallen med våldtäkt, butiksrån, narkotikabrott och gatuvåld och var 15-30 minuter långa. Filmerna spelades in i Danmark i en rättegångssal som används i juristutbildningen vid Köpenhamns universitet. Samma filmer användes i samtliga länders undersökningar. Eventuella skillnader i bedömningar mellan de nordiska länderna kan då inte hänföras till rollfigurernas utseende eller uppträdande. Den danska rättegången bedömdes också som tillräckligt lik en svensk för att samma film skulle

¹⁵ Vilket är ett standardförfarande hos Synovate vid undersökningar av den här typen.

¹⁶ En grupp hade ett bortfall på en person.

kunna användas. Deltagarna i fokusgrupperna informerades dock om att det rörde sig om en film gjord i Danmark.

Rollerna som domare, åklagare och försvarsadvokat spelades av personer med dessa yrken. Två lekmannadomare, som inte yttrade sig i filmerna, spelades av skådespelare. Det gällde även de vittnen, inklusive målsägande/brottsoffer, som uppträdde. De som deltog var desamma i alla fyra filmerna.

Den åtalade spelades också av en och samma person i alla fyra filmerna då bedömningen skulle gälla brottet och inte just den specielle person som valts att spela den åtalade. Skådespelaren var man, i en ålder som bör ha uppskattats till 25-30 år och med ett ”nordiskt” utseende. I samtliga fall rörde det sig om en man som tidigare var ostraffad. För att göra filmerna realistiska har dock problematiskt narkotikabruk och även andra förhållanden lagts till i två fall. I en större undersökning hade det förstås varit intressant att göra flera versioner av samma rättegångsfilm och exempelvis variera den person som spelade den åtalade, något som dock inte varit möjligt här.

Filmerna baserades på ett manus byggt på vinjetterna och skrivet med strävan att få ett så verklighetsanpassat fall som möjligt. Manusen översattes från danska till svenska av en av projektmedlemmarna, och filmerna dubbades sedan till svenska (exempel på manus till en av filmerna ges i bilaga 4).

Själva fokusgruppsundersökningen gick till på följande sätt. En grupp på tio personer i liknande ålder samlades runt ett ovalt bord. Diskussionsledaren från Synovate gav en introduktion genom att berätta om undersökningen och betona vikten av att deltagarna verkligen uttryckte vad de tyckte. Efter en kort presentationsrunda fyllde deltagarna i samma formulär som gått ut i postenkäten. Var och en markerade svarsformuläret med en siffra som användes också för följande formulär. På så sätt blev det möjligt att följa hur en och samma deltagare svarat i de olika enkäterna utan att deltagaren som individ kunde identifieras. Efter detta visades filmen varefter deltagarna återigen fick fylla i samma formulär som tidigare men enbart för det specifika fall som visats i filmen.

Därefter började gruppdiskussionen. Gruppledaren förde diskussionen så att varje straff eller annan rättslig följd av brottet behandlades för sig. En mer utförlig beskrivning av straffet än den som fanns i svarsformuläret lästes upp. För t.ex. fängelse innebar det information om bl.a.

umgänge med andra fångar, straff vid misskötsamhet, permissioner och återfall. Straffet diskuterades först allmänt utifrån för- och nackdelar och sedan specifikt i förhållande till det aktuella fallet som visats på film. Varje deldiskussion avslutades med att deltagarna uppmanades sammanfatta för- och nackdelar med det aktuella straffet. Den frågeguide som diskussionsledaren hade att följa var gemensam för de länder inom projektet som genomförde fokusgruppsundersökningen och hade översatts från norska till svenska (frågeguiden till en av fokusgruppsessionerna redovisas i bilaga 5).

Sedan alla straff och påföljder inklusive medling och ekonomisk kompensation gått igenom fick deltagarna för tredje gången fylla i det formulär som omfattade det specifika fallet. I mån av tid kunde ledaren i en avslutande diskussion ta upp frågor om bl.a. syftet med straff och om man i sina val av straff framförallt tagit hänsyn till själva brottet, offret eller gärningspersonen. De deltagare som ville antecknade sig på en lista för att få ett exemplar av forskningsrapporten. Det hela tog två timmar.

Diskussionerna om de olika fallen har framför allt letts in på straffen i förhållande till gärningspersonen. Påföljdernas betydelse för brottsoffret kommer främst in i samband med diskussion av medling och ekonomisk kompensation. Det hade varit möjligt att i större utsträckning föra diskussionerna utifrån påföljdernas betydelse för brottsoffret. Detta vore en viktig undersökning som dock kräver ett delvis annat upplägg, t.ex. så att brottsoffrets upplevelser av händelsen varierar. I en kommande och mer ingående analys av gruppdiskussionerna blir det dock möjligt att se i vilken utsträckning deltagarna själva hänvisar till brottsoffrets upplevelser och behov.

Domarenkäten

För att kunna svara på frågan om det allmänna rättsmedvetandet överensstämmer med praxis måste bedömningarna i de olika fallen ställas i relation till de straff som troligen skulle ha getts i en domstol. Ett antal domare fick därför ta ställning till samma enkät som använts i det nationella utskicket och i fokusgruppsundersökningen. För en nordisk jämförelse lades ett fall av våldtäkt mot barn till, som inte ingick i enkäten till allmänheten i Sverige.

Projektet vände sig till tre tingsrätter, två i en större stad och en i en mellanstor stad. Storstadsdominansen kan berättigas med att fokusgrupperna utfördes med deltagare från en

storstad. Lagmannen vid de tre tingsrätterna blev ombedd att ge frågeformuläret till tre domare med viss erfarenhet inom yrket och som inte hade en alltför säregen profil i dömandet. Domarna kunde välja att fylla i formuläret var och en för sig eller att göra det tillsammans, vilket domarna vid en tingsrätt valde att göra. Svaren skulle sedan skickas tillbaka utan att domarens namn behövde anges.

Domarna ombads att göra en bedömning av vilket straff och vilken eventuell ekonomisk kompensation som borde följa på brottet samt hur brottet skulle ha rubricerats juridiskt. I följbrevet påpekades att i en verklig rättegång skulle domaren naturligtvis haft betydligt mer information om fallet än som kan ges i en vinjett. Åklagarens och advokatens agerande spelar roll liksom personliga förhållanden hos den tilltalade och hos brottsoffret. Det påpekades också i brevet till domarna att straffen enligt formuläret inte alltid var juridiskt helt korrekta uttryckta, men att detta var en nödvändig kompromiss för att begränsa formuläret och för att kunna jämföra resultaten mellan de nordiska länderna.

Domarna ombads att i första hand ta ställning till de fall där gärningspersonen beskrivits som vuxen (över 21 år), tidigare ostraffad och utan missbruksproblem. För fallen med butiksrån och narkotikabrott fick dock domarna i första hand ta ställning till fallet där gärningspersonen beskrevs ha ett problematiskt förhållande till droger, då detta överensstämde med de fall som fokusgrupperna kom att behandla. Domarna blev även ombedda att ta ställning till om några av de omständigheter som varierats för allmänheten skulle påverka straffet. Det gällde de rättsligt relevanta förhållandena återfall, den tilltalades ålder¹⁷ och förekomst av missbruk. Samtliga domare (nio stycken) kom att göra bedömningar för samtliga varianter¹⁸. Resultaten av domarnas bedömningar redovisas i anknytning till analysen av postenkäten respektive fokusgrupperna, där samma bedömningsformulär använts.

Deltagarna i postenkätundersökningen och fokusgrupperna har inte i samband med sina bedömningar fått uppgift om vad straffet troligen skulle blivit i en domstol eller vilket straff domarpanelen angett. Det huvudsakliga skälet till detta är vad som påpekades i inledningen: oavsett vad som anges som domstolarnas straff, säger majoriteten att straffet är för lågt. Detta

¹⁷ Åldersvariabeln kom senare inte att användas i postenkäten utan fick stå tillbaka för andra förhållanden som varierades.

¹⁸ För fem av de sex fallen blev det alltså fyra varianter för varje domare att ta ställning till. I fallet med relationsvåld blev det två då endast återfall och inte missbruk varierats här. De nio domarna har alltså tillsammans avgivit 36 respektive 18 bedömningar för varje fallbeskrivning.

verkar vara fallet även om de svarande tar ställning till en mer detaljerad beskrivning av ett konkret brott. En mindre studie bland svenska gymnasieelever, baserad på vinjetterna i Balvigs studier från 2006, pekar dock på att denna tendens är olika tydlig för olika brott (Kvist 2009). I en undersökning bland universitetsstudenter, också den utifrån Balvigs vinjetter från 2006, fick hälften i sitt svarsformulär uppgift om vilket straffet skulle blivit i domstol och hälften saknade denna uppgift. Där de svarande själva fick döma var de mildare än domstolen medan de var hårdare då de fått reda på domstolens straff (Hermansson 2009, s. 29). Resultaten bekräftades av ytterligare en studie baserad på vinjetterna från 2006 (Magnell 2008). Tendensen att anse straffet vara för mildt oavsett vilket straff som föreslås tolkar Balvig, som nämnts, främst som ett uttryck för att människor vill visa att de reagerar på brottet (Balvig 2006, s.23). Hermanssons resonemang kring sina resultat går i samma linje, hon menar att när det är känt vad straffet skulle bli i en domstol fångar man i viss mån upp något annat än respondentens egen uppfattning om vad straffet bör bli (Hermansson 2009).

Utifrån det resonemang som förts kan då slutsatsen dras om vilken metod som bör väljas för att närmare undersöka det allmänna rättsmedvetandet i förhållande till brott och straff. De tillfrågade bör ges mer information om brottet och de inblandade personerna. De bör även själva få ange lämpligt straff utan uppgift om vad straffet skulle bli i en domstol.

Kapitel 3. Generell inställning till straff

Den generella inställningen till straff undersöktes som tidigare beskrivits genom en telefonintervju (bilaga 1). I urvalet blev de yngre och de med högst grundskoleutbildning underrepresenterade i förhållande till deras andel i befolkningen. Enligt en jämförelse av hur olika grupper svarat fanns inga signifikanta köns- eller regionsskillnader¹⁹. Däremot framstod just yngre samt de utan högskoleutbildning som mer straffbenägna än äldre och de med högskoleutbildning (bilaga 6) Resultatpresentationen av telefonundersökningen baseras på data som viktats på kön, ålder och utbildning. Straffbenägenheten i svaren för de olika frågorna ökar något efter viktning, skillnaden är dock högst fyra procentenheter (bilaga 6). Tolkningen av resultaten påverkas alltså inte.

Som framgår av tabell 3.1 är majoriteten av de svarande missnöjda med straffnivån och uttalar sig i riktning av hårdare och längre straff. Det är framförallt straffen för våldsbrott man anser bör vara strängare. Svaren på dessa två frågor kan dock inte helt jämföras med varandra eftersom svarsalternativen är olika formulerade.

Tabell 3.1. Svartsfördelning i telefonundersökningen på frågorna om inställning till straff, n=1013. Viktade data. Procent.

Straffen i Sverige är i stort sett...	%
...för milda	66
...lagom	28
...för stränga	1
Vet ej	5
Våldsbrott bör straffas mycket strängare än de görs i dag.	%
Instämmer helt eller delvis	77
Varken eller	7
Instämmer inte alls eller i huvudsak inte	12
Vet ej	4

¹⁹ Bland de icke signifikanta regionsskillnaderna kan dock nämnas att de svarande i Norrland var minst straffbenägna och de svarande i Sydsverige mest. De svarande från Stockholm (varifrån också fokusgruppsdeltagarna rekryterades) intog en mellanposition och låg sålunda nära ”övriga Sverige” gällande svartsfördelningen på frågorna i telefonundersökningen. Regionsindelningen motsvarar NUTS2-indelningen (SCBb)

Svaren från ytterligare tre frågor i telefonintervjun ses i tabell 3.2. En knapp majoritet instämmer i att fängelsestraffen generellt bör vara längre. Även i den något mer konkreta frågan om rånfallet anser majoriteten att straffet är för mildt, men å andra sidan anser nästan 40 procent att ett års fängelse, minimistraffet för rån enligt lagen (8:5 BrB), är lagom²⁰. Närmare hälften anser att de intagna har det alldeles för bra (tabell 3.2). Kraven på strängare straff verkar inte nödvändigtvis vara detsamma som *längre tid* bakom lås och bom, i viss mån verkar missnöjet ligga i att utformningen av straffet inte är ”kännbart” nog. En reservation måste dock återigen göras mot att de olika fråge- och svarskonstruktionerna försvårar jämförelser av nivåer.

Tabell 3.2. Svarsfördelning i telefonundersökningen på frågor om inställningen till fängelsestraff, n=1013. Viktade data. Procent.

Jag är generellt för längre fängelsestraff.	%
Instämmer helt eller delvis	57
Varken eller	13
Instämmer inte alls eller i huvudsak inte	26
Vet ej	4
En 28-årig man, ej tidigare straffad, hotar ett kioskiträde med kniv och tvingar till sig pengarna i kassan, 20.000 kr. Ett fängelsestraff på 1 år skulle vara...	%
...för mildt	54
...lagom	37
...för strängt	5
Vet ej	4
Att sitta i fängelse kan nästan jämföras med en hotellvistelse, de intagna har det alldeles för bra.	%
Instämmer helt eller delvis	49
Varken eller	16
Instämmer inte alls eller i huvudsak inte	34
Vet ej	1

Dessa resultat fungerar som en språngbräda över till de två kommande kapitlen där fokus i huvudsak ligger på olika fall av våldsbrott och där fallen presenteras alltmer konkret. Frågan

²⁰ Då det föreslagna straffet inte varierats går det inte att säga huruvida svarsfördelningen skulle sett annorlunda ut om ett annat straff föreslagits. Utifrån metodresonemangen i kapitel 2 verkar det dock troligt att en majoritet skulle anse straffet som för mildt även om ett strängare straff föreslogs.

är om den straffande hållningen till framförallt våldsbrott kommer att bestå eller om det tenderar att vara en lägre andel som är för strängare straff när mer information ges om gärningspersonen, brottsoffret och sammanhanget och de svarande själva får ange lämplig straffnivå.

Kapitel 4. Informerad inställning till straff

Beskrivningen av det informerade rättsmedvetandet bygger alltså på att de svarande fick ta ställning till sex rättsfall. Man skulle då ange vilket straff man trodde skulle dömas ut i domstol, vilket man själv tyckte var lämpligast och vilket man trodde att folk i allmänhet skulle föredra (bilaga 3). Brotten gällde relationsvåld, narkotikasmuggling, butiksrån, våldtäkt, förskingring och gatuvåld. I enkäterna varierades gärningspersonens bakgrund, egenskaper och förhållanden i olika kombinationer efter kön, etnisk härkomst, tidigare domar, uppväxtförhållanden och aktuell situation och missbruk.

I instruktionerna till hur enkäterna skulle fyllas i angavs att inte mer än två svar per fråga fick lämnas men att ett svar var tillräckligt. De redovisade resultaten baseras på dem som angett högst två svar på respektive fråga. Andelen som angett fler än två svarsalternativ varierar mellan 3 och 12 procent i de olika brottsfallen och cirka 2 procent har inte angett något svar alls. Andelen som avstått från att svara ökade mot slutet av enkäten, något som kan tolkas som ett trötthetssymtom. Generellt är andelen som avstått från att svara högst på frågan om vad man tror att folk i allmänhet anser. Eftersom resultaten baseras på data viktat på kön, ålder och utbildning begränsas urvalet vidare till de respondenter som angett information om detta i sina enkäter, cirka 4 procent har inte gjort så. Som tidigare redovisats var andelen svarande på postenkäten 35 procent. Med det interna bortfallet sjunker dock den totala svarsfrekvensen ytterligare några procentenheter till 32 procent.

I de fall där de svarande angett två svarsalternativ har detta generellt tolkats som att man angett en kombination av påföljder, inte som två alternativa påföljder. Endast då de två svaren omfattats av samma påföljdstyp, exempelvis både fängelse 6–11 månader och fängelse 2 år–2 år och 11 månader har detta tolkats som två alternativa svar och då har det längsta straffet använts.

Resultaten har som sagt viktats mot kön, ålder och utbildning. Det är dock i stort sett ingen skillnad mellan resultaten beroende på om de redovisas med viktade eller oviktade siffror, det rör sig i huvudsak om några enstaka procentenheter upp eller ner (bilaga 7).

I resultatredovisningen har elektronisk fotboja tagits upp i samma diagram som fängelsestraff. Juridiskt sett är det ett fängelsestraff som verkställs i hemmet. Elektronisk fotboja kan ges för fängelsestraff upp till 6 månader. I redovisningen behandlas det dock, för överskådlighetens skull som ett kortare fängelsestraff. Även sedan möjligheten att avtjäna fängelsestraff på upptill sex månader genom elektronisk boja höjts 2005 rör det sig också i praktiken vanligtvis om en eller två månader (Brottsförebyggande rådet 2007). När fängelse nämns i texten kommer detta, om inget annat nämns, alltså även att avse elektronisk fotboja.

Juridiskt sett är ett frihetsberövande straff strängare än icke frihetsberövande. Det kan dock inte uteslutas att de svarande tycker att vissa icke frihetsberövande straff är strängare än ett kortare fängelsestraff något som också visats empiriskt (Hauge 1968). Så kan t.ex. ett bötesstraff på två månadslöner ses som strängare än ett kort fängelsestraff. Sådana tolkningar är dock omöjliga att göra utifrån materialet varför den juridiska rangordningen kommer att gälla här.

Resultaten från enkätundersökningen kommer att redovisas brott för brott i den ordning de presenterades i enkäten. Först visas skillnaden i andelar som angett frihetsberövande respektive icke frihetsberövande straff följt av en analys av de föreslagna eller antagna fängelsestraffens längd. Detta jämförs samtidigt med resultaten från domarpanelens bedömningar. Jämförelsen sammanfattas sedan i en analys som tar hänsyn till både valet av frihetsberövande eller icke frihetsberövande straff samt fängelsestraffets längd i förhållande till domstolspanelens bedömning. De icke frihetsberövande alternativen som angetts i kombination med frihetsstraff eller som enda påföljd analyseras separat i slutet av kapitlet.

Misshandel: relationsvåld

Mats och Anne är gifta och har bott ihop i sex år. Tillsammans har de en dotter på fyra år. Deras äktenskap har fungerat dåligt under det senaste året och de grälar allt oftare. De beslutar sig för att försöka tala ut om problemen. De avsätter en hel helg för att vara tillsammans ensamma och skaffar barnvakt. Redan på fredagen blir de dock ovänner och det utvecklar sig till ett våldsamt gräl. Mats lämnar lägenheten i vredesmod och träffar några vänner på stan. Anne är ledsen över hur kvällen har utvecklats sig men vill inte sitta kvar ensam. Kort därefter lämnar därför också hon lägenheten för att vara med några vänner.

Under kvällens lopp ångrar Mats att de har försummat möjligheten att få tala ut. Han ringer därför flera gånger hem till Anne som dock inte är hemma. Mats försöker också ringa till Annes mobiltelefon men får inget svar och Anne ringer inte tillbaka. Mats ger sig tillbaka till lägenheten klockan ett på natten.

Närmare två kommer Anne hem. Mats vill veta var hon har varit. Anne säger: ”Jag orkar inte prata med dig nu”. Mats vill dock tala ut och vill veta var Anne har varit. Anne svarar fortfarande inte på Mats frågor och vill inte prata med honom. Mats börjar bli svartsjuk eftersom Anne inte vill tala om kvällen. Dessutom är Mats sur över att Anne inte verkar vara villig att försöka tala ut om deras problem. Då Anne alltså inte vill svara på Mats frågor börjar han beskylla henne för otrohet. Anne blir förbannad och de grälar högljutt och beskyller varandra för otrohet. Mats blir allt mer uppretad.

Vid ett tillfälle säger Anne att det är bättre att de skiljer sig. Mats blir nu så uppretad att han slår Anne hårt i bröstet. Anne ramlar omkull. Mats sparkar Anne två gånger i ryggen. Anne försöker värja sig med händerna men Mats sparkar henne igen dels i sidan och dels över händerna och tilldelar henne ytterligare ett knytnävsslag som träffar henne i bakhuvudet. Anne kommer på fötter och ropar att nu är det definitivt slut. Hon springer härefter ut ur lägenheten.

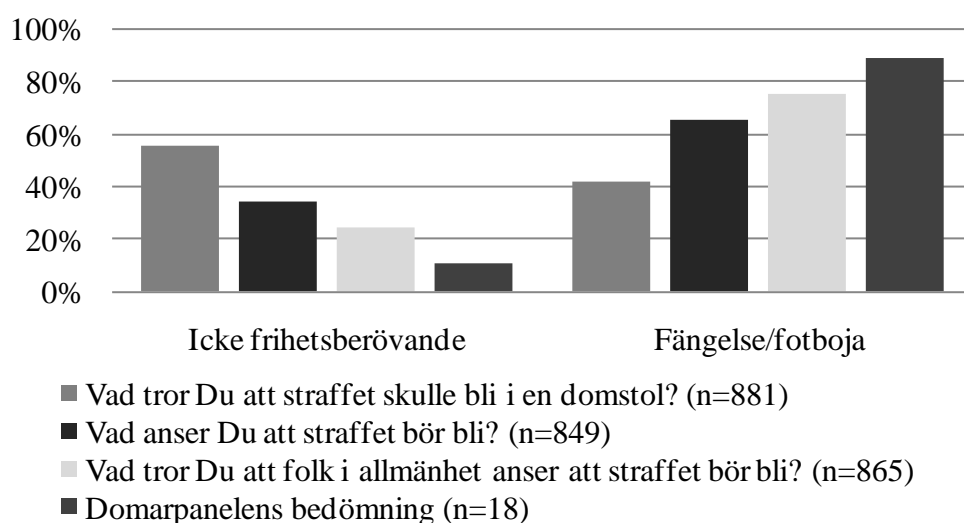
Anne beger sig till sjukhuset där hon blir undersökt och röntgad. Anne har blåmärken på bröstet och ryggen och hon har smärtor i nacken, ryggen, revbenen och i njurarna under de närmaste fyra till fem dagarna. Anne har dessutom brutit två fingrar på höger hand. Anne ansöker om skilsmässa och paret skiljer sig sedan.

I vinjetten om relationsvåld har tre förhållanden varierats. I fråga om etnisk härkomst har gärningsmannen fått heta Mats eller Kemal. Vad gäller återfall har de svarande fått veta antingen att han inte var tidigare straffad eller att han för ett år sedan dömdes för att ha knuffat omkull Anna och sparkat henne på benen. Hans situation har också varierats så att han i vissa fall har fast anställning och i andra är arbetslös och har alkoholproblem.

Figur 4.1 visar svarsfördelningarna på bedömningarna om gärningsmannen i fallet med relationsvåld bör få ett icke frihetsberövande straff, inklusive medling och ekonomisk kompensation, respektive fängelse, inklusive elektronisk fotboja. Bedömningarna visar vad den svarande tror att domstolen skulle döma, den egna bedömningen och uppfattningen om hur allmänheten skulle döma samt hur domarpanelen bedömde fallet. De två grupperna om vardera fyra staplar är omvändningen av varandra så att varje bedömning summerar upp till hundra²¹.

Drygt hälften tror inte att en domstol skulle döma gärningspersonen till fängelse. Majoriteten av de svarande anser dock att brottet borde leda till fängelse och de tror att allmänheten anser detsamma. De svarande dömer alltså strängare än de tror att en domstol skulle göra i detta avseende. I jämförelse med hur domarpanelen dömt är det dock en något lägre andel av de svarande som anser att straffet bör bli fängelse, 88 respektive 66 procent.

²¹ I detta fall tror dock två procent av de svarande att domstolen inte skulle döma ut något straff alls varför summan avviker något från hundra.

Figur 4.1. Andel som angett icke frihetsberövande respektive frihetsberövande straff i fallet med relationsvåld.

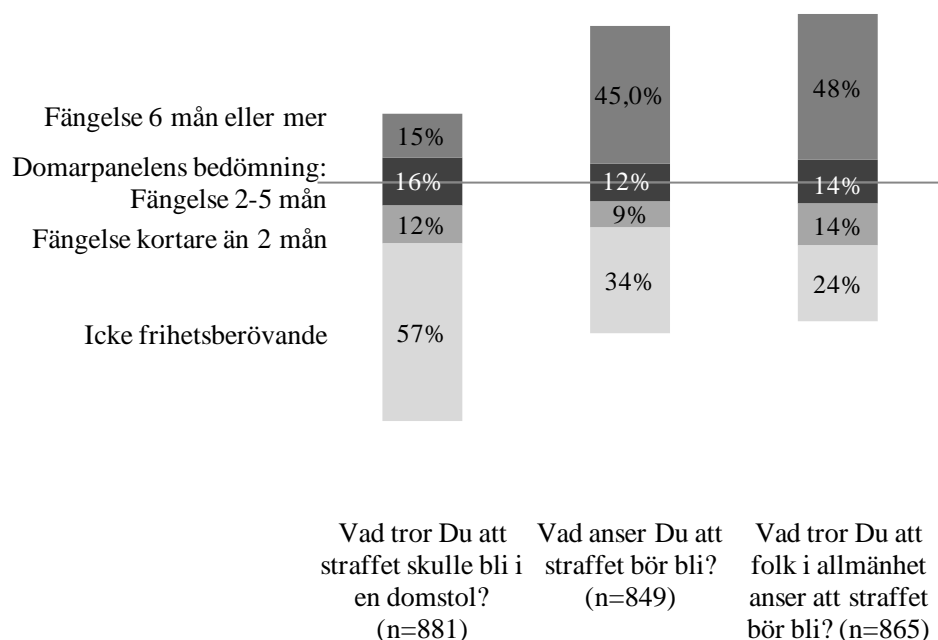
I tabell 4.1 anges fängelsestraffets längd. I 16 av de 18 domarbedömningarna har fängelsestraff angetts (de två övriga bedömningarna omfattade villkorlig dom tillsammans med samhällstjänst). I 14 av dessa bedömningar angavs längden 2-5 månader och i övriga två 6-11 månader, vilket överensstämmer relativt väl med hur långa fängelsestraff de svarande tror att en domstol skulle ge.

Tabell 4.1. Fängelsestraffets längd bland dem som angett ett frihetsberövande straff i fallet med relationsvåld. Procent.

Fängelsestraffets längd	Vad tror Du att straffet skulle bli i en domstol? (n=371)	Vad anser Du att straffet bör bli? (n=566)	Vad tror Du att folk i allmänhet anser att straffet bör bli? (n=683)	Domarpanelens bedömning (n=16)
Under 6 mån.	66	31	37	88
6-11 mån.	20	23	20	12
1-2 år	10	21	19	
2-3 år	3	12	11	
3-5 år	1	7	7	
5år eller mer	0	6	6	

Majoriteten av de svarande som angett fängelse anser dock att straffet bör bli längre än så och fördelar sig jämt runt 1 års fängelse och återigen tror man att folk i allmänhet skulle döma

likadant. Så även om en något *lägre* andel av de svarande än av domarpanelen angett fängelse (figur 4.1), så anser de svarande att fängelsestraffen skulle bli *längre* än vad domarpanelen angett (tabell 4.1).

Figur 4.2. Andel som angett mildare, samma eller strängare straff än domarpanelen i fallet med relationsvåld.

Sett till både fängelse och de olika icke frihetsberövande påföljderna framkommer en bild där fördelningen mellan dem som vill ha samma eller mildare straff än domarpanelen respektive ett längre fängelsestraff än 2-5 månader är relativt jämn. Det är dock en något *lägre* andel (45 procent) som anser att straffet borde bli *längre* än vad domarpanelen angett. En klar majoritet tror att straffet skulle bli något annat än frihetsberövande i en domstol. De svarande tror vidare att folk i allmänhet i stort sett skulle döma på samma sätt som de själva (figur 4.2).

Narkotikabrott/narkotikasmuggling

Anders har fått ett erbjudande om att tjäna 20.000 kr. Han ska resa till Madrid i Spanien och hämta ett parti heroin tillbaka till Sverige. Anders har stora ekonomiska problem.

Han har tidigare berättat för en langare som han känner att han hamnat i ekonomisk knipa eftersom han inte har några pengar. Någon dag senare återkommer langaren till honom om ett jobb som kan ge honom 20.000 kr.

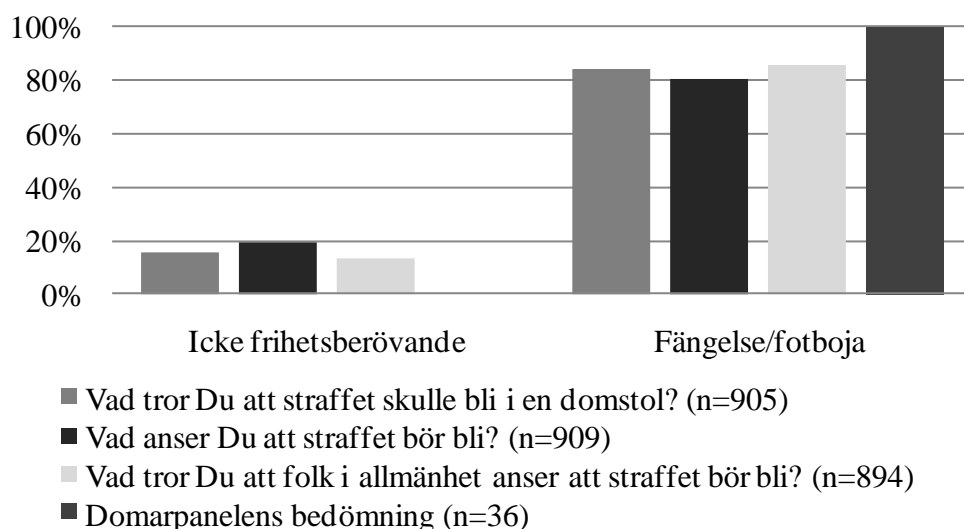
Anders tycker att det låter som lättförtjänta pengar och med de öppna gränserna så tänker han att det säkert inte är så mycket kontroll.

Anders hämtar heroinet på en bar inne i Madrid. Han har fått en halv sedel och ett meddelande om att han ska visa upp denna för en man som har den andra halvan av sedeln. Anders har aldrig mött denne man förut men sedelhalvorna passar ihop och Anders får heroinet. På hotellrummet förvissas han sig om att det verkligen är heroin han fått. Nästa dag tar han flyget tillbaka till Arlanda flygplats. Heroinet är packat i fyra små påsar. Totalt 250 gram heroin är fördelat i de fyra påsarna vilket motsvarar cirka 25.000 brukardoser. Redan hemma har Anders gjort hål i ett par gamla skor och lagt en sula över. Han lägger två påsar i vardera skon och han har skorna på sig under hela hemresan.

När Anders fått sitt bagage i ankomsthallen på Arlanda går han igenom den gröna zonen för passagerare som inte har något att förtulla. Han är spänd och en av tulltjänstemännen fattar misstankar mot honom eftersom han verkar nervös och eftersom fyllningen i skorna får honom att gå lite märkligt. Tullaren vinkar in honom för kontroll och går igenom Anders resväska men hittar ingenting. Anders svettas och är nervös. Tullaren ber om Anders jacka och skor och hittar de fyra påsarna med heroin i skorna. Anders blir därefter anhållen av polisen.

De förhållanden som varierats i vinjetten om narkotikasmuggling är kön, missbruk och tidigare straff. Gärningspersonen heter antingen Anders eller Lisa. I hälften av vinjetterna missbrukar Anders eller Lisa narkotika sedan många år, och i den andra hälften är han eller hon varken beroende av eller använder narkotika. Frågan om återfall har varierats på tre sätt: ej tidigare straffad, straffad en gång för att ha sålt narkotika samt straffad tre gånger för att sålt narkotika.

Bedömningarna av lämpligt eller troligt straff för narkotikabrottet i fråga om frihetsberövande eller icke frihetsberövande straff framgår av figur 4.3. I förhållande till bedömningen av relationsvåldet är det här betygligt färre som väljer annat än fängelse. Skillnaderna mellan vad man tror att straffet skulle bli, vad man själv anser och vad man tror att folk i allmänhet anser är små eller obefintliga. I förhållande till domarpanelen har de svarande på samtliga frågor angett fängelse i lägre grad. För domarpanelen finns här bara ett val – fängelse.

Figur 4.3. Andel vid olika bedömningar som angett icke frihetsberövande respektive frihetsberövande straff i fallet med narkotikabrott.

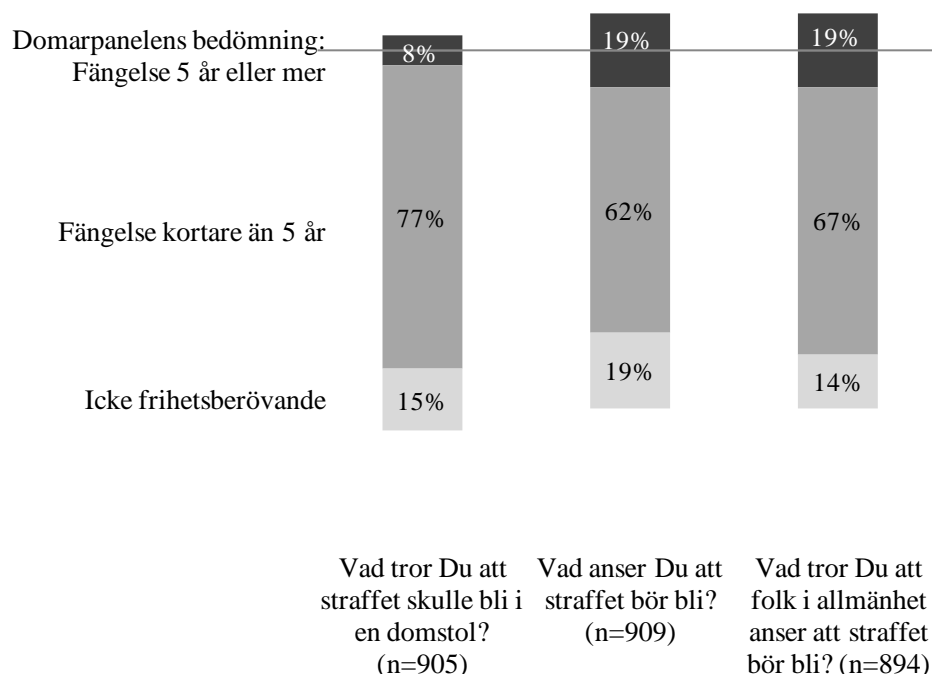
De svarande som anser att straffet skulle bli fängelse har fördelat sig relativt jämt runt ett fängelsestraff på 2 år (tabell 4.2). Det vanligaste svaret bland dem som angett fängelse är dock fem år eller mer, en knapp fjärdedel har angett detta. Man tror att folk i allmänhet skulle döma likadant. I bedömningen av vad man tror att straffet skulle bli i en domstol har de svarande i huvudsak fördelat sig runt 1-2 års fängelse.

Tabell 4.2. Fängelsestraffets längd bland dem som angett ett frihetsberövande straff i fallet med narkotikabrott. Procent.

Fängelsestraffets längd	Vad tror Du straffet skulle bli i en domstol? (n=764)	Vad anser Du att straffet bör bli? (n=735)	Vad tror Du att folk i allmänhet anser att straffet bör bli? (n=769)	Domarpanelens bedömning (n=36)
Under 6 mån.	22	14	12	
6-11 mån.	20	11	14	
1-2 år	20	18	18	
2-3 år	19	18	19	
3-5 år	10	15	15	
5år eller mer	9	24	22	100

Också i detta fall dömer de svarande strängare än de *tror* att en domstol skulle göra (tabell 4.2). I förhållande till att domarpanelen entydigt angett det längsta alternativet, fängelse 5 år eller mer, har de svarande dock tydligt underskattat vad straffet förmodligen skulle bli i en

domstol. Dessutom har majoriteten av de svarande själva angett ett lägre straff än domarpanelen. Enligt de tabeller som vägleder domstolarna då det gäller typ och mängd narkotika av olika typ, är straffet för 250 gr heroin nära 6 års fängelse (Sterzel 2005 s.491).

Figur 4.4. Andel som angett mildare, samma eller strängare påföljder än domarpanelen i fallet av narkotikabrott.

I figur 4.4 sammanfattas de olika bedömningar som de svarande gjort i förhållande till domarpanelens bedömning. Trots att de svarande själva förordar stränga straff och huvudsakligen långa fängelsestraff, dömer de mindre hårt än domarpanelen. Det går inte att avgöra hur många som är strängare i sin bedömning, då den högsta klassen är öppen. Totalt sett är det dock mindre än en femtedel (19 procent) som valt den högsta klassen och åtta av tio har lagt sig under domarpanelens bedömning. Bedömningen av hur man tror att folk i allmänhet skulle döma är påtagligt lik den bedömning man själv gör. Särskilt anmärkningsvärt är att de svarande tror att straffet i domstol skulle vara så mycket lägre än det blir enligt domarpanelen. Fler än nio av tio tror att straffet skulle ligga under 5 års fängelse, och 15 procent tror t.o.m. att domstolen skulle ge ett icke frihetsberövande straff.

Rån: butiksrån

En tisdagseftermiddag strax efter kl. 18 går Lars med en huva som täcker huvudet och ansiktet, bortsett från ögonen, in i en butik. Expediten är för tillfället ensam i butiken. När Lars kommer fram till disken tar han fram en brödkniv och håller fram den hotfullt mot expediten.

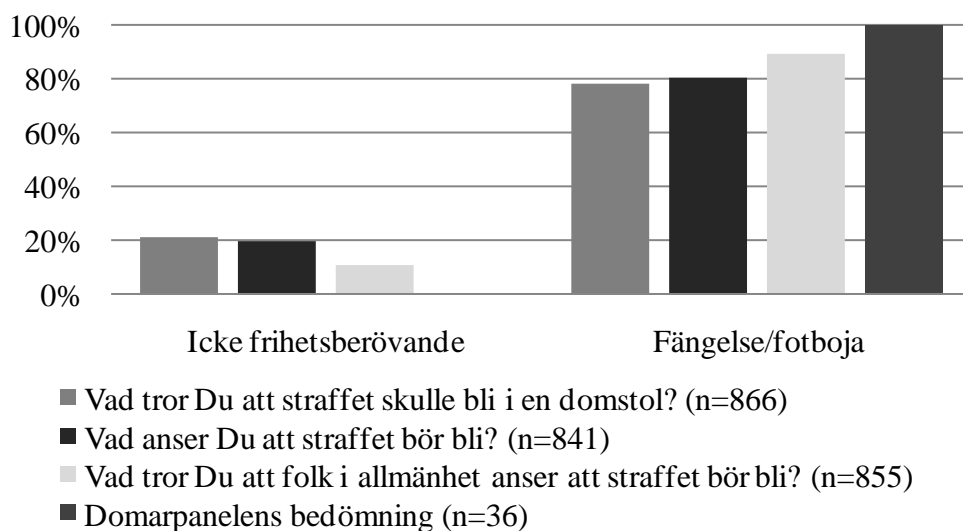
”Ge mig pengarna!” ropar han. Expediten reagerar inte på en gång, och Lars springer därför in bakom disken och håller upp kniven framför expediten. ”Öppna kassan – hit med pengarna!” ropar Lars och knuffar expediten mot disken. Expediten får upp kassaapparaten, där finns dock bara 1.000 kronor i sedlar och mynt. Lars tar sedlarna med den ena handen samtidigt som han håller fram kniven hotfullt med den andra handen och säger: ”Jag vill ha mer pengar! Var är resten av pengarna?”.

Expediten förklarar att resten av dagskassan ligger i ett kassaskåp i lokalerna bakom som hon inte har koden till. Lars tar tag i expeditens överarm samtidigt som han håller kniven i sin högra hand. Han tvingar in expediten i lokalerna bakom där det står ett kassaskåp fastbultat i golvet och som bara har en smal springa att lägga i pengarna genom. På kassaskåpet finns ett tangentbord att slå in koden på. Lars riktar kniven mot expediten och ropar: ”Koden!”. ”Jag kan den inte”, säger expediten återigen. Lars tar ett steg närmare och håller fram kniven mot expediten. ”Koden!” ropar han igen.

Härefter trycker expediten in en kod och öppnar kassaskåpet. Lars tar en bunt sedlar och en påse med småpengar och springer ut ur kiosken. Det totala rånbytet blir 16 500 kr.

Variationerna i gärningspersonens förhållanden och bakgrund i rånbrottet gäller återfall, narkotikakonsumtion och aktuella situation vad gäller arbete och psykisk hälsa. Lars är tidigare ostraffad eller straffad en gång för rån. Han är inte beroende av eller brukar narkotika, alternativt använder han då och då kokain och amfetamin. Vad gäller arbetssituationen arbetar Lars antingen med service på en bilverkstad eller så har som vuxen psykiska problem och svårigheter att behålla ett jobb.

Enligt figur 4.5 är det inte någon skillnad mellan hur stor andel som anser att straffet för butiksrånet bör bli fängelse (inklusive fotboja) och hur stor andel som tror att en domstol skulle döma så. Däremot tror en något högre andel att folk i allmänhet skulle ange fängelse som straff i det här fallet (tabell 7.2 bilaga 7). Domarpanelen är här entydig – samtliga domare dömer till fängelse. De svarande är alltså enligt uppdelningen frihetsberövande eller icke frihetsberövande straff mildare i sin bedömning än domarpanelen genom att en femtedel föreslår ett annat straff än fängelse.

Figur 4.5. Andel vid olika bedömningar som angett icke frihetsberövande respektive frihetsberövande straff i fallet med butiksrånet.

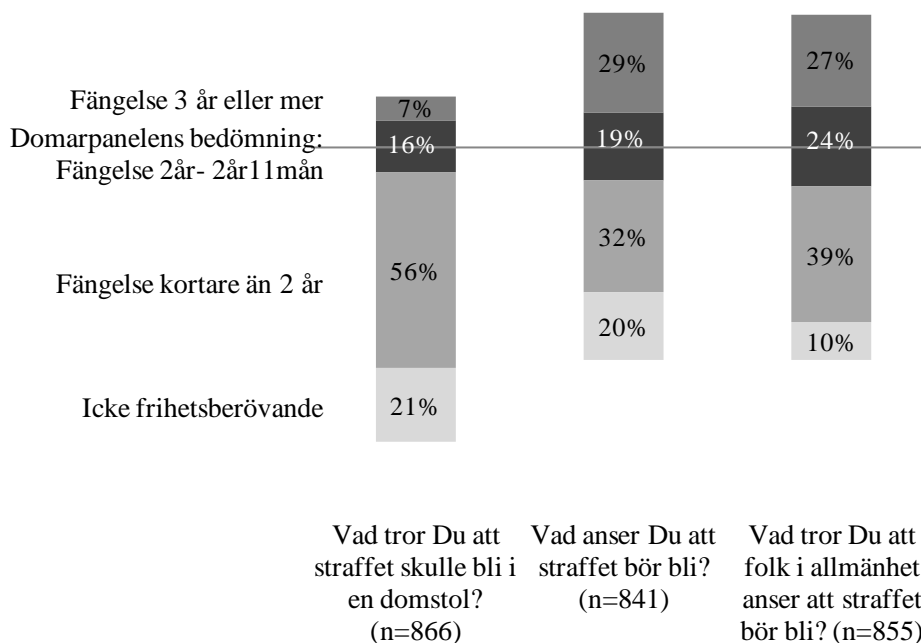
Medan de flesta *tror* att domstolen skulle döma ut fängelse på drygt 1år så *anser* de flesta svarande att fängelsestraffet bör bli drygt 2år, och så tror man att också folk i allmänhet skulle döma (tabell 4.3). Det är alltså fler än hälften som förespråkar längre straff än vad de flesta *tror* att en domstol skulle döma ut.

Tabell 4.3. Straffets längd bland dem som angett fängelse/fotboja i fallet med butiksrån. Procent.

Fängelsestraffets längd	Vad tror Du att straffet skulle bli i en domstol? (n=681)	Vad anser Du att straffet bör bli? (n=676)	Vad tror Du att folk i allmänhet anser att straffet bör bli? (n=763)	Domarpanelens bedömning (n=36)
Under 6 mån.	28	10	11	
6-11mån.	18	11	13	
1-2 år	26	19	20	11
2-3 år	19	24	26	56
3-5 år	7	20	15	33
5år eller mer	2	16	15	

Domarna har i 20 av sina 36 bedömningar angett fängelse 2 år-2 år och 11månader, 12 bedömningar har hamnat på 3 år-4 år och 11månader och resterande fyra på 1 år-1 år och 11månader. Utifrån detta har de svarande generellt underskattat vad straffet skulle bli i en

domstol. Av de som anser att straffet bör bli fängelse har en fjärdedel angett samma som domarpanelen, de övriga fördelade sig jämt under respektive över detta straff (tabell 4.3).

Figur 4.6. Andel som angett mildare, samma eller strängare påföljder än domarpanelen i fallet med butiksrån.

I figur 4.6 beskrivs de svarandes tre bedömningar för både icke frihetsberövande och frihetsberövande straff i jämförelse med domarpanelens bedömning. Typstraffet, det vill säga det som de flesta i domarpanelen angett är fängelse 2år-2år och 11 månader. De svarande tror att domstolarna skulle döma betydligt mildare än vad domarpanelen gjort. Nära tre fjärdedelar av de svarande ger samma eller mildare straff än domarpanelen. Nära 30 procent av de svarande föreslår ett straff som ligger över typstraffet i domarpanelen, vilket är ungefär samma andel av domarna som lägger sig över typstraffet (se tabell 4.3). De svarandes uppfattning om hur folk i allmänhet skulle ha dömt liknar mycket den egna bedömningen.

Våldtäkt

Jenny och Martin känner inte varandra men arbetar på samma firma. De möts på en företagskurs som hålls från fredag till lördag på ett hotell. Efter middagen på fredagskvällen dansar de ett par danser tillsammans och bestämmer att de ska ta en drink i hotellbaren när musiken slutat vid 2-tiden.

Baren är dock stängd och de går därför iväg mot hotellrummen, de bor i på olika våningar. På väg upp frågar Martin om han får ge Jenny en kram. Jenny säger ja och de ger varandra en kram. Då

de ska gå vidare erbjuder Martin Jenny en öl på rummet. Jenny tackar ja och de följs åt till Martins rum.

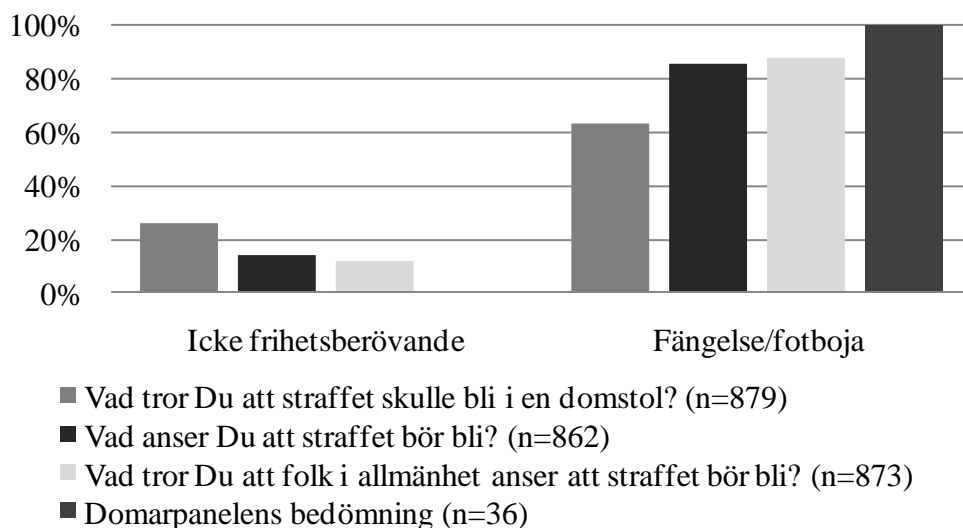
I rummet sätter sig Jenny i en fåtölj och Martin sätter sig på sängen. Stämningen är god och de pratar om arbetet och dricker ett par öl. Då Martin kommer tillbaka efter att ha varit på toaletten går han fram till Jenny, lutar sig över henne och börjar kyssa henne. Jenny säger att hon inte vill. Hon tar tag i hans händer och försöker att knuffa bort dem. Martin ignorerar dock hennes avvisande. Han drar av henne blusen och öppnar bh:n, han rör vid och kysser hennes bröst medan Jenny förgäves försöker knuffa bort honom. Jenny reser sig och säger att hon vill gå men Martin tar tag i henne och drar henne till sängen.

Jenny protesterar och säger att Martin ska låta henne gå. Som om Martin inte hörde protesterna drar han av Jenny hennes byxor, trosor och blus. Han pressar ner henne i sängen och lägger sig över henne och håller fast henne. Samtidigt får han ner sina egna byxor och pressar sig upp mot Jenny och genomför ett kort vaginalt samlag. Då han fått utlösning, drar han sig ur och reser sig från sängen. Jenny springer in på toaletten, torkar sig snabbt med en handduk och tar på sig byxorna och blusen. Därefter samlar hon ihop resten av sina kläder och lämnar genast Martins rum.

Tidigt på lördagsmorgonen ringer Jenny till sin syster och berättar vad som har hänt. Systemen tar Jenny till Centrum för våldtagna kvinnor på Södersjukhuset där Jenny blir undersökt. Det konstateras inga fysiska skador men Jenny är chockad, mycket ledsen och rädd. På onsdagen – 4 dagar efter att våldtäkten ägt rum – anmäler Jenny händelsen till polisen.

Gärningsmannen är 28 år gammal och har bott hela sitt liv i en landsortsstad. Variationerna i våldtäktsfallet har gjorts för härkomst och tidigare domar. Han heter antingen Martin eller Mustafa. Tidigare domar har getts i fyra varianter: ej tidigare straffad, straffad en gång för stöld, straffad en gång för ofredande och straffad en gång för försök till våldtäkt.

Två tredjedelar av de svarande tror att straffet för våldtäkten i vinjetten skulle bli fängelse eller fotboja och en fjärdedel att straffet skulle bli icke frihetsberövande (figur 4.7). De resterande 11 procenten tror inte att domstolen skulle ge något straff alls. Inte i något av de andra sex brottsfallen har denna andel varit lika hög. Huruvida dessa svarande inte tror att domstolen anser att handlingen har något straffvärde eller om de tror att domstolen utifrån svårigheter i bevisfrågan inte skulle *kunna* döma ut något straff, går inte att säga. Någon närmare tolkning av detta görs heller inte här. Över 80 procent av de svarande anser att straffet bör bli fängelse. Allmänheten bedöms ligga nära den egna åsikten. I detta avseende finns alltså en tydlig skillnad mellan vad man *tror* att straffet skulle bli och vad man *anser* att det bör vara. Återigen ha samtliga i domarpanelen angett att straffet skulle bli fängelse (figur 4.7).

Figur 4.7. Andel vid olika bedömningar som angett icke frihetsberövande respektive frihetsberövande straff i fallet med våldtäkt.

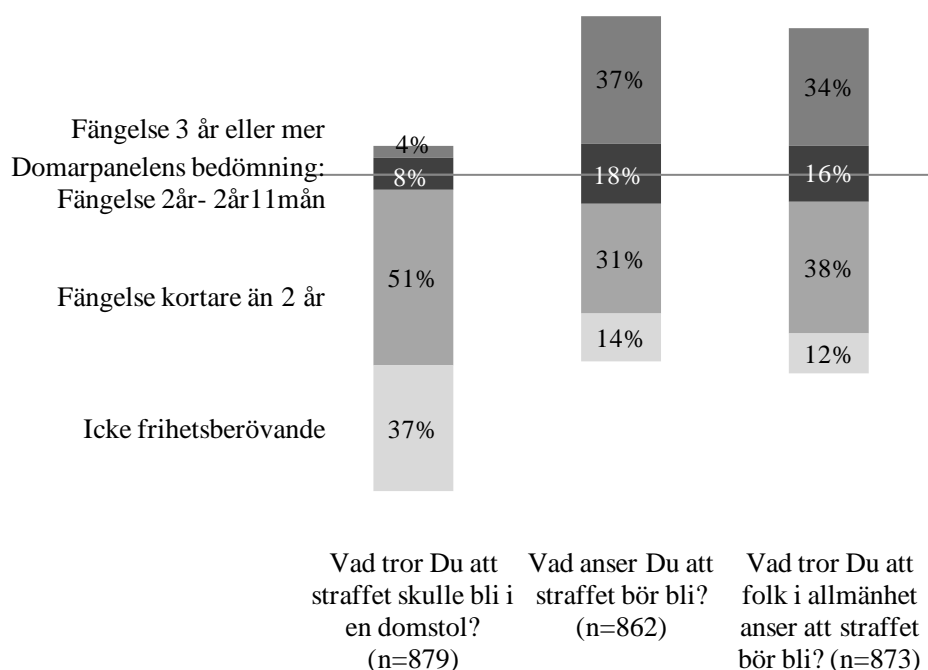
Domarpanelen är också entydig vad gäller fängelsestraffets längd. Alla domarna angett fängelse 2 år-2 år och 11 månader (tabell 4.4). Över hälften av dem som tror att straffet i en domstol skulle bli fängelse tror dock att det skulle röra sig om ett straff kortare än 1 år. Bland dem som själva anser att straffet bör bli fängelse har över en fjärdedel angett att straffet bör bli det längsta, 5 år eller mer. Drygt fyra av tio av dem som anser att straffet bör bli fängelse vill ha längre fängelsestraff än domarpanelen förordar. Uppfattningen om hur folk i allmänhet skulle döma ligger som ofta nära den egna bedömningen (tabell 4.4).

Tabell 4.4. Fängelsestraffets längd bland dem som angett ett frihetsberövande straff i fallet med våldtäkt. Procent.

Fängelsestraffets längd	Vad tror Du att straffet skulle bli i en domstol? (n=557)	Vad anser Du att straffet bör bli? (n=741)	Vad tror Du att folk i allmänhet anser att straffet bör bli? (n=767)	Domarpanelens bedömning (n=36)
Under 6 mån.	33	10	14	
6-11 mån.	28	13	13	
1-2 år	18	13	16	
2-3 år	14	20	18	100
3-5 år	4	16	15	
5år eller mer	2	27	24	

I figur 4.8 ges sammanfattning av bedömningarna i förhållande till domarpanelen.

Domarpanelen har alltså i samtliga bedömningar angett att straffet bör bli fängelse i 2 år–2 år och 11 månader. Totalt sett har nära hälften (45 procent) av de svarande angett att frihetsstraffet bör bli kortare eller icke frihetsberövande därtill har nästan en femtedel angett samma straff som domarpanelen. Två tredjedelar vill följaktligen inte ha strängare straff än domstolspanelen medan en dryg tredjedel vill ha hårdare straff. Uppfattningen om hur allmänheten skulle döma är påtagligt lik den egna bedömningen.

Figur 4.8. Andel som angett mildare, samma eller strängare påföljder än domarpanelen i fallet med våldtäkt.

Utifrån skillnaden mellan vad man *tror* att straffet skulle bli i en domstol och vad man *anser* att straffet bör bli i det här fallet, så är det rimligt med en allmän känsla av att straffen är för milda. Ser man dock till vad domarpanelen angett att straffet förmodligen skulle bli för ett våldtäktsfall som beskrivs i vinjetten är skillnaden mellan de svarande och praxis betydligt mindre påtaglig.

Grov förskingring och grov trolöshet mot huvudman

39-åriga Elsa har varit anställd på en stor bank i 15 år. Hon är banktjänsteman och har under senare år avancerat till att bli en särskilt betrodd medarbetare. Hon har haft en lång rad ledande poster. De senaste tio åren har hon varit privatrådgivare specialiserad på den äldre kundgruppen med privata förmögenheter. Många av de kunder som hon har varit rådgivare åt har hon genom

åren byggt upp en särskild kontakt med och dessa kunder har därför stort förtroende för hennes råd.

Under en tvåårsperiod från maj 2006 till juni 2008 har hon begått trolöshet mot huvudman genom att ha upprättat tretton falska kundkonton genom vilka hon själv löpande inkasserat knappt 28 miljoner kronor. Pengarna har genast investerats i aktier. Dessa transaktioner har hon genomfört via en annan bank. Banken har lidit förluster på ca 5 miljoner kr.

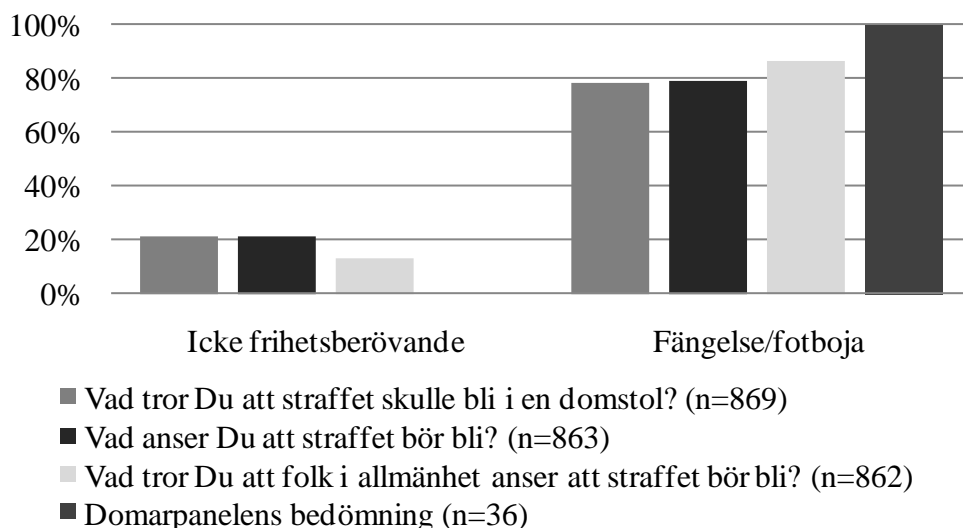
Vidare har hon i egenskap av privatrådgivare åt fru Elna Nielsen (82 år) begått grov förskingring genom att vid sju tillfällen mellan januari 2001 och maj 2003 inkasserat och använt knappt en halv miljon kr från hennes konto.

Dessutom har hon som privat kundrådgivare begått grov förskingring mot socialtjänstemannen Kristin Peterson vid tolv tillfällen mellan augusti 2003 och oktober 2005 genom att ha använt ca 350.000 kronor från hennes konto.

Slutligen har hon under en period från 2005 till maj 2008 vid fem tillfällen orättmätigt tagit ut och använt avgifter på totalt knappt 40.000 kronor från olika kundkonton. Dessa avgifter skulle ha satts in på bankens för ändamålet avsedda konton.

De förhållanden som varierats för gärningspersonen är tidigare misstanke om brott, missbruk och spelskulder. Elsa har i hälften av enkäterna fått en allvarlig varning 2001 då man upptäckte misstänkta överföringar mellan några konton och i den andra hälften har ingen uppgift getts om någon sådan varning. Hon har antingen hälsoproblem som främst beror på ett långvarigt missbruk av amfetamin och medicin eller så har ingen uppgift om sådant missbruk förekommit. Hon har också framställts som att hon har stora spelskulder, där hennes spelande är en av anledningarna till att äktenskapet börjar spricka och att hon har flyttat från sin man, alternativt att hon levt tillsammans med sin man i 18 år och att de bor med sina tre barn i en förort till Stockholm.

Det är i princip inga skillnader mellan hur stor andel som tror respektive anser att straffet skulle bli fängelse för förskingringen (figur 4.9 samt tabell 7.2 i bilaga 7). Av de svarande är det 20 procent som är beredda att ge ett icke frihetsberövande straff. Samma andel tror att straffet i en domstol skulle bli annat än fängelse. Domarpanelen har dock enhälligt angett att straffet skulle bli fängelse.

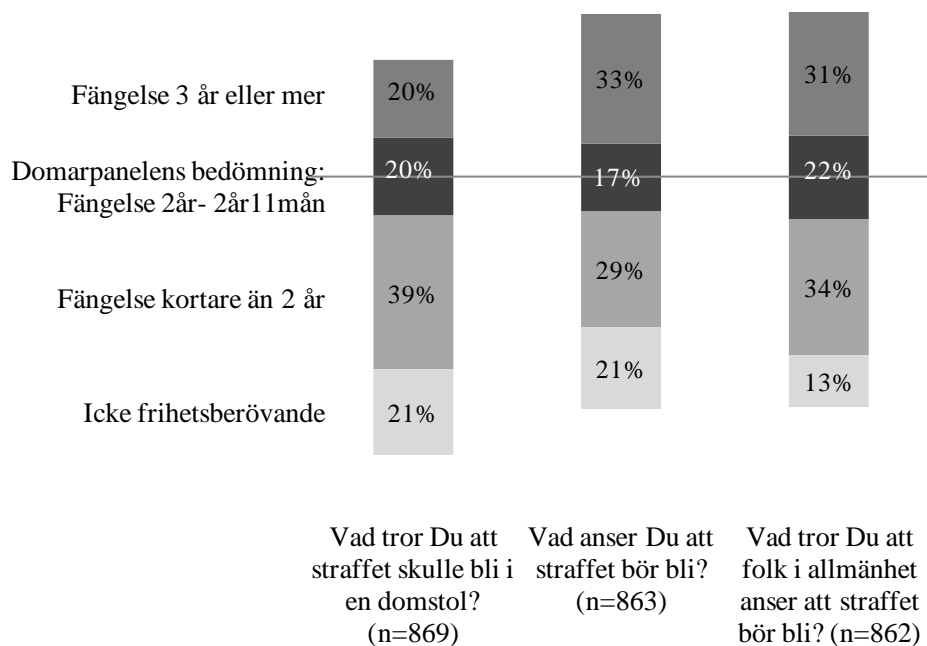

Figur 4.9. Andel vid olika bedömningar som angett icke frihetsberövande respektive frihetsberövande straff i fallet med förskingring.

Längden på domarpanelens angivna fängelsestraff varierar mellan 2 år och 5 år eller mer (tabell 4.5). Av de 36 bedömningarna har domarna i 20 fall angett 2 år–2 år och 11 månader och i 12 fall 3 år–4 år och 11 månader. Resterande fyra bedömningarna har följaktligen hamnat på 5 år eller mer. Hälften av de svarande som tror att straffet skulle bli fängelse i en domstol tror dock att straffet skulle bli kortare än 2 år. Majoriteten av de svarande som själva anser att straffet bör bli fängelse har angett straff på 2 år eller längre och nära en fjärdedel har angett fem år eller mer. Man tror i huvudsak att folk i allmänhet delar denna uppfattning.

Tabell 4.5. Fängelsestraffets längd bland dem som angett ett frihetsberövande straff i fallet med förskingring. Procent.

Fängelsestraffets längd	Vad tror Du att straffet skulle bli i en domstol? (n=682)	Vad anser Du att straffet bör bli? (n=683)	Vad tror Du att folk i allmänhet anser att straffet bör bli? (n=748)	Domarpanelens bedömning (n=36)
Under 6 mån.	18	11	11	
6-11 mån.	14	10	12	
1-2 år	17	16	16	
2-3 år	25	21	24	56
3-5 år	15	19	17	33
5år eller mer	11	23	19	11

Figur 4.10. Andel som angett mildare, samma eller strängare påföljder än domarpanelen i fallet med förskingring.

Ser man slutligen till både frihetsberövande och icke frihetsberövande påföljder är det inga markanta skillnader mellan vad man *anser* respektive *tror* att en domstol eller folk i allmänhet skulle döma ut för straff (figur 4.10). I jämförelse med domarpanelen anser dock hälften att straffet bör bli lindrigare än det kortaste straff (2 år-2 år och 11 månader) som domarpanelen angett.

Grov misshandel: gatuvåld

Klockan 2 på natten är Hans på väg hem från en fest. Hans har grälat med sin flickvän och lämnade därför festen med en bekant, Klas. Hans och Klas talar om händelsen och Hans är både ledsen och arg över sin flickvåns beteende.

Hans och Klas följs åt hemåt genom stan och på vägen stannar de vid en grill för att äta lite. De står utanför grillen och äter och Hans går in för att gå på toaletten. På vägen ut köper han en cola.

När han kommer ut igen är Klas borta. Han letar efter Klas och går fram och tillbaka framför grillen. En bit bort sitter Olle och Jens. De har också varit på grillen och sitter nu och äter. Olle och Jens pratar och skrattar.

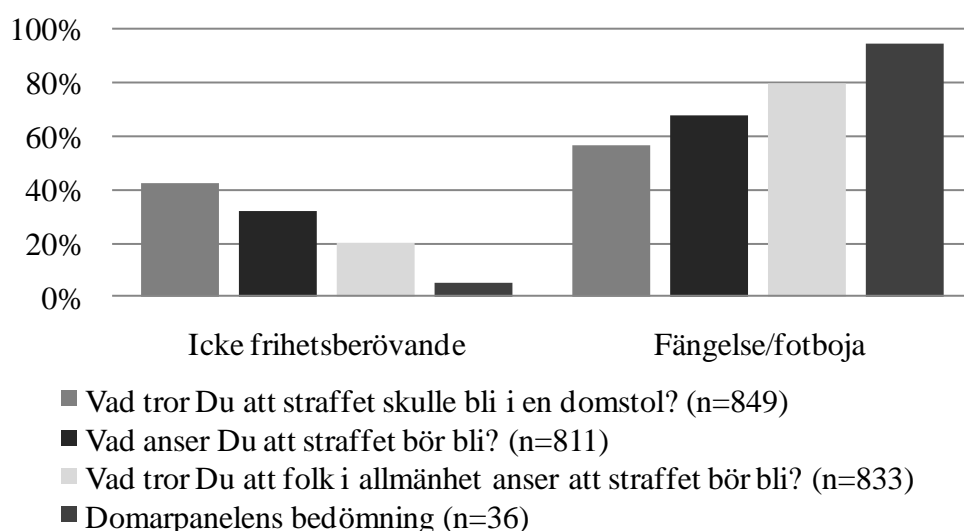
Hans känner varken Olle eller Jens. Han kan inte höra vad de säger men uppfattar att det är honom de talar om och skrattar åt. Hans fortsätter leta efter Klas och börjar bli otålig och

irriterad över att Klas bara gått därifrån. Han går fram till Olle och Jens för att fråga om de sett Klas.

Olle och Jens är mitt i ett samtal så Olle vänder bara huvudet mot Hans och säger kort: "Nä", varefter de fortsätter sitt samtal och ignorerar Hans. Hans blir nu förbannad och tar tag i Olles arm och säger: "Du ska minsann inte vara så nedlåtande mot mig". Olle försöker vrida sig fri. Hans slår därefter Olle med knytnäven på ena sidan av huvudet. Sen slår han Olle på sidan av huvudet med colaflaskan så att den krossades. Olle faller, och när han ligger på marken tar Hans ett steg tillbaka och sparkar Olle i ansiktet och trampar honom på ena sidan av huvudet framför örat. Hans springer sedan därifrån.

Olle får allvarliga (vårdkrävande) sår i mungipan och i huvudsvålen. Dessutom bryts Olles näsa och ett kindben. Olle får även hjärnskakning men inga bestående men.

De förhållanden som varierats i fallet med gatuvåld är återfall, social situation och missbruk. Gärningsmannen är 27 år gammal och har växt upp i en landsortsstad under normala familjeförhållanden. Han är antingen tidigare ostraffad eller straffad en gång tidigare för våldsbrott. Han missbrukar inte alkohol eller har ett tungt alkoholmissbruk. Hans sociala bakgrund beskrivs som att han läser på högskola eller att han som vuxen har psykiska problem och svårigheter att behålla ett jobb.

Figur 4.11. Andel vid olika bedömningar som angett icke frihetsberövande respektive frihetsberövande straff i fallet med gatuvåld.

De svarande är något mer benägna att välja ett frihetsberövande straff i fallet med gatuvåld än vad man tror att domstolen skulle vara (figur 4.11). Man gör det dock i mindre utsträckning än man tror att folk i allmänhet skulle göra. Enligt domarpanelen skulle straffet enligt 34

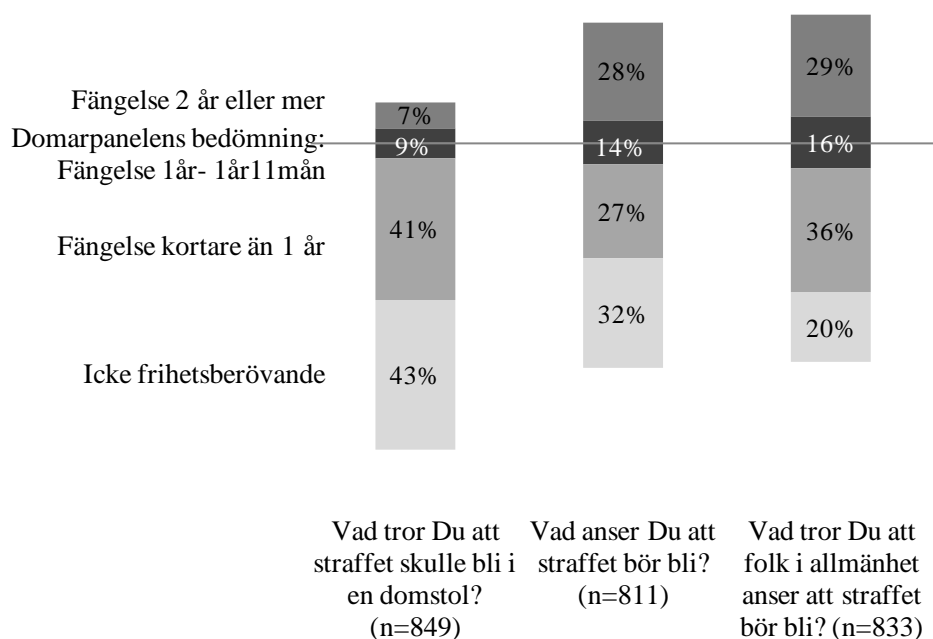
bedömningar av 36 bli fängelse. I två bedömningar har domarna tagit hänsyn till gärningspersonens alkoholmissbruk och gett icke frihetsberövande påföljder. Igen är det en något lägre andel av de svarande än av domarpanelen som angett fängelse.

Tabell 4.6. Fängelsestraffets längd bland dem som angett ett frihetsberövande straff i fallet med gatuvåld. Procent.

Fängelsestraffets längd	Vad tror Du att straffet skulle bli i en domstol? (n=482)	Vad anser Du att straffet bör bli? (n=553)	Vad tror Du att folk i allmänhet anser att straffet bör bli? (n=665)	Domarpanelens bedömning (n=34)
Under 6 mån.	46	21	23	
6-11 mån.	26	18	22	
1-2 år	15	20	19	88
2-3 år	8	20	19	12
3-5 år	4	12	10	
5år eller mer	0	9	7	

Av de 34 domarpanelbedömningar som resulterat i fängelse har 30 satts till 1 år-1 år och 11 månader, de resterande fyra något högre, 2 år-2 år och 11 månader (tabell 4.6). Majoriteten (knappt tre fjärdedelar) av de svarande som tror att straffet skulle bli fängelse i en domstol tror dock att straffet skulle bli kortare än ett år. Av de svarande som själva anser att straffet bör bli fängelse har en femtedel angett samma längd som domarpanelen, de övriga fördelar sig jämt över respektive under detta straff. Uppfattningen om hur allmänheten skulle döma ligger nära den egna bedömningen.

I figur 4.12 beskrivs bedömningarna av både frihetsberövande och icke frihetsberövande straff, inklusive fängelsestraffets längd, i förhållande till den vanligaste påföljden som domarpanelen angett.

Figur 4.12. Andel som angett mildare, samma eller strängare påföljder än domarpanelen i fallet med gatuvåld.

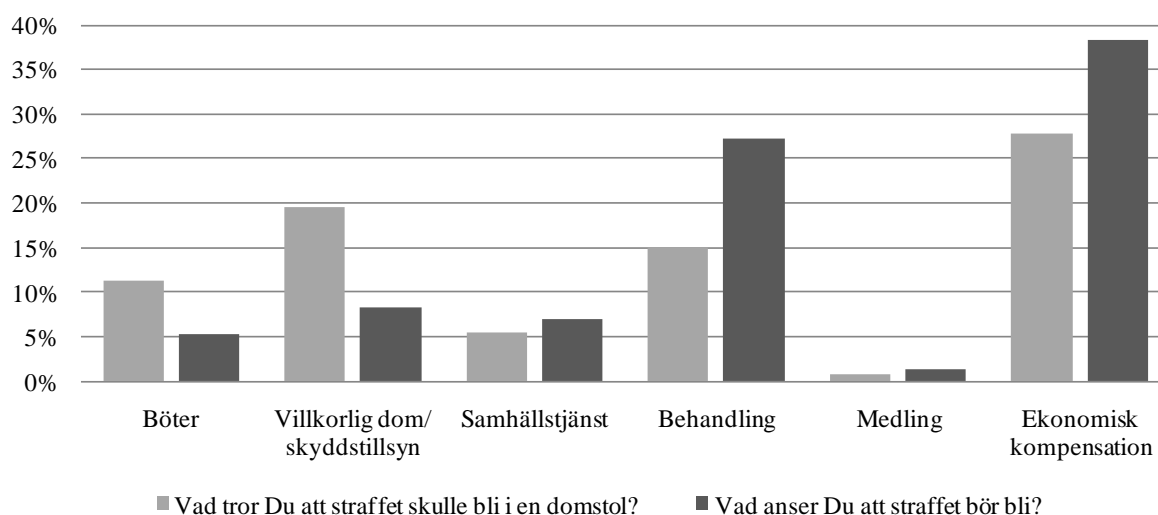
Återigen har de svarande underskattat det straff som en domstol förmodligen skulle ge. Åtta av tio (84 procent) tror att en domstol skulle döma till mildare straff än vad domarpanelen angett. I jämförelse med vad man tror att straffet skulle bli i en domstol anser de svarande att straffet bör bli strängare. Jämfört med domarpanelen anser dock majoriteten, nära två tredjedelar, av de svarande att ett lindrigare straff än det som domarpanelen i huvudsak angett vore lämplig i det här fallet. Omvänt innebär detta att knappt 30 procent av de svarande lägger sig över domarpanelens straff.

Alternativ till fängelse

Analyserna har hittills gjorts med fokus på de frihetsberövande straffen och deras längd. I genomsnitt har dock en knapp fjärdedel av de svarande dock ansett att påföljden bör bli annat än frihetsberövande²². Cirka 70 procent av dem som angett fängelse har kombinerat detta med andra åtgärder. Både bland dem som angett icke frihetsberövande som enda alternativ och bland dem som kombinerat fängelse med annan åtgärd så är ekonomisk kompensation det allra vanligaste därefter behandling (figur 4.13). Narkotikabrottet avviker vilket är rimligt eftersom det inte finns någon tydlig mottagare av en sådan kompensation som fallet har

²² Elektronisk fotboja har här, liksom i de övriga nordiska studierna, behandlats som ett frihetsstraff. Det skulle också kunna ses som ett alternativ till fängelse. Totalt sett har dock endast mellan tre och fem procent angett detta straff för de sex fallen.

beskrivits här. För detta brott är istället behandling det dominerande icke frihetsberövande alternativet.

Figur 4.13. Fördelningen av de icke frihetsberövande alternativen som angetts i kombination med fängelse, som enda alternativ eller i kombination med andra icke frihetsberövande påföljder i hela materialet oavsett brottstyp. Andelarna adderar upp till över hundra eftersom de olika alternativen i vissa fall kombinerats med varandra.

Ekonomisk kompensation och medling är som beskrivits tidigare juridiskt sett inte straff. De togs dock med i enkäten eftersom det är två åtgärder som utifrån den allmänna debatten och enligt tidigare studier kan tänkas tilltala allmänheten. När det gäller ekonomisk kompensation verkar detta stämma. I tre fall (relationsvåldet, våldtäkten och gatuvåldsfallet) är kombinationen fängelse och ekonomisk kompensation det enskilt vanligaste svarsalternativet på frågan om vilket straff de svarande själva anser lämpligast, vanligare än ”endast” fängelse. Medling däremot har angetts i lägst grad. Detta är dock relativt nytt i Sverige och har eventuellt inte fått genomslag i det allmänna medvetandet. Möjligen upplevs också dessa brott som allt för allvarliga för att medling ska prioriteras före andra åtgärder²³.

De svarande *anser* att ekonomisk kompensation och behandling bör utgöra hela eller en del av påföljden i större mån än de *tror* att domstolen skulle döma ut detsamma (figur 4.13). Domarpanelen ombads i sina enkäter att ta ställning till om det skulle vara aktuellt med ekonomisk kompensation i de olika fallen. Majoriteten av domarna har angett detta tillsammans med fängelsestraffet. I de fyra domarbedömningar där påföljden blev helt och

²³ Enligt instruktionerna i enkäten fick endast två svarsalternativ anges.

hållet icke frihetsberövande har domarpanelen angett villkorlig dom/skyddstillsyn i kombination med samhällstjänst (i fallet med relationsvåld) respektive behandling (gatuvåldsfallet i samband med att gärningspersonen beskrevs ha alkoholproblem). I samtliga fall har en högre andel av de svarande *trott* att domstolen skulle ge icke frihetsberövande påföljd oftare än vad domarpanelen gjort.

I telefonundersökningen ansåg majoriteten av de svarande att straffen var för milda, i synnerhet för våldsbrott (tabell 3.1). En mindre majoritet instämde dock i att fängelsestraffen generellt bör bli längre (tabell 3.2). De svarande i postenkäten å ena sidan inte heller i någon överväldigande majoritet angett längre fängelsestraff än domarpanelen men å andra sidan i hög grad kombinerat fängelse med andra åtgärder. Detta kan tänkas ge stöd åt resonemanget om att en efterfrågan på strängare straff inte enkom behöver vara synonymt med längre tids frihetsberövande. Istället för *längre* straff har de svarande angett *fler* insatser och åtgärder som påföljd för brottet.

Sammanfattning

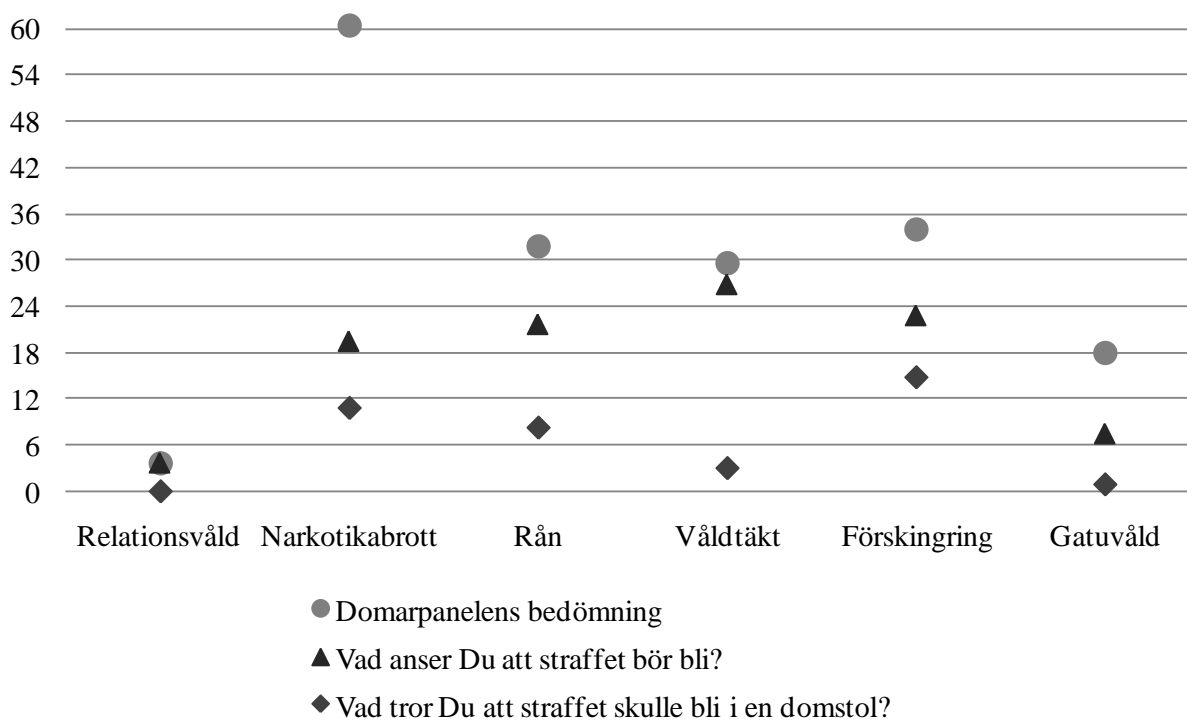
Den fråga som ställdes inledningsvis i detta kapitel var om undersökningen av rättsmedvetandet skulle ge andra resultat om allmänheten får mer information om brottet än när man bara får ta ställning till frågor som ”bör straffen i Sverige bli hårdare?”.

Undersökningen i kapitel 4 inriktades därför på en analys av det informerade till skillnad från det generella eller abstrakta rättsmedvetandet. Undersökningen genomfördes så att ett representativt urval av befolkningen i en postenkät fick ta ställning till vinjetter om sex grövre brott, relationsvåld, narkotikabrott, butiksrån, våldtäkt, förskingring och gatuvåld och sedan själva ange vad de tror respektive anser att straffet skulle bli i en domstol.

I alla sex fallen anser majoriteten av de svarande att straffet bör bli fängelse. Andelen är lägst för fallen med relationsvåld och gatuvåld där en dryg tredjedel väljer icke frihetsberövande alternativ. För övriga fall föreslår åtta av tio fängelse. I fallen med relationsvåld, våldtäkt och gatuvåld, anser en högre andel att straffet bör bli fängelse än som tror att en domstol skulle döma till fängelse. I fallen med butiksrån och gatuvåld tror en högre andel att folk i allmänhet skulle döma ut fängelse än som själva anser detta vara ett lämpligt straff. De svarande tror i övrigt att folk i allmänhet skulle döma likartat som de själva (tabell 7.2 i bilaga 7).

En stor andel har kombinerat två påföljder, antingen fängelse med ett icke frihetsberövande alternativ eller två icke frihetsberövande påföljder med varandra. Fem procent har trotsat instruktionerna i enkäten och angett fler än två alternativ. Utan dessa instruktioner är det troligt att en större andel skulle ange fler alternativ. Finns det en önskan om att straffen ska bli mer ingripande, verkar detta dock inte bara röra sig om hur långa fängelsestraffen ska vara utan även om *hur* strafftiden används.

Sammanfattningsvis vill alltså de svarande ha både fler och längre fängelsestraff än de *tror* att en domstol skulle döma ut. I relation till de straff som domarpanelen angett är det dock en *lägre* andel som anser att straffet bör bli fängelse. Hur stor andel av dessa som i sin tur förordar ett längre fängelsestraff än domarpanelen varierar från brott till brott. Generellt sett tror de svarande att folk i allmänhet skulle göra likartade bedömningar som de själva.

Figur 4.14. Antal utdömda fängelsemånader (medelvärde) enligt domarpanelens bedömning samt enligt vad de svarande anser respektive tror att straffet skulle bli för respektive brott.

Spridningen är stor mellan de olika straffalternativen som de svarande angett. Även om domarpanelen är mer enig har också domarna i vissa fall angett olika påföljder. I figur 4.14 redovisas relationen mellan domarpanelens bedömningar och vad de svarande tror respektive

anser att straffet bör bli i alla sex fallen²⁴. Redovisningen baseras på medelvärdet²⁵ av antalet utdömda fängelsemånader där icke frihetsberövande påföljd, oavsett typ, motsvaras av noll fängelsemånader och fotboja räknats om till en månads fängelse. Till skillnad från i tidigare jämförelser tas här genom medlevärdesberäkningen hänsyn till domarpanelens olika bedömningar istället för bara det vanligaste.

Totalt sett tenderar de svarande att ange lindrigare straff än domarpanelen. Panelen tenderar i samtliga fall att ge *fler* fängelsemånader än de svarande. Förutom i fallet med narkotika är dessa skillnader dock relativt små. De svarande som anser att straffet bör bli fängelse har dock i fyra fall av sex angett lika långa straff som domarpanelen. Narkotikafallet avviker så att domarpanelen angett klart längre straff än de svarande medan det i fallet med relationsvåldet är de svarande som angett längre fängelsestraff än domarpanelen (bilaga 9).

Även om de skillnader som finns i huvudsak är relativt små så pekar resultaten ändå inte mot att allmänheten generellt vill ha mycket strängare straff än domstolspraxis. Detta gäller för sex exempel på grövre brott: relationsvåld, narkotikabrott, butiksrån, våldtäkt, förskingring och gatuvåld.

Denna tolkning är rimlig all den stund det relativt stora bortfallet inte skiljer sig markant från de svarande i inställningen till straff. I bilaga 10 redovisas beräkningar av hur utfallet skulle bli givet olika hypotetiska antaganden om hur bortfallet skulle kunna svara. I samtliga fall utom relationsvåldsfallet skulle drygt hälften av de icke svarande behöva ange ett strängare straff än domarpanelen för att det totala urvalet skulle fördela sig jämt kring *samma* straffnivåer som domarpanelen angett för respektive fall. Sålunda skulle mer än en dubbelt så stor andel av bortfallet behöva ange strängare straff för att tendensen i resultatet skulle bli det omvända (bilaga 10).

I grova drag var det mellan 30 och 40 procent av de svarande i postenkäten som angav strängare och längre straff än domarpanelen (undantaget fallen med relationsvåld och narkotikabrott där andelarna är något högre respektive lägre). Utifrån resultaten av telefonundersökningen, d.v.s. mätningen av det generella rättsmedvetandet, hade man kunnat

²⁴ Skillnaderna mellan vad man *själv* anser att straffet bör bli och vad man tror att *folk i allmänhet* anser är så pass små att redovisningen i figur 4.14 för tydlighetens skull begränsats till att omfatta endast det förra.

²⁵ Interpolerad median (Xiao 2006). Se vidare bilaga 8.

förvänta sig att en tydligare majoritet också i enkäterna skulle angett strängare straff. Dock verkar det som att det rättsmedvetande som fångas upp genom att låta de svarande själva få ange vilket straff som bör dömas ut i konkreta fall, det vill säga det informerade rättsmedvetandet, inte pekar på samma generella benägenhet att anse straffen vara för milda eller för korta, inte ens för relativt grova våldsbrott. Kommer inställningen till straff enligt det konkreta rättsmedvetandet att vidare skilja sig från det informerade? I nästa avsnitt undersöks detta med hjälp av fokusgrupper. Till skillnad från jämförelsen mellan det generella (enligt telefonintervjuerna) och det informerade rättsmedvetandet (enligt postenkät undersökningen) som avser olika urval, så möjliggjorde fokusgruppsundersökningen jämförelser avseende samma grupp av deltagare mellan det informerade och det konkreta rättsmedvetandet.

Kapitel 5. Konkret inställning till straff

Analysen av det informerade rättsmedvetandet baserades på bedömningar av lämpligt straff i förhållande till sex vinjetter om brottsfall. Denna metod ledde till att straffbenägenheten minskade jämfört med vad om framkom i telefonintervjuerna. Frågan som ställdes inledningsvis var om straffbenägenheten skulle minska ytterligare om beskrivningen av människorna och brottet gjordes än mer konkret. Detta undersöktes med hjälp av fokusgrupper.

De 119 deltagarna i undersökningen kom alla från Stockholm. De fick se filmer om en fingerad rättegång av fyra av vinjetterna, narkotikabrott, våldtäkt, butiksrån eller gatuvåld. Deltagarna fick mer information om olika möjliga straff och andra rättsliga reaktioner än som gavs i postenkäten och de fick även diskutera olika påföljdsalternativ med varandra. Deltagarna delades in i tolv grupper à tio personer indelade i tre ålderskategorier. Varje grupp fick se en film och diskuterade sedan just detta fall. Alla filmer visades för samtliga ålderskategorier.

Deltagarna bedömde straffen efter samma formulär som i postenkätundersökningen. Även i fokusgrupperna uppmanades deltagarna att ange max två svar i sina enkäter. I de fall där mer än ett svarsalternativ angetts ingår det strängaste i analyserna. I några fall har så många svar angetts att det är svårt att avgöra om personen alls tagit ställning. Dessa fall bortses ifrån och utgör sålunda ett internt bortfall.

Deltagarna valdes ut så att deras straffbenägenhet skulle motsvara deltagarna i telefonundersökningen. Andelen som generellt är för längre fängelsestraff och som anser att de intagna på fängelserna har det alldeles för bra var något högre bland fokusgruppsdeltagarna än bland deltagarna i telefonundersökningen men skillnaderna var relativt små (tabell 11.1 i bilaga 11).

I jämförelse med de postenkätdeltagare som svarat på samma enkätversion som fokusgruppsdeltagarna, så har en lika stor andel av fokusgruppsdeltagarna initialt varit för frihetsberövande påföljd. Det är inte heller någon skillnad i medianstraffet mellan de olika

urvalen. Undantaget är narkotikabrottet där de fokusgruppsdeltagare som kom att närmare behandla just det fallet angett ett mycket mildare straff (tabell 11.2 i bilaga 11).

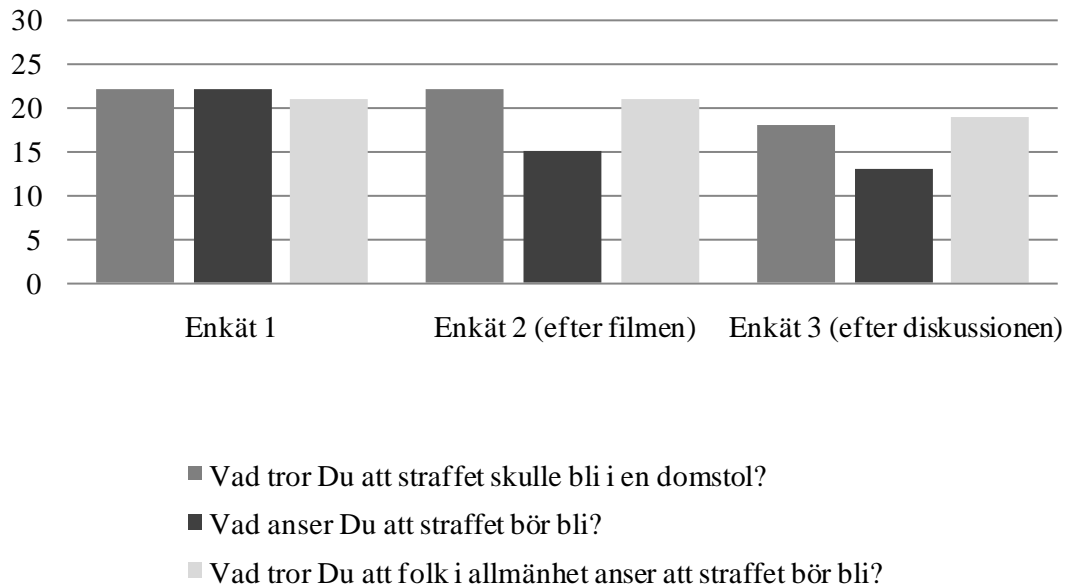
Likheten mellan resultaten från postenkäten och den första enkäten som fylldes i av fokusgrupperna är alltså påtaglig. Detta talar möjligen för att det skulle ha räckt med att göra fokusgruppundersökningen. Postenkäten ger dock genom att vara så mycket större andra möjligheter till uppdelning av grupper och mer detaljerade analyser.

I de fall som visas i filmerna och som behandlas av fokusgrupperna framställs gärningsmännen ha svensk bakgrund och inte tidigare straffade. Gärningsmännen i narkotika- och rånfallen har missbruksproblem men inte i våldtäkts- och gatuvåldsfällen. Presentationen kommer att göras mer komprimerad för att i viss mån undvika upprepningar från kapitel 4, och huvudfokus ligger på hur de svarande själva skulle döma i de olika fallen. Här redovisas fokusgruppsdeltagarnas svar på de tre enkäterna samt om och i så fall hur inställningen till straff förändras mellan dessa. Hur diskussionerna gått i fokusgrupperna samt hur deltagarna resonerat om brott och straff redovisas närmare i en kommande publikation.

Narkotikabrott

Figur 5.1. visar hur många som angett fängelse eller fotboja som svar på de tre frågorna i de tre enkäterna. Antalet personer som anser att straffet bör bli fängelse minskar framförallt efter filmvisningen, men även efter diskussionen är det ytterligare några som väljer bort detta alternativ. Av de 29 fokusgruppsdeltagarna är det nu färre än hälften som vill ge fängelse för ett grovt narkotikabrott. Lika många tror att domstolen som folk i allmänhet skulle ge fängelse, här sker ingen större förändring mellan de tre enkäterna. Från att ha legat på samma nivå i enkät 1 så tror fler i enkät 2 och 3 att andra, inklusive domstolen, skulle ge fängelse än vad de själva anser.

Totalt sett är det 14 personer som mildrar sin bedömning efter första enkäten. Av dessa har nio angett fängelse i enkät 1 och ett icke-frihetsberövande alternativ i enkät 3, resterande fem har gått mot ett kortare fängelsestraff under processens gång. En person har angett ett mildare straff i enkät 1 än i enkät 3 (från elektronisk fotboja till fängelse 6-11 månader).

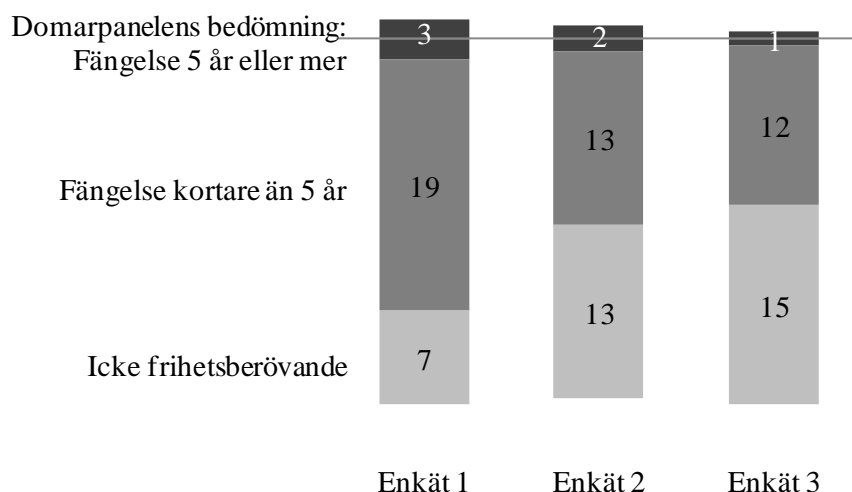
Figur 5.1. Antal svarande i fokusgrupperna som angett fängelse/fotboja på de tre frågorna i de tre enkäterna i fallet med narkotikabrott (n=28²⁶).

De som under hela processen ansett att straffet bör bli fängelse har fördelat sig relativt jämt under respektive över 1 år (tabell 5.1). Jämfört med domarpanelens bedömning, där samtliga angett fängelse minst fem år, ligger alltså fokusgruppsdeltagarna på en markant lägre nivå (se även bilaga 12).

Tabell 5.1. Fängelsestraffets längd bland de fokusgruppsdeltagare som angett ett frihetsberövande straff på frågan "Vad anser Du att straffet bör bli" i de tre enkäterna i fallet med narkotikabrott. Antal svarande.

	Enkät 1 (n=22)	Enkät 2 (efter filmen) (n=15)	Enkät 3 (efter diskussionen) (n=13)
Fängelse kortare än 1 år	10	8	5
Fängelse 1 år eller mer	12	7	8

²⁶ Fokusgruppsdeltagarna som tog del av narkotikabrottet var 29 stycken, en grupp bestod av nio personer. Av dessa var det en (1) person som i enkät 2 och 3 angav så många svarsalternativ att det har räknats till det interna bortfallet. Analysen här utgår därför från 29 respektive 28 deltagare.

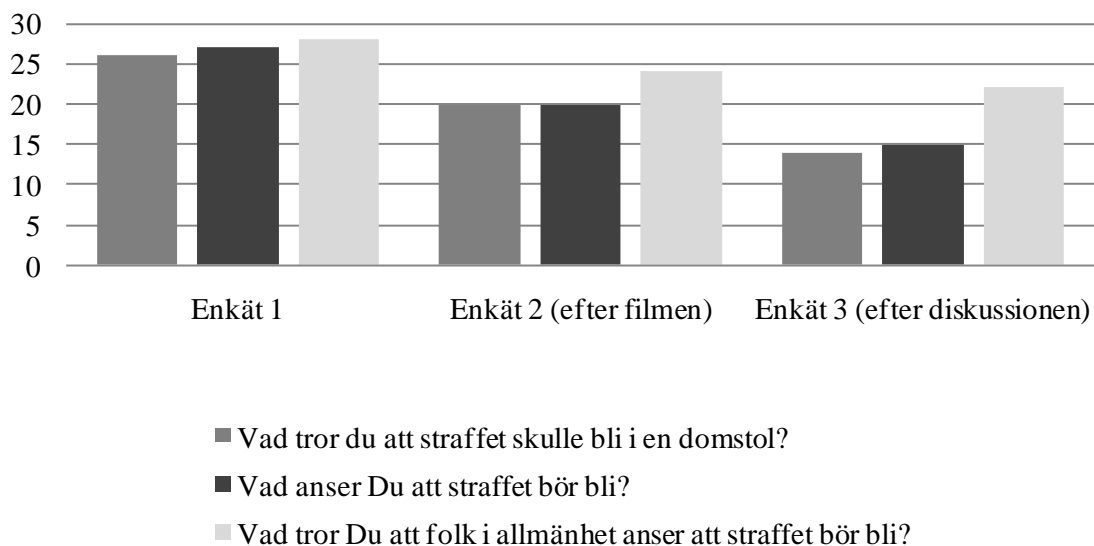
Figur 5.2. Antal fokusgruppsdeltagare som angett mildare/kortare eller samma påföljd som domarpanelen på frågan "Vad anser Du att straffet bör bli" i fallet med narkotikabrottet.

Under hela processen är det bara några enstaka som anger samma påföljd som domarpanelen. Den tydligaste förändringen sker efter filmvisningen (enkät 2) och som tidigare påpekats sker det i valet mellan fängelse och icke frihetsberövande alternativ. Över två tredjedelar av de svarande angav frihetsberövande påföljd i enkät 1, men bara hälften i enkät 2 och 3 (figur 5.2).

Butiksrån

I fallet med butiksrån tror och anser allt färre under processens gång att straffet skulle bli fängelse. Lika många som anser att straffet bör bli fängelse tror att domstolen skulle döma likadant. Fler tror att folk i allmänhet skulle ge ett frihetsberövande straff än som själva anser så i enkät 3 (figur 5.3).

Av de 30 deltagarna har 23 angett mildare straff i sista enkäten än i första, 13 av dessa har gått från fängelse till icke frihetsberövande. Ingen har gått från att ange icke-frihetsberövande i enkät 1 till att ange fängelse i enkät 3.

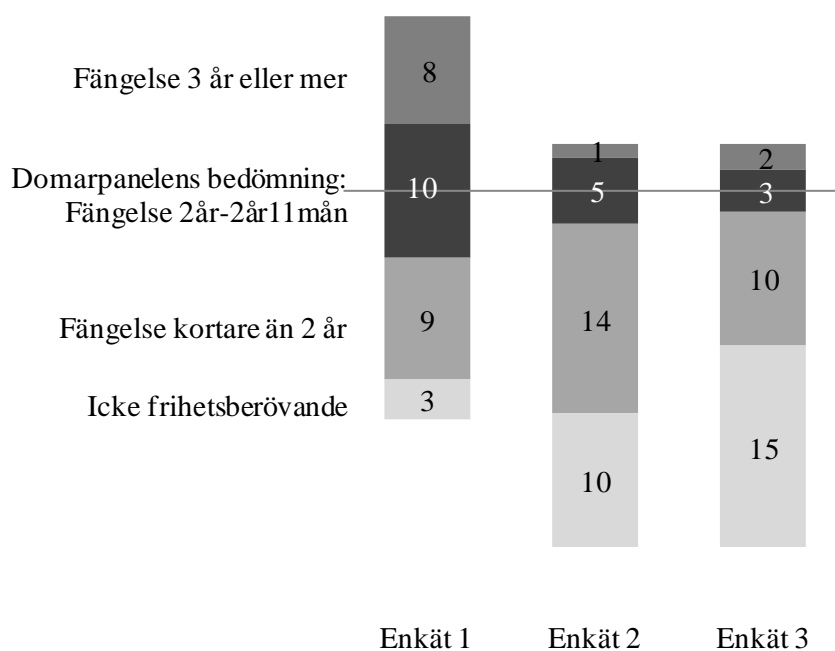

Figur 5.3. Antal svarande i fokusgrupperna som angett fängelse/fotboja på de tre frågorna i de tre enkäterna i fallet med butiksrån (n=30).

De som i enkät 1 angett att straffet bör bli fängelse fördelar sig i tre lika stora grupper, kortare än 1 år, mellan 1 och 2 år och 2 år eller mer (tabell 5.2). I enkät 3 har det totala antalet som är för fängelse minskat och de som håller fast vid denna påföljd har antingen angett ett kortare straff än 1 år eller ett längre straff än 2 år. Det verkar således ske en successiv polarisering bland dem som anser att straffet alltså bör bli fängelse, men med en övervikt mot de kortare straffen (för en mer detaljerad redovisning se bilaga 12).

Tabell 5.2. Fängelsestraffets längd bland de fokusgruppsdeltagare som angett ett frihetsberövande straff på frågan "Vad anser Du att straffet bör bli" i de tre enkäterna i fallet med butiksrån. Antal svarande.

	Enkät 1 (n=27)	Enkät 2 (efter filmen) (n=20)	Enkät 3 (efter diskussionen) (n=15)
Fängelse kortare än 1 år	9	12	10
Fängelse 1år-1år11mån.	10	2	0
Fängelse 2år eller mer	8	6	5

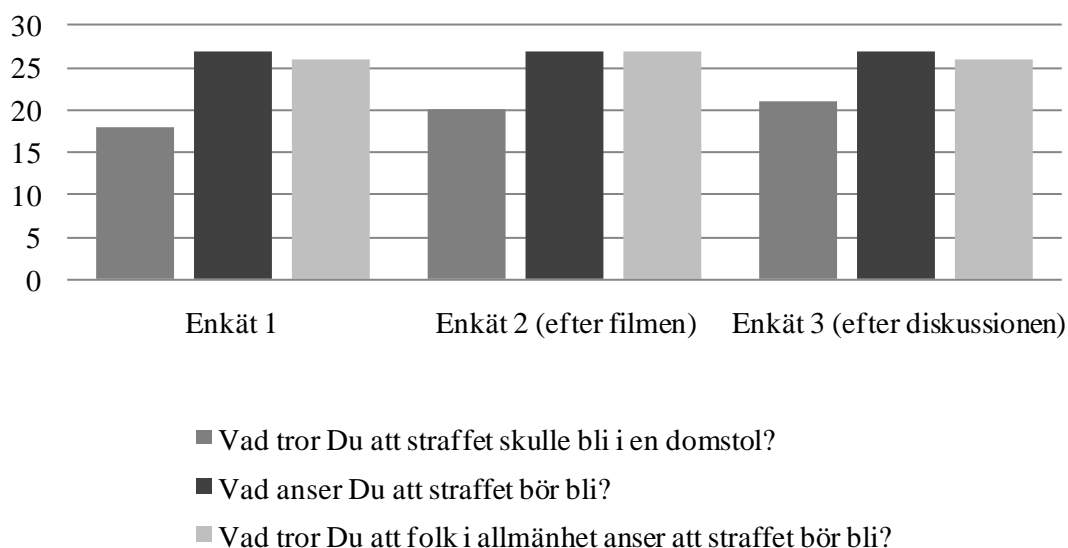
Figur 5.4. Antal fokusgruppsdeltagare som angett mildare/kortare, längre eller samma påföljd som domarpanelen på frågan "Vad anser Du att straffet bör bli" i fallet med butiksrånet.

I jämförelse med domarpanelen ökar antalet som vill ha mildare straff från knappt hälften till fler än tre fjärdedelar efter filmvisningen (enkät 2). Efter diskussionen (enkät 3) är det lika många som vill ha mildare straff men nu har något fler valt icke-frihetsberövande alternativ (figur 5.4).

Våldtäkt

Så gott som samtliga svarande anser att gärningsmannen i våldtäktsfallet bör få fängelse. Man tror att allmänheten skulle göra samma bedömning. Antalet svarande som tror att en domstol skulle ge fängelse ökar marginellt men är under hela processen färre än antalet som själva anser att så bör vara fallet (figur 5.5).

Tolv deltagare har mildrat sin bedömning under processens gång men av dessa är det endast en som gått över från fängelse till ett icke frihetsberövande alternativ. Sex personer har blivit strängare i sin bedömning och två av dessa har gått från icke frihetsberövande alternativ i enkät 1 till att ange fängelse i enkät 3.

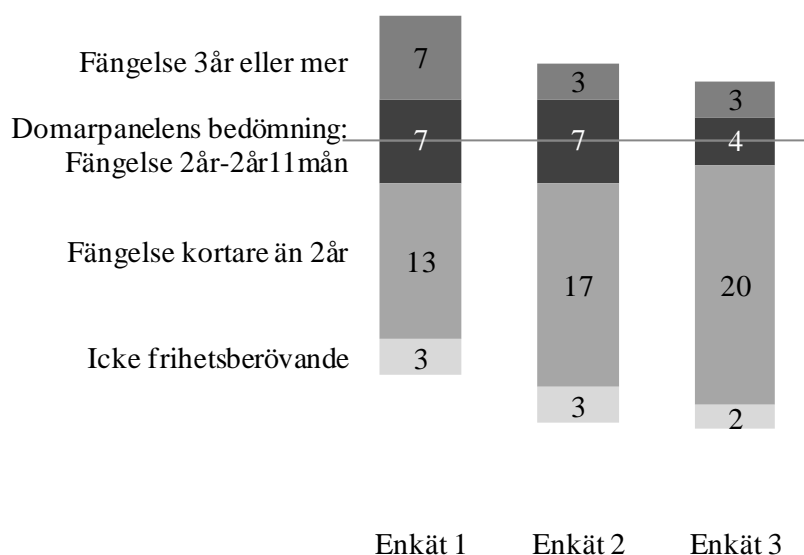
Figur 5.5. Antal fokusgruppsdeltagare som i de tre enkäterna angett fängelse som straff i fallet med våldtäkt ($n=30^{27}$).

De flesta har alltså hållit fast vid att gärningspersonen i det här fallet bör dömas till fängelse. Hur långt detta straff bör bli förändras dock i viss mån. I enkät 1 fördelar sig de svarande relativt jämt över respektive under 2 år (tabell 5.3). Det sker sedan en successiv förskjutning där allt fler anger ett fängelsestraff kortare än 2 år, i huvudsak 1-2 år (bilaga 12).

Tabell 5.3. Fängelsestraffets längd bland dem som angett ett frihetsberövande straff på frågan "Vad anser Du att straffet bör bli" i de tre enkäterna i våldtäktsfallet. Antal svarande.

	Enkät 1	Enkät 2 (efter filmen)	Enkät 3 (efter diskussionen)
Fängelse kortare än 2 år	12	17	20
Fängelse 2 år eller mer	14	10	7

²⁷ För enkät 3 finns endast 29 svarande på grund av ett internt bortfall.

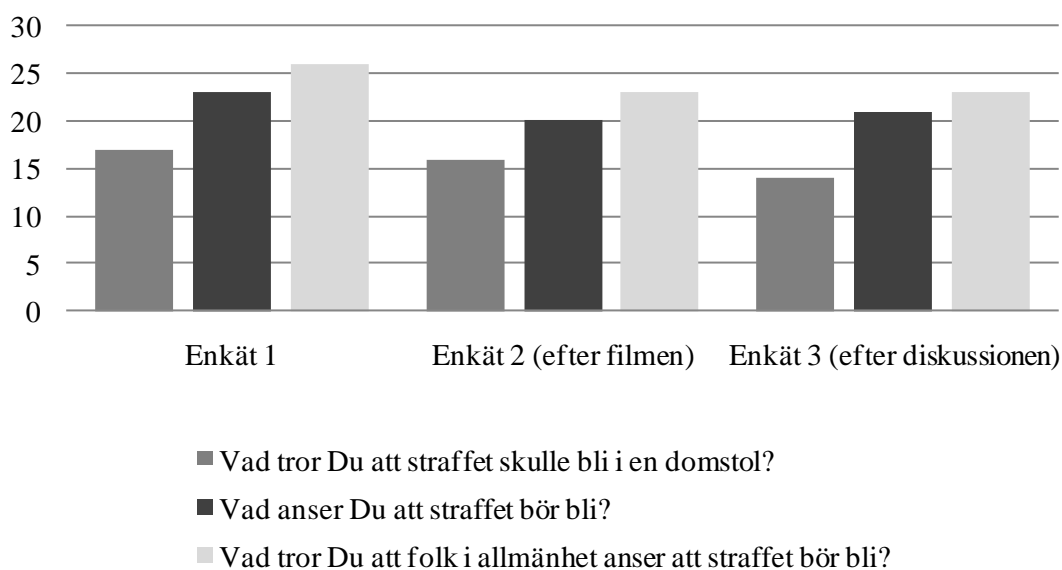
Figur 5.6. Antal fokusgruppsdeltagare som angett mildare/kortare, längre eller samma påföljd som domarpanelen på frågan "Vad anser Du att straffet bör bli" i våldtäktsfallet.

I figur 5.6 sammanfattas de svarandes val av straff avseende såväl frihetsberövande som icke-frihetsberövande i de tre enkäterna. Då endast några enstaka angett annat än fängelse skiljer sig dock inte denna bild markant från tabell 5.3. Antal personer som anger strängare straff än domarpanelen minskar efter filmvisningen (enkät 2) och är sedan oförändrad. Till skillnad från både narkotikafallet och fallet med butiksrån, så anser de svarande under hela processen att straffet i det här fallet bör bli fängelse. Dock vill något fler se ett kortare straff än domarpanelen efter filmvisning och diskussion.

Gatuvåld

I fallet med gatuvåld sker endast mycket små förändringar i antalet som anser och tror att straffet skulle bli fängelse. Något fler anser att straffet bör bli fängelse än som tror att straffet skulle bli så i en domstol. Allmänheten framställs som något mer benägen att välja fängelse (figur 5.7).

Totalt sett har femton personer blivit mildare i sin bedömning under processens gång, fem av dessa har gått från att initialt vara för fängelse till att ange ett icke-frihetsberövande alternativ efter film och diskussion. Nio personer har angett strängare straff i sista enkäten, tre av dessa har gått från icke frihetsberövande till fängelse.

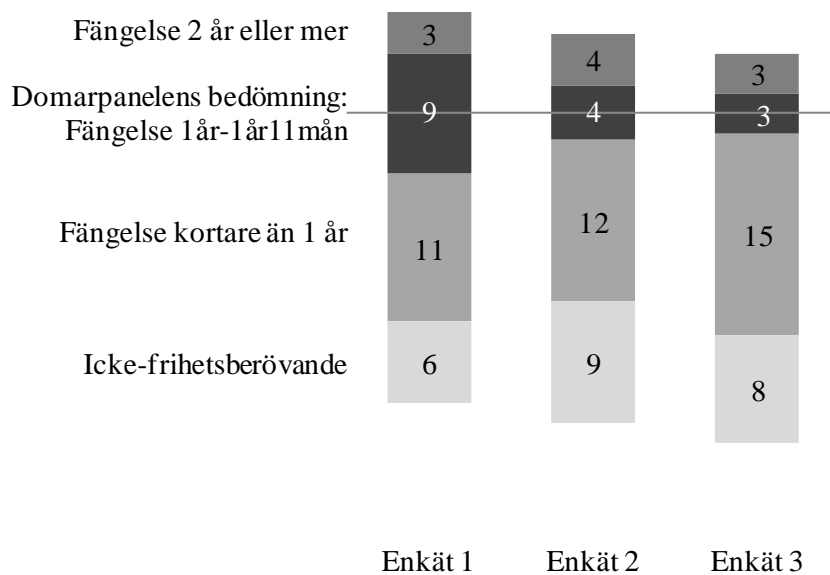
Figur 5.7. Antal fokusgruppsdeltagare som i de tre enkäterna angett fängelse som straff i fallet med gatuvåld (n=29)²⁸.

De som i enkät 1 angett att straffet bör bli fängelse fördelar sig jämt över respektive under 1 år, d.v.s. runt den påföljd som domarpanelen i huvudsak angav. Efter att ha fått ta del av rättegångsfilmen och sinsemellan diskutera olika straffalternativ har allt fler angett kortare fängelsestraff än 1 år (tabell 5.4) (för en med detaljerad redovisning se bilaga 12).

Tabell 5.4. Fängelsestraffets längd bland dem som angett ett frihetsberövande straff på frågan "Vad anser Du att straffet bör bli" i de tre enkäterna i gatuvåldsfallet. Antal svarande.

	Enkät 1	Enkät 2 (efter filmen)	Enkät 3 (efter diskussionen)
Fängelse kortare än 1 år	11	12	15
Fängelse 1 år eller mer	12	8	6

²⁸ Här har en person valt att endast ange vilket straff en domstol troligen skulle döma, det finns sålunda ett internt bortfall för de två övriga frågorna.

Figur 5.8. Antal fokusgruppsdeltagare som angett mildare/kortare, längre eller samma påföljd som domarpanelen på frågan "Vad anser Du att straffet bör bli" i gatuvåldsfallet.

Den sammanfattande figur 5.8 visar den totala straffnivån med hänsyn taget till både frihetsberövande och icke frihetsberövande påföljder. Antalet som anser att straffet bör bli längre än som domarpanelen angett förändras inte, däremot blir det fler som lägger sig under domarpanelens straff, framförallt efter filmvisningen (enkät 2).

Sammanfattning

Fokusgrupper har tagit ställning till fyra av fallen från postenkäten, narkotikabrott, butiksrån, våldtäkt och gatumisshandel. Resultaten av bedömningarna har jämförts mellan enkät 1, som kan liknas vid postenkäten, enkät 2 som hade föregåtts en filmvisning av en rättegång av det aktuella fallet och enkät 3 som fylldes i efter en diskussion bland deltagarna.

För två av fallen, våldtäkt och gatuvåld, är det färre deltagare som tror att en domstol skulle ge fängelse än som själva skulle ge det straffet. I fallet med narkotikabrottet är förhållandet det omvända och för butiksrånet är det lika många som tror att straffet skulle bli fängelse i en domstol och som själva anser detsamma. Efter filmvisning och diskussion är det fler som tror att allmänheten skulle döma till fängelse för narkotikabrottet och butiksrånet än som själva anser att detta bör bli påföljden för dessa fall. I fallen med våldtäkt och gatuvåld tror de svarande att allmänheten skulle döma på samma sätt som de själva.

I samtliga fall utom ett har antalet deltagare som tror, respektive anser, att straffet bör bli frihetsberövande *minskat* under fokusgruppsessionens gång. Undantaget är fallet med våldtäkt där antalet som *tror* att straffet skulle bli frihetsstraff ökade något medan de som *anser* detsamma var oförändrat.

När det gäller längden på de fängelsestraff som de svarande anser bör dömas ut så har de svarande generellt sett angett *kortare* fängelsestraff efter filmvisningen och diskussionen. Undantaget är återigen narkotikabrottet där de som i enkät 3 anser att straffet bör bli fängelse tenderar att ge något längre straff, men straffen är hela tiden betydligt kortare än domarpanelen angett. Ser man till både de frihetsberövande och de icke frihetsberövande påföljderna ökar antalet som anser att straffet bör bli mildare/kortare under fokusgruppsessionens gång. Den tydligaste förändringen sker efter filmvisningen (enkät 2), men även efter diskussionen (enkät 3) väljer fler ett kortare fängelsestraff eller ett icke frihetsberövande alternativ (tabell 5.5).

Tabell 5.5. Förändring i hur fokusgruppsdeltagarna svarat på frågan "Vad anser Du att straffet bör bli" i enkät 1 respektive enkät 3. Antal svarande.

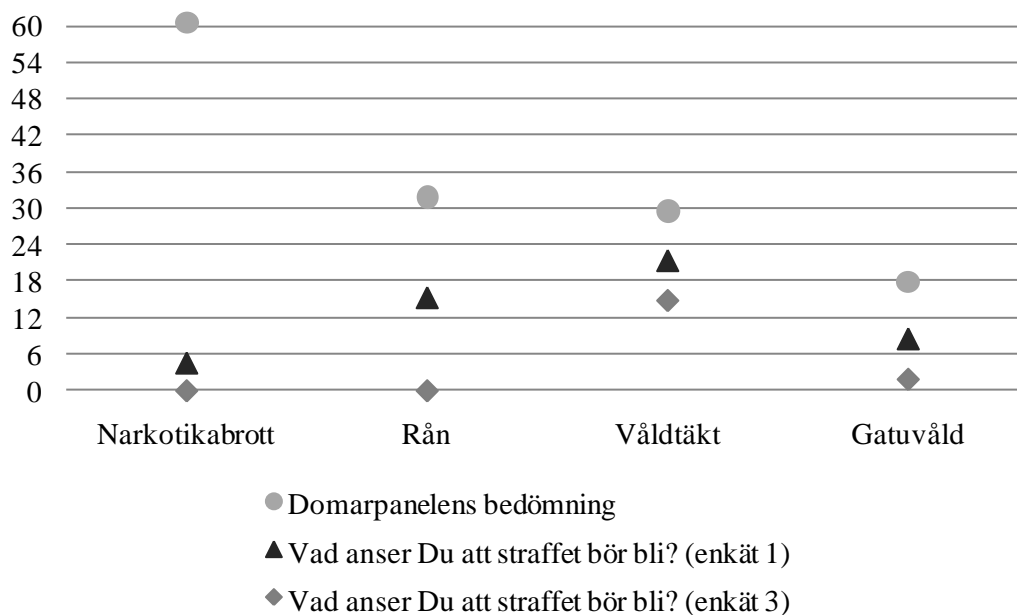
Förändringsriktning mellan enkät 1 och 3	Narkotikabrott	Butiksrån	Våldtäkt	Gatuvåld	Totalt
Mildare	14	23	12	15	64 ^A
Samma	12	6	11	4	33
Strängare	1	1	6	9	17 ^B
Totalt	29	30	29	28	114 ^C

^AVarar 28 gått från att ange fängelse i enkät 1 och icke frihetsberövande alternativ i enkät 3.

^BVarav 4 gått från att ange icke frihetsberövande alternativ i enkät 1 till att ange fängelse i enkät 3.

^CEtt externt bortfall samt ett totalt internt bortfall på fem personer.

Bland de icke frihetsberövande alternativen är det liksom i postenkäten framförallt ekonomisk kompensation och behandling som de svarande anger som alternativ till, eller i kombination med, ett frihetsberövande.

Figur 5.9. Antal utdömda fängelsemånader (medelvärde) enligt domarpanelens bedömning samt enligt fokusgruppsdeltagarnas svar i enkät 1 och 3 för de fyra brottsfallen.

I figur 5.9 jämförs det antal fängelsemånader som dömts ut av domarpanelen och av fokusgruppsdeltagarna i enkät 1 respektive 3.²⁹ De svarande har i samtliga fall dömt ut färre fängelsemånader i enkät 3 än i enkät 1, skillnaderna är dock generellt relativt små (bilaga 13). För narkotikabrottet³⁰ samt butiksrånet har minst hälften av de svarande i enkät 3 angett att straffet bör bli icke frihetsberövande. Medelvärdet av antal utdömda fängelsemånader blir därför noll för dessa två fall. För gatuvåldsfallet har närmare en tredjedel angett icke frihetsberövande alternativ i enkät 3, varför antalet utdömda fängelsemånader ligger nära noll. Glappet mellan praxis och vad de svarande själva anser att straffet bör bli har sålunda ökat i den riktningen att de svarande under processens gång verkar ha blivit än mindre straffbenägna än domstolspraxis.

²⁹ Redovisningen baseras på medelvärdet (interpolerad median, se bilaga 8) av antalet utdömda fängelsemånader där icke frihetsberövande påföljd, oavsett typ, motsvaras av noll fängelsemånader och fotboja räknas om till en månads fängelse. Till skillnad från tidigare jämförelser tas här hänsyn till domarpanelens olika bedömningar istället för bara det vanligaste (bilaga 8).

³⁰ I jämförelse med de svarande i postenkäten hade de 30 fokusgruppsdeltagare som närmare behandlade narkotikafallet initialt en relativt lindrig inställning till vad straffet borde bli i detta fall (tabell 11.2 i bilaga 11). Skillnaden mellan domarpanelens bedömning och de svarande i postenkäten var dock också den markant.

Kapitel 6. Från generell till konkret inställning till straff

Den fråga som inledningsvis ställdes var om allmänhetens rättsuppfattning eller det allmänna rättsmedvetandet överensstämmer med den påföljdsbestämning och straffmätning som sker vid svenska domstolar. Frågan ställdes utifrån att straffskärpningar i tilltagande grad politiskt legitimeras med hänvisning till vad allmänheten antas kräva.

Så, hur fungerar ”det allmänna rättsmedvetandet” enligt de studier som här genomförts som legitimeringsgrund för en kriminalpolitik som förordar skärpta, längre och hårdare straff? Utifrån resultaten från telefonundersökningen bli svaret på denna fråga: Utmärkt! Här framträder bilden av en allmänhet som är missnöjd med straffen och där en tydlig majoritet anser att straffen bör vara strängare och det framförallt för våldsbrott.

När allmänheten får ta del av faktiska rättsfall och därefter döma ut påföljden blir dock bilden mer nyanserad. Utifrån vad de svarande själva *tror* att en domstol skulle döma ut ligger resultaten i linje med den som framträder i telefonundersökningarna – de svarande vill ha högre straff än domstolen. Jämfört med vad en panel av tingsrättsdomare bedömt att straffet skulle bli enligt praxis i samma fall kompliceras bilden. Inte bara har de svarande underskattat vad straffet skulle bli i en domstol, de straff de svarande i snitt angett som lämpligt hamnar i flera fall under det som domstolspanelen angett. Bland de svarande finns förstås de som förespråkar längre, i vissa fall mycket längre, fängelsestraff än vad domarpanelen angett. Dessa är dock, till skillnad från i telefonundersökningen, inte i majoritet.

Efter att allmänheten i fokusgrupper om drygt hundra stockholmare fått ta del av ytterligare information om de olika fallen och dessutom själva fått diskutera för- och nackdelar med de olika påföljdsalternativen, ökar glappet mellan de svarandes och domarpanelens bedömning. Allmänheten, mätt genom fokusgrupper i Stockholm, ligger i genomsnitt under eller betydligt under det straff som troligen skulle getts i domstol när mer information om brottet och gärningspersonen tillförs.

Kanske skulle någon invända att de brott som ingått i denna undersökning inte är sådana som allmänheten och politiker tänker sig då man talar för strängare straff. I studien ingår dock sådana brottstyper som varit centrala i kriminalpolitiken och den offentliga debatten. Fallen

med våldtäkt och relationsvåld är exempel på allvarliga fall av våld mot kvinnor. Fallet med gatuvåld, som domarpanelen bedömt som grov misshandel i lagens mening, kan ses som ganska typiskt för den sorts brott som rapporteras i media och väckt stor uppmärksamhet under senare år. Rån har också stått högt på den kriminalpolitiska dagordningen. Här rör det sig visserligen inte om ett spektakulärt bankrån men ett ganska typiskt rånbrott vid sidan av den vanligaste typen, rån mot person. Förskingringsfallet, slutligen, är ett exempel på ekonomiskt brott som alltmer uppmärksammas, även om det är svårt att hitta ett fall som skulle utgöra det typiska ekobrottet.

Det kan förstås fortfarande invändas att de brott som presenteras inte är vad allmänheten betraktar som riktigt allvarliga brott, och att om andra typer av brott ingått i undersökningen så skulle allmänheten också visat sig vara strängare än en domstol. Detta kan inte uteslutas men är på inget sätt givet. Mycket upprörande brott är både ovanliga och relativt unika. De lämpar sig knappast för att undersöka det allmänna rättsmedvetandet. Allmänhetens bedömning av sådana mycket speciella brott kan också vara svårt att lägga till grund för lagstiftningen generellt.

En invändning mot resultaten skulle kunna vara av metodologisk art. Bortfallen vid telefon- och postenkätsundersökningarna var stora. Exakt hur opinionsundersökningsföretaget genomfört urvalen, inklusive av fokusgrupperna, har varit svårt att bedöma. Allmänt sett uppvisar survey-undersökningar allt större bortfall. Att bortfallet är stort behöver i sig inte utgöra ett problem, vilket det dock är om det är skevt. I förhållande till resultatet blir här frågan om urvalen missat de mer straffbenägna. Kan bortfallet innebära att resultatet att allmänheten efter mer information inte dömer hårdare än domarna inte är hållbart?

Generellt sett skulle mer än dubbelt så stor andel av bortfallet än av de svarande i postenkäten behöva vara för strängare straff än domarpanelen för att slutsatserna skulle påverkas. Det företag som genomförde survey-undersökningarna har genom resultaten från flera riksdagsval kunnat visa att avvikelserna från undersökningar om politiska sympatier är mycket liten. I telefonintervjun uttalade sig mellan en majoritet och tre fjärdedelar för strängare straff. Det är därför svårt att hävda att undersökningen främst skulle fångat de mindre straffbenägna. Fokusgrupperna har sedan valts så att de ska spegla dem som svarade i telefonundersökningen vad gäller straffbenägenhet. Det finns inte heller något omedelbart skäl till att mer straffbenägna inte skulle ha velat delta i undersökningarna. De sociodemografiska grupper

som är mer straffbenägna och också varit underrepresenterade i urvalen har kontrollerats genom viktning och resultaten med viktade respektive icke viktade data är mycket små. Slutligen, även om mer straffbenägna skulle vara underrepresenterade i undersökningarna, så visar resultaten tydligt att mer information om brott och straff i konkreta fall leder till minskad straffbenägenhet.

Resultaten visar att det allmänna rättsmedvetandet i förhållande till domarna delvis skiljer sig beroende på typ av brott. Enligt domarpanelen har narkotikabrottet högst straffvärde och de två misshandelsfallen, i synnerhet relationsvåldsfallet, lägst. Bland deltagarna i postenkätundersökningen och i fokusgrupperna har istället våldtäktsfallet getts högst straffvärde. Narkotikabrottet har inte getts samma höga straffvärde som bland domarna, i fokusgruppsundersökningen har det hamnat lägst. I de båda fallen av våld mot kvinnor, våldtäkt och relationsvåld, är det minst skillnad i förhållande till domarpanelens bedömning, i förhållande till relationsvåld ingen skillnad alls. Bedömning av våldtäkten ändras inte heller i fokusgrupperna. Dessa brott debatteras livligt i Sverige inom ramen för diskursen om ”mäns våld mot kvinnor”. Kriminaliseringar och straffskärpningar har varit omfattande på senare tid (von Hofer 2006, 182 ff.; Tham et al.).

Att bedömningen av lämpligt straff enligt allmänheten vid dessa brott och även andra vålds- och sexualbrott inte skiljer sig nämnvärt från domarpanelen, innebär dock att allmänheten enligt den politiska debatten ändå dömer för mildt. Domarpanelen har för de brott som beskrivits i vinjetterna utdömt ett antal fängelsemånader som motsvarar nedre halvan av straffskalan för respektive brottstyp. Vad som krävs i debatten och från politiskt håll är att domstolarna ska döma hårdare. Sedan början av 1990-talet har politisk kritik riktats mot domarna för att lägga sig i nedre delen av straffskalan. Krav från regeringen har rests på att straffen bör ligga i mitten av straffskalan och att lägre straff bara ska ges vid förmildrande omständigheter (Prop. 2009/10:147, s. 11). Om domarpanelen skulle lagt sig i mitten eller i den övre halvan skulle skillnaden mellan de svarande och domarpanelens bedömning ökat ytterligare. Då det gäller narkotikabrott utnyttjar svenska domstolar hela straffskalan betydligt mer än vid de flesta andra brott. Här uppvisar också undersökningen de största skillnaderna i förhållande till vad människor själva anser att straffet bör vara.

Även när allmänheten föreslår längre fängelsestraff kombineras ofta detta med andra påföljder. Ekonomisk kompensation föreslås i störst utsträckning, något som också domarna

gör. Allmänheten föreslår dessutom behandling betydligt oftare än domarna i panelen. Medling föreslås i påfallande liten grad. Detta kan tänkas hänga samman med att medling är en ny och okänd reaktion i Sverige medan den är mer etablerad i Norge och Finland (Rytterbro 2002, s. 55).

Tilläggsåtgärderna kan tolkas på olika sätt. De kan ses som att man föreslår ett tredelat straff. En del gäller rättvisa och proportion och uttrycks genom fängelsestraffet. En annan del gäller upprättelse av och hjälp till brottsoffret. En tredje del gäller åtgärder för att gärningspersonen inte ska begå brott igen. Om syftet med straffet ses som att markera brottets allvar kan t.ex. böter, ekonomisk kompensation eller samhällstjänst tolkas som tilläggsstraff till fängelse. Om det är brottsoffret som står i fokus för allmänheten blir t.ex. ekonomisk kompensation ett sätt att gottgöra den som lidit skada. Det kan också vara ett uttryck för upprättelse direkt från gärningspersonen eller ett erkännande från staten genom ersättning från Brottsoffermyndigheten (Rytterbro et al. 2009). Om straffets syfte uppfattas som ett sätt att återanpassa gärningspersonen, ligger förstås behandlingsåtgärder nära till hands. Också t.ex. samhällstjänst, medling eller kompensation till brottsoffret kan ses som återanpassande åtgärder, där gärningspersonen får ”göra rätt för sig” och en möjlighet att lägga brottet bakom sig. Att allmänheten i relativt stor utsträckning ger icke frihetsberövande åtgärder både med och utan fängelse, kan tolkas som att man är angelägen om att något görs och inte bara att gärningspersonen ska få en mildare dom. Allmänheten tycks sträva efter åtgärder som ger positiva resultat för både gärningsperson och brottsoffer – återfallen ska minskas och brotten ska ställas till rätta.³¹

I varje rättsfall ombads den svarande också att ta ställning till hur hon eller han tror att allmänheten skulle döma. Denna fråga togs med för att försöka mäta föreställningar om just det *allmänna* rättsmedvetandet. Den svarande kan ju tänkas se sig själv som avvikande i bedömningarna och uppfatta att andra är betydligt strängare – eller mildare. I den danska undersökningen om rättsmedvetandet från 2006 visade det sig att de svarande generellt trodde att allmänheten dömde hårdare än de själva (Balvig 2006). Detta skulle kunna ses som ett exempel på det ofta uppmärksammade majoritetsmissförståndet. Man tror t.ex. att andra begår mer brott eller dricker mer än man själv. Särskilt bland unga människor har det kunnat leda

³¹ Hur allmänheten resonerar om straffets syfte ska undersökas i en kommande studie där fokusgruppernas diskussioner analyseras.

till att man i grupp uttrycker åsikter som är mer positiva till brott och droger än man innerst inne tycker (Hauge 1971, s. 16 ff.; Balvig, Holmberg & Sørensen 2005, s. 215 ff.).

Huvudresultatet i denna undersökning – till skillnad från i den tidigare danska – är att de svarande anser att allmänheten skulle döma ungefär som de själva. I nästan samtliga fall är man dock benägen att i större utsträckning föreslå icke frihetsberövande påföljder än man tror andra skulle göra. I fokusgrupperna sker här mellan enkäterna en tydlig förändring i fallen av narkotikabrott och butiksrån. Här vill de svarande betydligt mer än de tror allmänheten vill ha en icke frihetsberövande påföljd efter filmvisningen och diskussionen. Detta kan tolkas som att man själv nu fått mer insikt i fallet, men att man från egen erfarenhet vet att andra inte har det. En slutsats som möjligen skulle kunna dras av detta är då att de svarande tycker att också allmänheten borde få mer information för att bättre kunna uttala sig om påföljder vid brott.

Är då resultaten av undersökningen oväntade och uppseendeväckande? Både ja och nej. I ljuset av den bild som framkommer i den allmänna debatten, där en allmänt vedertagen straffande inställning hos allmänheten får motivera längre och strängare straff, blir resultaten ganska överraskande. Undersökningens resultat överensstämmer dock väl med dem från Balvigs studie 2006, vilken i metod och upplägg utgjort utgångspunkt för denna undersökning. Brotten var i den studien av s.k. normalgrad, där domarna skulle blivit fängelse men endast i en eller ett par månader. En klar majoritet av de tillfrågade danskarna valde ett icke frihetsberövande straff. Många ville ha behandling av gärningspersonen och ekonomisk kompensation till brottsoffret. Andelen som valde fängelse minskade också tydligt efter filmvisningen och diskussionen i fokusgrupperna.

Resultaten är heller inte oväntade i förhållande till annan forskning. Undersökningar av rättsmedvetandet visar genomgående att när de tillfrågade ges mer information om brottet och de inblandade personerna så sjunker straffbenägenheten. Resultaten är påtagliga inom den forskningstradition som på engelska benämns *deliberative polls*, som ungefär kan översättas med röstning efter moget övervägande. Metoden består där vanligen i att representanter för allmänheten, ibland över ett veckoslut, får höra anföranden av experter och politiker och sedan diskutera olika rättsfall med varandra innan man gör en bedömning av lämpligt straff (Hough & Park 2002). Efter en ingående information och diskussion lägger sig de tillfrågade på en betydligt lägre straffnivå (för exempel, se Doble 2002).

Också allmänhetens sympati för behandlingsåtgärder framkommer i tidigare forskning. En statlig kommitté från Australien sammanfattar i en rapport från 2006 forskningsläget i den engelskspråkiga världen om allmänhetens bedömning av straff och påföljder. Kommittén drar bl. a. slutsatserna att allmänheten har mycket begränsad kunskap om rättsväsendet och att media är den främsta informationskällan, att när allmänheten får mer information om brott och straff sjunker straffbenägenheten avsevärt, och att allmänheten föredrar rehabiliterande åtgärder framför ingripanden från rättsväsendet (Gelb 2006).³²

Om det då enligt en ganska enstämig forskning *inte* är så att allmänheten kräver hårdare straff, så blir frågan snarare varför politiker gör det och även gör det med hänvisning till folket. Det förefaller som om företrädare för olika politiska partier prioriterar frågan om brott och straff, medan den verkar mindre angelägen för allmänheten. Människor tycker i allmänhet att brottsligheten där just de bor inte är särskilt allvarlig, men man har hört eller läst att den är det på andra ställen (Balvig & Holmberg 2004; Mallén 2005). Enligt Statistiska centralbyråns mätningar har drygt 15 procent i befolkningen avstått från att gå ut på kvällarna p.g.a. oro för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad (Heber 2007, s. 45/SCBa), men omvänt är den stora majoriteten inte rädd. Brottsligheten som samhällsproblem är inte heller enligt återkommande undersökningar av allmänhetens inställning särskilt högt prioriterad (Holmberg & Weibull 2009). Frågan för en kommande studie kan därför ställas hur glappet mellan politiker och allmänhet ska förklaras. Den ökade politiska användningen av straffrätten för att demonstrera centrala värden i stället för att rikta in sig på vad som minskar brottsligheten tycks dock leda till högre straff.

Oavsett skälen för en tilltagande straffrättlig inriktning av kriminalpolitiken och krav på strängare straff, så förefaller utvecklingen att döma av denna studie inte ha något tydligt stöd hos allmänheten. Det allmänna rättsmedvetandet "kräver" inte hårdare straff utan snarare lägre och mer inriktning på resocialiserande åtgärder. Mot detta kan kanske invändas att det generella eller abstrakta rättsmedvetandet kräver skärpta straff, och att det inte är givet att detta spontana uttryck för folkviljan inte skulle vara lika viktigt som det informerade eller konkreta uttrycket. Ett generellt mål för kriminalpolitiken är dock att den ska vara kunskapsbaserad, varför en folklig opinion baserad på mer information bör vara mer värd än

³² Balvig (2006, s. 362 f.) har också i sin rapport återgett några sammanfattande studier och de undersökningar sammanfattningarna stöder sig på. De ger samma bild som presenterats här.

en som är baserad på mindre. Ett resultat från undersökningen var ju också att allmänheten genomgående trodde att domstolarna dömer mycket mildare än de faktiskt gör.

Ett minimieresultat av denna undersökning bör vara att frågan om det allmänna rättsmedvetandet och människors uppfattning om vad som är en lämplig straffnivå bör problematiseras. Det måste också vara svårt att utifrån resultaten enkelt hänvisa till den allmänna rättsuppfattningen som legitimeringsgrund för skärpta straff. Däremot kan naturligtvis politiska partier och den lagstiftande församlingen arbeta för skärpta straff och härigenom hoppas påverka eller ”uppfostra” allmänheten till att se strängare på brottsligheten.

Litteratur

- Andersson, Robert, 2002, *Kriminalpolitikens väsen*. Ak. avh. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Antilla, Inkeri & Törnudd, Patrik, 1973. *Kriminologi i kriminalpolitiskt perspektiv*. Stockholm: P.A.Norstedt & söner.
- Ask, Beatrice, 2010 "Skärpta straff för våldsbrott" . Presskonferens, 28 januari 2010
<http://www.regeringen.se/sb/d/12609/a/138609>
- Axberger, Hans-Gunnar, 1996, "Det allmänna rättsmedvetandet". Brottsförebyggande rådet, rapport 1996:1. Stockholm: Fritzes.
- Balvig, Flemming, 2006, *Danskernes syn på straf*.
http://www.advokatsamfundet.dk/Files/Filer/Advokatsamfundet/Presse/Hovedrapport_final.pdf
- Balvig, Flemming, *Retsfølelse og retsførnuft. Danskernes syn på straf*. Jurist & Økonomforbundets Forlag (kommande).
- Balvig, Flemming & Holmberg, Lars, 2004, *Politi og tryghed: Forsøg med nærpoliti i Danmark*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Balvig, Flemming, Holmberg Lars & Sørensen, Anne-Stina, 2005, *Livsstil og forebyggelse i lokalsamfundet*. Danmark: Jurist- og Økonomforbundets Folag.
- Beckett, Katherine, 1997, *Making Crime Pay: Law and Order in Contemporary American Politics*. New York: Oxford University Press.
- Bondeson, Ulla, 2003, *Nordic Moral Climates. Value Continuities and Discontinuites in Denmark, Finland, Norway and Sweden*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- Brottsförebyggande rådet, 2007, *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården*. Rapport 2007:19. Stockholm: Fritzes.
- Diesen, Christian, 2005, "Processrättsligt perspektiv. Om positiv och negativ särbehandling i straffprocessen". I Diesen, Christian, Lernerstedt, Claes, Lindholm, Torun & Pettersson, Tove, *Likhet inför lagen*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Doble, John, 2002, "Attitudes to punishment in the US – punitive and liberal opinions". I Roberts, Julian & Hough, Mike (red.), *Changing Attitudes to Punishment. Public Opinion, Crime and Justice*. Cullompton, Devon, UK: Willan Publishing.

- Eriksson, Annika & Åkerström, Malin, 1994, *Det allmänna rättsmedvetandet. En teoretisk och empirisk granskning*. Research report 1994:3. Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University.
- FSI, 2006, Brott och rättsväsende – erfarenheter och attityder. Release ur Kajsa 2006.02.16. Stockholm: Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier. Mimeo.
- Gelb, Karen, 2006, *Myths and Misconception. Public Opinion versus Public Judgement about Sentencing*. Melbourne Australia: Sentencing Advisory council
<http://www.sentencingcouncil.vic.gov.au/wps/wcm/connect/Sentencing+Council/Home/SENTENCING+-+Myths+and+Misconceptions+Public+Opinion+versus+Public+Judgment+about+Sentencing> (hämtat 2008-12-02)
- Gottberg, Daniel, 2010, *Straff i proportion till den tilltalades ungdom? En kvantitativ studie om stödet för unga lagöverträdarens särbehandling vid påföljdsbestämningen*. Examensarbete, grundnivå. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Groves, Robert M., 2006, "Nonresponse rates and nonresponse bias in household surveys". *Public Opinion Quarterly*, vol. 70, nr 5, s. 646-675.
- Groves, Robert M., Couper, Mick, P., Presser, Stanley, Singer, Eleanor, Tourangeau, Roger, Acosta, Giorgina Piani & Nelson, Lindsay, 2006, "Experiments in producing nonresponse bias". *Public Opinion Quarterly*, vol.70, nr 5, s. 720-736.
- Groves, Robert, M., Presser, Stanley & Dipko, Sarah, 2004, "The role of topic interest in survey participation decisions". *Public Opinion Quarterly*, vol. 68, nr 1, s. 2-31.
- Groves, Robert, M., Singer, Eleanor & Corning, Amy, 2000, "Leverage-saliency theory of survey participation". *Public Opinion Quarterly*, vol. 64, nr 3, s. 299-308.
- Hauge, Ragnar, 1968, "Tid eller peng". *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 56:e årgång, nr 1-2, s. 137-140.
- Hauge, Ragnar, 1971, *Kriminalitet som ungdomsfenomen*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Heber, Anita, 2007, *Var rädd om dig! Rädsla för brott enligt forskning, intervjupersoner och dagspress*. Ak. avh. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Hermansson, Klara, 2009, *Synen på straff. En metodstudie baserad på vinjetter*. Examensarbete, avancerad nivå. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

- von Hofer, Hanns, 2006, "Svensk våldtäktsstatistik i internationell belysning". I Roxell, Lena & Tiby, Eva (red.), *Frågor, fält och filter. Kriminologisk metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.), 2009, *Svensk höst*. SOM-rapport 46. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hough, Mike & Park, Allison, 2002, "How malleable are attitudes to crime and punishment? Findings from a British deliberate poll". I Roberts, Julian & Hough, Mike (red.), *Changing Attitudes to Punishment. Public Opinion, Crime and Justice*. Cullompton, Devon, UK: Willan Publishing.
- Kvist, Julia, 2009, *Är straffen för milda, lagom eller för stränga?* Examensarbete, grundnivå. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Lindén, Per-Anders & Similä, Matti, 1980: *Rättsmedvetandet i Sverige*. Brottsförebyggande rådet, rapport 1982:1. Stockholm: Liber.
- Magnell, Tess, 2008, "Vad anser du att straffet bör vara?" *En enkätundersökning om uppfattningen om straff bland gymnasieelever utifrån vinjetter*. Examensarbete, grundnivå. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Mallén, Agneta, 2005, *Trygghet i skärgårdsmiljö. En studie om rädsla för brott i Åboland*. Lund dissertation in sociology 66. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Marks, Gary, Hooghe, Liesbet, Steenbergen, Marco R. & Bakker, Ryan, 2007, "Crossvalidating data on party positioning on European integration". *Electoral Studies*, 26, s. 23-38.
- Montgomery, Jacob, M., Cooper, Alexandra, Reiter, Jerome & Guan, Shuo, 2008, "Nonresponse bias on dimensions of political activity amongst political elites". *International Journal of Public Opinion Research*, vol. 20, nr 2, s. 494-506.
- Proposition 2009/10:14. *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.* Stockholm: Justitiedepartementet.
- Roberts, Julian, Stalans, Loretta J. & Indemauro, David, 2002. *Penal Polulism and Public Opinion*.
<http://site.ebrary.com/lib/sthlmub/docDetail.action?docID=10084855>
- Rüdiger, Wolfgang, 2010, "Assessing nonresponse bias in activist surveys". *Quality & Quantity*, vol. 33, nr 1, s. 173-180.

- Rytterbro, Lise-Lotte, 2002, *Medling – möten med möjligheter. En analys av en nygammal reaktion på brott*. Ak. avh. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Rytterbro, Lise-Lotte, Rönnelid, Anita & Tham, Henrik, 2009, *Brottskadeersättning ur brottsofferperspektiv. En komparativ studie av Danmark och Sverige*. Rapport 2009:4. Stockholm: Kriminologiska institutionen.
- SCBa, Statistiska centralbyrån
http://www.scb.se/Pages/GsaSearch____287280.aspx?QueryTerm=trygghet%20och%20s%c3%a4kerhet&PageIndex=1&hl=sv
- SCBb, Statistiska centralbyrån, EU:s regioner – NUTS
http://www.scb.se/Pages/List____257647.aspx
- SCBc, Statistiska centralbyrån, Befolkningsstatistik,
http://www.scb.se/Pages/ProductTables____25795.aspx
- Segerstedt, Torgny, Karlsson, Georg & Rundblad, Bengt, 1949, "A Research into the general sense of justice". *Theoria*, XV, s. 323 – 338.
- SOU 2006:30, *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättsväsendet*. Statens offentliga utredningar. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2008:85, *Straff i proportion till brottets allvar*. Statens offentliga utredningar. Stockholm: Fritzes.
- Stertzel, Georg, 2005, *Studier rörande påföljdspraxis m.m.* Tredje upplagan. Utvidgad och aktualiserad av Martin Borgeke under medverkan av Stefan Reimer. Stockholm: Jure.
- Svenska Dagbladet 2010-03-06 *Hårdare tag ger inte färre brott*.
http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/hardare-tag-ger-inte-farre-brott_4383555.svd
- Svenska Dagbladet 2010-04-01 *Straff nödvändigt för allas skull*.
http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/straff-nodvandigt-for-allas-skull_4510805.svd
- Tham, Henrik, Rönnelid, Anita & Rytterbro, Lise-Lotte, "The emergence of the crime victim. Sweden in a Scandinavian context". Under publicering i *Crime & Justice*.
- Victor, Dag, 1995, "Politik och straffsystem – ett drama under utveckling". I Victor, Dag (red.), *Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten*. Stockholm: Norstedts Juridik/Fritzes.

Wood, Jane L., 2009, "Why public opinion of the criminal justice system is important". I

Wood, Jane L. & Gannon Theresa A. (red.) *Public Opinion and Criminal Justice*.

Cullompton, Devon UK: Willan Publishing.

Xiao, Beiling, 2006, *The use of interpolated median in institutional research*. Paper presented

at the Association for Institutional Research Annual Forum, Chicago, IL, 14-18

maj 2006. http://ocair.org/files/presentations/Paper2005_06/UseIM.pdf

Bilaga 1 – Frågeformulär till telefonundersökningen.

Telefonintervju (CATI): fast och mobil telefon.

Ålder: 18-74.

Presentation... Vi genomför just nu en undersökning om allmänhetens inställning till vilka konsekvenser som skall följa på olika typer av kriminella handlingar. Jag undrar om jag skulle kunna få tala med den i hushållet som har födelsedag härnäst och som är minst 18 år.

Presentation... Det vi vill undersöka är bland annat hur milda eller hur stränga straffen i allmänhet ska vara. På detta finns det inte några rätt eller fel svar direkt, det finns egentligen bara olika åsikter och värderingar. Nu skulle jag gärna vilja ställa några frågor till dig om det går bra, det tar bara några minuter.

1. Anser du generellt att man kan lita på folk eller tycker du att man aldrig kan vara nog försiktig när man har med andra människor att göra? (Läs upp och rotera svarsalternativen)

1 = man kan lita på de flesta

2= man kan aldrig vara nog försiktig när man har med andra människor att göra

3= Vet ej (alternativet läses inte upp för den intervjuade)

2. Upplever du att antalet våldsbrott i Sverige har ökat, minskat eller varit oförändrat under de senaste 10 åren? (Läs upp och rotera svarsalternativen)

1=minskat mycket

2=minskat något

3=oförändrat

4= ökat något

5= ökat mycket

6= vet ej (alternativet läses inte upp för den intervjuade)

3. Instämmer du eller instämmer du inte med följande påstående: ”Att sitta i fängelse kan nästan jämföras med en hotellvistelse, de intagna har det alldeles för bra”?

Svara enligt en femgradigskala från 1 till 5 där:

1= instämmer helt

2= instämmer i huvudsak

3= varken eller

4= instämmer i huvudsak inte

5= instämmer inte alls

6= Vet ej (alternativet läses inte upp för de intervjuade)

4. Instämmer du eller instämmer du inte i följande påstående: ”Jag är generellt för längre fängelsestraff”?

Svara enligt en femgradigskala från 1 till 5 där:

1= instämmer helt

2= instämmer i huvudsak

3= varken eller

4= instämmer i huvudsak inte

5= instämmer inte alls

6= Vet ej (alternativet läses inte upp för den intervjuade)

5. Instämmer du eller instämmer du inte i följande påstående: ”Våldsbrott bör straffas mycket strängare än de görs idag”?

Svara enligt en femgradigskala från 1 till 5 där:

- 1= instämmer helt
- 2= instämmer i huvudsak
- 3= varken eller
- 4= instämmer i huvudsak inte
- 5= instämmer inte alls
- 6= Vet ej (alternativet läses inte upp för den intervjuade)

6. Jag har också en kort fråga om straff i allmänhet: anser du att straffen i Sverige i stort sett är lagom, för stränga eller för milda? (Läs upp och rotera svarsalternativen)

- 1= lagom
- 2= för stränga
- 3= för milda
- 4= Vet ej (alternativet läses inte upp för den intervjuade)

7. En 28 årig man, ej tidigare straffad, hotar ett kioskbiträde med kniv och tvingar till sig alla pengarna i kassan, 20.000 kronor. Anser du att ett fängelsestraff på 1 år skulle vara allt för strängt, lite för strängt, lagom, lite för mildt eller allt för mildt? (Läs upp och rotera svarsalternativen)

- 1= allt för mildt
- 2= lite för mildt
- 3= lagom
- 4= lite för strängt
- 5= allt för strängt
- 6= vet ej (alternativet läses inte upp för den intervjuade)

8. Vad anser du bör vara de två viktigaste syftena med att straffa den som begått ett brott?

Ge en etta till det viktigaste och en tvåa till det näst viktigaste syftet, som du ser det.

(Läs upp och rotera svarsalternativen)

Syftet med straffet bör vara...

- ...att avskräcka från brottslighet
- ...att skydda samhället från brottslingen
- ...att återanpassa brottslingen till samhället
- ...att brottslingen sonar sitt brott
- ...att offret får upprättelse
- ...att uttrycka vad samhället inte tolererar

9. Om det skulle vara val imorgon, vilket parti skulle du rösta på då?

Bilaga 2 – Fördelning i urvalen från telefon- respektive postenkätundersökningarna samt i befolkningen avseende kön, ålder, region och utbildning.

Då det inte finns några på förhand insamlade data som möjliggör en jämförelse mellan svarande och icke-svarande när det gäller olika sociodemografiska förhållanden görs jämförelser mot befolkningen i stort. Data gällande befolkningen kommer från Statistiska centralbyråns officiella befolkningsstatistik och avser förhållandena 31 dec 2008 (SCBc).

Köns- respektive regionfördelningen i både telefon- och postenkätundersökningen var relativt representativ för befolkningen. Gällande åldersfördelningen var dock de äldre överrepresenterade och de yngsta underrepresenterade i båda urvalen jämfört med befolkningen. I jämförelse med befolkningen hade deltagarna i de båda undersökningarna något högre utbildningsnivå. Runt 40 procent av dem som ingår i urvalen har läst på högskola jämfört med 32 procent i hela befolkningen (18-74 åringar).

Tabell 2.1. Könsfördelning i urvalen till telefon- respektive postenkätundersökningen samt i befolkningen 18-74 år. Procent.

Kön	Telefonundersökningen	Enkätundersökningen	Befolkningen
Kvinna	47	52	50
Man	53	48	50

Tabell 2.2. Regionfördelning bland deltagarna i telefon- respektive postenkätundersökningen samt i befolkningen 18-74 år. Procent.

Region	Telefonundersökningen	Enkätundersökningen	Befolkningen
Stockholm	17	22	22
Sydsverige	17	16	15
Småland + öar	10	8	8
Mellansverige	27	26	26
Västsverige	21	20	20
Norrland	8	8	9

Tabell 2.3. Åldersfördelning i urvalen till telefon- respektive postenkätundersökningen samt i befolkningen 18-74 år. Procent

Åldersgrupper	Telefonundersökningen	Enkätundersökningen	Befolkningen
18-29	9	16	21
30-39	19	17	19
40-49	20	19	20
50-64	31	30	28
65-74	21	18	13

Tabell 2.4. Utbildningsgrad bland deltagarna i telefon- respektive postenkätundersökningarna samt i befolkningen 18-74 år. Procent.

Högsta utbildning	Telefonundersökningen	Enkätundersökningen	Befolkningen
Grundskola el. motsv.	18	14	20
Gymnasie el. motsv.	40	44	45
Högskola	42	42	32

Postenkäterna skickades ut i åtta olika varianter där bl.a. gärningspersonens bakgrund och tidigare brottslighet varierats. Drygt 30 procent av samtliga enkäter kom tillbaka komplett ifyllda och fördelningen av de åtta varianterna är relativt jämn i hela materialet. Andelen kvinnor som svarat på respektive enkätvariant var mellan 48 och 58 procent, medelåldern bland de som svarat på respektive enkätvariant var mellan 45-50 år och regionsfördelningen i var relativt likartad fördelningen i hela materialet.

Bilaga 3 - Hela postenkäten inklusive ett fall, butiksrån.

Svenskarnas syn på straff

Hur skulle *Du* döma?

Det påstås ofta att allmänheten tycker att de som begått brott borde straffas annorlunda än som görs idag. Men vad är egentligen allmänhetens inställning till straff?

I de fem nordiska länderna genomförs för närvarande en undersökning av det allmänna rättsmedvetandet vad gäller allvarliga brott och särskilt våldsbrott. Vi vill veta vad just *Du* anser att straffet borde bli i sex olika fall som bygger på konkreta rättegångar.

Du har blivit utvald att tillsammans med 2500 andra svenskar delta i denna undersökning. Urvalet är nationellt och det är slumpen som avgjort vilka i befolkningsregistret som blivit utvalda.

Det är viktigt att *Du* som är utvald deltar i undersökningen, men självklart är det frivilligt.

Inledningsvis kommer *Du* få en beskrivning av hur *Du* fyller i formuläret och en beskrivning av olika typer av straff. Att fylla i formuläret beräknas ta cirka 15 minuter. Vi hoppas att *Du* vill ta *Dig* tid att delge oss *Din* inställning i detta angelägna ämne och skicka in *Dina* svar i det bifogade kuvertet inom 14 dagar.

Ditt svar är en viktig pusselbit i kunskapen om allmänhetens rättsmedvetande, som i sin tur kan ha betydelse för hur straffsystemet utvecklar sig i framtiden.

Genom att delta i denna undersökning bidrar du till att BRIS (barnens rätt i samhället) kommer att erhålla upp till 20 000 kr, där beloppet är beroende på hur många som svarar.

Stort tack på förhand!

Henrik Tham

Professor i kriminologi

Kristina Jerre

Doktorand i kriminologi

Projektet utförs vid Stockholms universitet samt vid Köpenhamns universitet, Islands universitet, Universitetet i Oslo och Rättspolitiska institutet i Helsingfors. Projektet bekostas av Justitieministeriet i Danmark och av Nordiska Samarbetsrådet för Kriminologi.

Så här fyller Du i enkäten

Efter varje fallbeskrivning finns ett svarsformulär med tre svarskolumner.

I den första kolumnen, längst till vänster, anger Du med ett kryss vilket straff som Du tror att en *domstol* skulle döma ut. Du kan ange max två svar men ett svar är tillräckligt.

I den andra svarskolumnen, i mitten, anger Du med ett kryss vilket straff som *Du själv* skulle döma ut om Du fick bestämma. Du kan ange max två svar men ett svar är tillräckligt.

I den sista kolumnen, längst till höger, anger Du med ett kryss vilket straff som Du tror att *folk i allmänhet* skulle döma ut om de fick bestämma. Du kan ange max två svar men ett svar är tillräckligt.

Sätt ett tydligt kryss i den ruta som motsvarar det straff som Du vill svara	☐
Om Du vill ändra ditt svar så fyll i den felaktiga rutan helt	☐
Sätt sedan ett tydligt kryss i den ruta som motsvarar det straff Du istället vill svara	☐

På kommande två sidor beskrivs de olika former av straff som Du kan svara i de sex olika fallen.

Vänligen läs igenom beskrivningarna av dessa straffformer så att Du kan avgöra hur Du vill svara.

Det är viktigt att du anger svar i alla tre kolumnerna för samtliga sex fall.

När Du angett Dina tre svar på samtliga sex fall lägger Du hela häftet i det portofria svarskuvertet, klistrar igen det och skickar in det inom 14 dagar.

Olika former av straff

Böter, fast belopp

Penningböter bestäms till lägst 200 kr och högst 4 000 kr.

Dagsböter

Dagsböter tar hänsyn till hur allvarligt brottet är och till den dömdes ekonomiska situation. Som minst utdöms 30 dagsböter och som mest 150 för ett brott.

Villkorlig dom

Den som får villkorlig dom slipper fängelse under förutsättning att han sköter sig under en prøvotid på två år. Straffet kan kombineras med dagsböter eller samhällstjänst.

Skyddstillsyn

Skyddstillsyn är som villkorlig dom, men prøvotiden sträcker sig över tre år, och under första året står den dömda under övervakning. Restriktioner kring den dömdes livsföring kan förekomma. Om domen innefattar någon form av behandlingsplan, exempelvis mot alkohol- eller narkotikamissbruk, ska den dömda fullfölja behandlingen.

Samhällstjänst

Samhällstjänst innebär 40-240 timmars oavlönat arbete i en ideell förening, organisation eller kyrka. Den dömda måste samtycka. Samhällstjänst ges som tillägg till villkorlig dom eller skyddstillsyn. För unga kallas det ungdomstjänst och är då kortare.

Elektronisk fotboja

Fängelsestraff upp till 6 månader kan verkställas utanför anstalt. Detta görs genom intensivövervakning med elektronisk kontroll kombinerat med förbud att vistas utanför bostaden annat än på angivna tider, exempelvis för arbete.

Fängelse

Fängelse innebär att den dömda får vistas på en kriminalvårdsanstalt. Den kan vara antingen sluten eller öppen, det vill säga där det inte finns murar runt anstalten. Tiden kan variera från fjorton dagar till många år beroende på vad personen dömts för.

Behandling av gärningspersonen

Behandling utanför fängelse innebär för vuxna främst missbruksvård i ett behandlingshem. Det kan ske som en del av fängelsestraffet eller inom ramen för skyddstillsyn. Unga under 21 år kan få behandling i form av olika program som tar sikte på till exempel missbruk, konfliktlösning eller arbetsträning.

Medling

Medling är inget straff utan ett erbjudande till gärningspersonen och brottsoffret att träffas tillsammans med en medlare. Medlingen är frivillig, den ska ske i bägge parterers intresse och målet är att minska de negativa följderna av brottet.

Ekonomisk kompensation till brottsoffret

Ekonomisk kompensation är inget straff. Det består i en ersättning från gärningspersonen till brottsoffret för den kränkning som brottet inneburit för offret. Det är alltså inte ett skadestånd som ersättning för den ekonomiska förlust som gärningspersonen åstadkommit för brottsoffret utan just en kränkingsersättning.

Fall nr 3

En tisdagseftermiddag strax efter kl. 18 går Lars med en huva som täcker huvudet och ansiktet, bortsett från ögonen, in i en butik. Expediten är för tillfället ensam i butiken. När Lars kommer fram till disken tar han fram en brödkniv och håller fram den hotfullt mot expediten.

”Ge mig pengarna!” ropar han. Expediten reagerar inte på en gång, och Lars springer därför in bakom disken och håller upp kniven framför expediten. ”Öppna kassan – hit med pengarna!” ropar Lars och knuffar expediten mot disken. Expediten får upp kassaapparaten, där finns dock bara 1.000 kronor i sedlar och mynt. Lars tar sedlarna med den ena handen samtidigt som han håller fram kniven hotfullt med den andra handen och säger: ”Jag vill ha mer pengar! Var är resten av pengarna?”.

Expediten förklarar att resten av dagskassan ligger i ett kassaskåp i lokalerna bakom som hon inte har koden till. Lars tar tag i expedits överarm samtidigt som han håller kniven i sin högra hand. Han tvingar in expediten i lokalerna bakom där det står ett kassaskåp fastbultat i golvet och som bara har en smal springa att lägga i pengarna genom. På kassaskåpet finns ett tangentbord att slå in koden på. Lars riktar kniven mot expediten och ropar: ”Koden!”. ”Jag kan den inte”, säger expediten återigen. Lars tar ett steg närmare och håller fram kniven mot expediten. ”Koden!” ropar han igen.

Härefter trycker expediten in en kod och öppnar kassaskåpet. Lars tar en bunt sedlar och en påse med småpengar och springer ut ur kiosken. Det totala rånbytet blir 16.500 kr.

Lars är 28 år gammal. Han har vuxit upp i en landsortsstad under normala familjeförhållanden och han arbetar som servicemedarbetare i en bilverkstad. Lars använder ibland kokain och amfetamin. Han är inte tidigare straffad.

På nästa sida anger Du Dina svar. Max två svar i varje kolumn.

	Vad tror Du att straffet skulle ha blivit i en domstol?	Vad anser Du personligen att straffet bör vara?	Vad tror Du att människor i allmänhet anser att straffet bör vara?
Inget straff...	☐	☐	☐
Böter, fast belopp...	☐	☐	☐
Dagsböter			
1-2 månadslöner...	☐	☐	☐
Mellan 2 och 4 månadslöner...	☐	☐	☐
Över 4 månadslöner...	☐	☐	☐
Villkorlig dom...	☐	☐	☐
Skyddstillsyn...	☐	☐	☐
Samhällstjänst			
Under 50 timmar...	☐	☐	☐
Mellan 50 och 150 timmar...	☐	☐	☐
Över 150 timmar...	☐	☐	☐
Elektronisk fotboja			
Under 2 månader...	☐	☐	☐
Från 2 till 3 månader...	☐	☐	☐
Över 3 månader...	☐	☐	☐
Fängelse			
Under 2 månader...	☐	☐	☐
2 månader till 5 månader...	☐	☐	☐
6 månader till 11 månader...	☐	☐	☐
1 år till 1 år 11 månader...	☐	☐	☐
2 år till 2 år 11 månader...	☐	☐	☐
3 år till 4 år 11 månader...	☐	☐	☐
5 år eller mer...	☐	☐	☐
Behandling av gärningspersonen			
Under 2 månader...	☐	☐	☐
Mellan 2 månader och 1 år...	☐	☐	☐
Över 1 år...	☐	☐	☐
Medling...	☐	☐	☐
Ekonomisk kompensation till brottsoffret			
Under 50.000 kr...	☐	☐	☐
Mellan 50.000 och 100.000 kr...	☐	☐	☐
Över 100.000 kr...	☐	☐	☐

Bilaga 4 – Manus till rättegångsfilmen om fallet med butiksrån.

DOMARE: God dag, varsågod och sitt ner. Det är Lars Sörensen. Är det riktigt att du är född nionde maj 1980 med fyra sista siffror 3825?

TILLTALAD: Ja.

DOMARE: Bra. Du är tilltalad här i rätten. Du behöver inte uttala dig i rätten om du inte vill. Advokat Konman är utsedd till din försvarare. Varsågod åklagaren.

ÅKLAGARE: Ja ansvarsyrkandet lyder: Lars Sörensen är åtalad för rån enligt Brottsbalkens 8:e kapitel, paragraf 5 då han tisdagen den 17 februari 2009 cirka klockan sex på kvällen genom hot med en 13 cm lång brödkniv har från butiks...*(stakar sig)* från butiksbiträdet Hanna Mörkhöj tilltvingat sig 16.500 kronor ur kassaapparaten och kassaskåpet i Quiz-butiken.

DOMARE: Ja tack. Då börjar vi med att fråga om du erkänner dig skyldig eller nekar till anklagelserna, vi ska höra med försvararen.

FÖRSVARARE: Ja min klient erkänner sig skyldig.

DOMARE: Jaha, ja tack. Bra. Jag har redan talat om för dig att du inte behöver uttala dig i rätten, men jag vill höra om du är villig att svara på frågor.

TILLTALAD: Ja, jaja jag vill gärna svara på frågor.

DOMARE: Bra. Varsågod åklagaren.

ÅKLAGARE: Ja tack. Jag vill börja med att fråga dig om det är korrekt att du tisdagen den 17 februari gick till Quiz-butiken klockan sex på kvällen?

TILLTALAD: Ja.

ÅKLAGARE: Och vill du beskriva hur du var klädd?

TILLTALAD: Jag hade en rånarluva, en svart rånarluva på huvudet, jeans och en täckjacka.

ÅKLAGARE: Var du beväpnad?

TILLTALAD: Ja jag hade en brödkniv i handen.

ÅKLAGARE: I bilaga fyra ser vi en bild av en brödkniv som man fann i din lägenhet. Är det den kniven du hade med dig?

TILLTALAD: Ja.

ÅKLAGARE: Vad skulle du göra i butiken?

TILLTALAD: Jag skulle skaffa lite pengar. Jag hade slut på pengar så jag hade inte råd att betala räkningar, hade inte pengar till hyran eller till mat, så jag... ja... jag skulle bara skaffa pengar.

ÅKLAGARE: Vad gjorde du när du kom in i butiken?

TILLTALAD: Jag sprang fram till disken och ropade att jag skulle ha pengar.

ÅKLAGARE: Hade du kniven framme?

TILLTALAD: Ja alltså jag hade den i handen. Det var liksom bara för att hon skulle förstå att jag menade allvar.

ÅKLAGARE: Gav hon dig pengarna då?

TILLTALAD: Nej hon stod bara och stirrade. Så hotade jag henne med kniven och så sprang jag bakom disken för att ta pengarna.

ÅKLAGARE: Och vad gjorde expediten då?

TILLTALAD: Hon blev bara stående och gjorde ingenting och jag tänkte... så hotade jag... henne lite med kniven och så öppnade hon kassaapparaten så jag kunde ta pengarna.

ÅKLAGARE: Hur mycket pengar var det?

TILLTALAD: Det var inte så mycket – ett par tusen tror jag – plus några mynt.

ÅKLAGARE: Ja. Och vad händer sen?

TILLTALAD: Så ropade jag till henne, eller jag säger till henne sådär hårt att jag vill ha mer. Men hon säger till mig att de finns där i lokalerna bakom i ett kassaskåp.

ÅKLAGARE: Och vad gör du sen?

TILLTALAD: Så fick jag med henne till lokalen bakom för att leta efter det där kassaskåpet.

ÅKLAGARE: Fick du ta i för att få med henne ut bakom?

TILLTALAD: Nja jag höll fast henne så hon inte skulle smita iväg.

ÅKLAGARE: Du höll fast. Skulle du säga att du tvingade henne till lokalerna bakom eller gick hon själv?

TILLTALAD: Jag tog tag i hennes armar och förde henne bak dit ut.

ÅKLAGARE: Ja, vad händer sen?

TILLTALAD: Så kom vi ut där bakom så sa hon att hon inte kunde öppna kassaskåpet men det trodde jag inte på. Så jag ropade att jag skulle ha pengarna.

ÅKLAGARE: Har du hela tiden kniven framme vid det tillfället?

TILLTALAD: Ja men jag gjorde inte något... men den. Jag höll den bara i handen så hon visste att det var allvar.

ÅKLAGARE: Öppnade hon kassaskåpet då?

TILLTALAD: Nej hon sa att hon inte kunde eller ville så jag ropade en gång till och sen öppnade hon kassaskåpet.

ÅKLAGARE: Hur mycket pengar fanns det där?

TILLTALAD: Jag tror det var omkring 16.000.

ÅKLAGARE: Och vad gör du sen?

TILLTALAD: Sen sprang jag ut ur butiken, hoppade upp på min cykel och körde iväg.

ÅKLAGARE: Vad tror du att du hade gjort om hon inte hade öppnat kassaskåpet?

TILLTALAD: Ingenting. Det var bara för att visa henne att jag verkligen menade det. Allvar.

ÅKLAGARE: Ja det med kniven?

TILLTALAD: Ja.

ÅKLAGARE: Ja. Slog du vid något tillfälle expediten?

TILLTALAD: Nej.

ÅKLAGARE: Nej. Jag har inga fler frågor.

DOMARE: Tack för det. Och då ska vi höra om försvaret har några frågor till den tilltalade.

FÖRSVARARE: Ja tack.

DOMARE: Varsågod.

FÖRSVARARE: Lars, du har förklarat att du hade bestämt dig för att begå ett rån för att du behövde pengar till hyra och mat. Hur mycket pengar skulle du egentligen skaffa?

TILLTALAD: Alltså jag hade en privat skuld också som jag är generad över, jag skämdes över att jag hade den skulden. Jag var bara... jag skulle skaffa cirka 10.000 och gärna ett par tusen till.

FÖRSVARARE: Lars, skulle du även skaffa pengar till droger?

TILLTALAD: Alltså jag skulle betala de här pengarna bland annat för att jag kanske hade köpt lite amfetamin men alltså men nej pengarna skulle inte användas till droger.

FÖRSVARARE: Så den skuld du talar om var alltså inte en skuld till en langare?

TILLTALAD: Nej nej, det var bara till några vänner som jag varit skyldig pengar en lång tid och det började bli lite pinsamt att jag inte kunde betala dem. Jag märkte att, ja, att de kunde inte riktigt umgås med mig för att så länge jag inte betalt några pengar så jag skulle skaffa dem.

FÖRSVARARE: Ok. Varför väljer du just Quizz-butiken?

TILLTALAD: Den valde jag bara för att den låg i en annan del av stan, jag åker inte dit nåt mer och så var det lätt att åka därifrån.

FÖRSVARARE: Tack. Jag har inga fler frågor.

DOMARE: Tack för det. Så kan du ta plats bredvid din försvarare, Lars Sörensen. Och så ska vi visst höra ett vittne. Åklagaren?

ÅKLAGAREN: Ja nu ska jag hämta vittnet. Hanna Mörkhøj.

VITTNE: Ja.

ÅKLAGARE: Varsågod. Du ska sitta i mitten.

DOMARE: Ja god dag. Det är Hanna Mörkhøj?

VITTNE: Hej.

DOMARE: Du har blivit ombedd att komma hit som vittne. Och jag ska påminna dig om att du har sanningsplikt i rätten.

VITTNE: Ja.

ÅKLAGARE: Varsågod åklagaren.

ÅKLAGARE: Hanna du är anställd i Quizz-butiken. Är det korrekt?

VITTNE: Ja.

ÅKLAGARE: Ja, och jag vill höra om du var på arbetet tisdagen den 17 februari på kvällen.

VITTNE: Ja.

ÅKLAGARE: Vill du berätta vad som hände då?

VITTNE: Jamen alltså plötsligt så kommer det en man inspringande och han är maskerad och ropar att det är ett rån och att han ville ha pengar.

ÅKLAGAREN: Var han beväpnad?

VITTNE: Ja han hade en brödkniv som han riktade mot mig.

ÅKLAGARE: Gav du honom pengarna?

VITTNE: Alltså jag blev helt paff. Det gick så fort, jag var nästan förlamad av chock så jag stod ju bara helt still. Men så sprang han bakom diken och tvingade mig att öppna kassan.

ÅKLAGARE: Försök att förklara hur det gick till.

VITTNE: Ja han knuffade mig mot disken, så höll han upp kniven framför mitt ansikte, och så ropade ha att jag skulle öppna kassan, först så vågade jag... men jag vågade inte annat. Så tog han alla sedlarna och lät mynten ligga.

ÅKLAGARE: Och vad händer sen?

VITTNE: Ja men så ropar han något om att han vill ha mer pengar och jag sa till honom att de ligger i kassaskåpet i lokalen bakom. Då trodde jag att han skulle sticka kniven i mig men så tog han tag i mina bägge armar och har kniven i den ena handen och håller fast mig i det där greppet och för ut mig eller knuffar ut mig till lokalen bakom.

ÅKLAGARE: Skar han dig med kniven?

VITTNE: Nej det gjorde han inte. Men han hade den i handen medan han höll fast i min arm.

ÅKLAGARE: Och vad händer sen i lokalen bakom?

VITTNE: Då ropar han att han vill ha koden. Och först ville jag inte ge honom den, alltså jag sa att jag inte kunde koden, men så, alltså han har den där kniven och jag vet ju inte vad han kan hitta på att göra med den så till slut så öppnade jag kassaskåpet. Och så tar han alla pengarna och växelpengarna och springer ut.

ÅKLAGARE: Hur mycket pengar fick han med sig?

VITTNE: Cirka 2000 från kassan och 14.500 från kassaskåpet.

ÅKLAGARE: Tack. Jag har inga fler frågor.

DOMARE: Tack för det. Och så ska vi höra, har försvaret några frågor till vittnet?

FÖRSVARARE: Ja tack.

DOMARE: Varsågod.

FÖRSVARARE: Tack. Du har förklarat att rånaren kommer in i butiken, han riktar en kniv mot dig medan du står bakom disken.

VITTNE: Ja

FÖRSVARARE: Hur när dig är han vid det tillfället?

VITTNE: Det vet jag inte... Inte så nära en 20, 30 centimeter eller nåt sånt.

FÖRSVARARE: Och när han kommer in bakom disken. Hur nära dig är kniven då?

VITTNE: Ja men då håller han det framför mitt ansikte så det.. ett par centimeter tror jag.

FÖRSVARARE: Du förklarar sen att han hotar dig med kniven när ni kommer in i lokalerna bakom.

VITTNE: Ja.

FÖRSVARARE: Skär han eller försöker han skära dig med kniven?

VITTNE: Nej.

FÖRSVARARE: Hugger han efter dig med kniven?

VITTNE: Nej det gör han inte.

FÖRSVARARE: Ska jag förstå det så att han bara hotar dig med kniven och inte på något vis försöker använda den?

VITTNE: Ja.

FÖRSVARARE: Var han vid något tillfälle våldsam emot dig, slår han dig eller försöker han på nåt annat sätt att hota dig med kniven till att ge honom pengarna?

VITTNE: Nej alltså han slog mig inte, men han var ganska brutal när han förde mig ut till lokalen bakom.

FÖRSVARARE: Jag har inga fler frågor.

DOMARE: Ja då säger vi tack för det. Du ska få vittnesersättning, det tar du det med assistenten utanför och så är du välkommen att lämna rätten sen.

VITTNE: Ok.

DOMARE: Tack för det. Så ska vi höra om det finns ytterligare bevis i saken.

ÅKLAGARE: Nej.

DOMARE: Bra. Då får du gärna ta plats i mitten igen Lars Sörensen så försvararen kan fråga om dina personliga förhållanden.

FÖRSVARARE: Ja vi kan se att du är 28 år gammal, inte sant.

TILLTALADE: Ja.

FÖRSVARARE: Ja, vad gör du till vardags?

TILLTALADE: Jag jobbar i en bilverkstad.

FÖRSVARARE: Som mekaniker?

TILLTALAD: Nej, nej, som servicemedarbetare. Jag gör lite småuppgifter, jag flyttar lite bilar och lite pappersarbete.

FÖRSVARARE: Ja. Bor du själv?

TILLTALAD: Ja.

FÖRSVARARE: Vi har redan talat om att du använder droger. Vad är det för droger?

TILLTALAD: Jag kan inte riktigt se vad det har med det här att göra. Men alltså jo jag har provat kokain och amfetamin och ecstasy och sånt.

FÖRSVARARE: Hur ofta tar du dessa droger?

TILLTALAD: Som regel på helgerna och mitt i veckan om jag umgås med vänner.

FÖRSVARARE: Hur mår du av drogerna?

TILLTALAD: Jo det är ju bra medan de verkar, jag har provat att komma ur det, men det är svårt att komma ifrån det helt.

FÖRSVARARE: Ok. Jag kan se att du inte varit straffad tidigare eller tidigare varit i konflikt med lagen. Är det korrekt?

TILLTALAD: Ja.

FÖRSVARARE: Bra. Ja men då har inget mer.

DOMARE: Tack för det. Så får du sätta dig borta hos din försvarare igen Lars Sörensen.

Varsågod.

Bilaga 5 – Diskussions- och frågeguide till fokusgruppsundersökningen om fallet med butiksrån.

Rekvisita

En stängd ”brevlåda” för deltagarna att lägga sina ifyllda enkäter i

Ett kuvert med numrerade lappar som deltagarna drar för att få sitt ”id”-nummer att markera enkäterna med

Diskussionsguide och texter med fakta om de olika straffalternativen

Enkät 1, 2 och 3.

Stora kuvert att lägga de ifyllda enkäterna i

Video med rättegången

Incitament och listor för underskrifter

Lappar med kontaktuppgifter för de som vill anmäla intresse för att få rapporten

1. Introduktion

- Presentation av Synovate – ett oberoende undersökningsföretag som arbetar för flera olika beställare

- Jag är kommer att leda diskussionen idag men jag håller mig helt neutral i diskussionen

- Det vi diskuterar här idag kommer att ligga till grund för ett antal forskningsrapporter därför spelas sessionen in på video. Bandet är bara för internt bruk och kommer bara att ses av personer som är direkt involverade i projektet. Ni är helt anonyma.

- Jag kommer också att föra anteckningar under tiden som ytterligare underlag för den rapport som kommer skrivas utifrån det vi diskuterar här idag. Dessutom så har vi representanter från de som har beställt undersökningen här som lyssnar/ser på under diskussionen.

Spelregler för gruppdiskussionen

Det är viktigt för undersökningen att ni säger vad ni verkligen tycker. Även om ni är oeniga med vad andra har sagt och om ni har en alldeles egen åsikt. En viktig förutsättning för en bra diskussion är därför att vi håller en öppen och tillåtande atmosfär där alla får utrymme att säga sin egen åsikt.

Jag hoppas ni kommer tycka att det är spännande och roligt att delta. Jag kanske kommer ställa frågor om sådant som ni inte brukar fundera över eller diskutera och det hoppas jag kommer vara ok med er.

Jag kanske kommer att upprepa vissa frågor vid olika tillfällen. Jag hoppas ni står ut med det men det är bara för att försäkra mig om att jag verkligen förstått vad ni menar.

Kanske kommer jag att avbryta ibland. Då skall ni inte ta illa upp, det är bara för att vi har en lagd tidsram för diskussionen idag.

Diskussionen idag är en del i en stor undersökning om allmänhetens inställning till straff. Undersökningen genomförs i hela Norden och den svenska delen görs på Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet. Ämnet för vår diskussion här idag är vilka konsekvenser, eller vilka straff, som kan följa på vissa brottsliga handlingar.

Jag vill betona att detta är ett ämne där det inte finns några rätt eller fel svar, bara olika inställning eller åsikter. Ens inställning kan variera beroende på vilken typ av brott man talar

om, vad som har skett, gärningspersonens situation, ålder eller liknande, om brottet har begåtts i berusat tillstånd eller av oaktsamhet osv.

Vi kommer att se en videofilm som våra diskussioner sedan kommer att utgå ifrån. Under den här sessionen kommer jag också ber er att anonymt fylla i några enkäter.

Vi kommer till att börja med få veta vilket brott det handlar om, hur det är begånget, vilka olika tänkbara straff eller konsekvenser som kan följa och så kommer vi diskutera vilka för- och nackdelar som vi anser kan tänkas finnas med de olika straffen dels rent generellt, dels i det specifika fall som vi diskuterar här.

Vår diskussion med alla delmoment kommer ta ungefär två timmar

Presentationsrunda

2. Deltagarna drar ett nummer med vilket de markerar samtliga enkäter som de fyller i

När ni fyller i de olika formulären skall ni markera det med det nummer som ni dragit. På detta sätt är era svar anonyma samtidigt som det går att se vilka formulär som fyllts i av en och samma person. Ni kommer alltså ange ert nummer vid ett par tillfällen under vår session så se till att ni kommer ihåg det.

3. Enkät 1

Här är det första formuläret. Här beskrivs sex fall ganska kortfattat tillsammans med ett antal olika straffalternativ . Det första ni ska göra är att skriva ert nummer på formuläret och svara på om ni är man eller kvinna. När ni fyllt i formuläret så lägger ni det i kuvertet. Ni får 15 minuter på att läsa och fylla i. Fundera inte för länge på varje fall, svara utifrån er första känsla. Ni skall inte prata med varandra under tiden ni fyller i era formulär. Varsågod och börja.

4. Visning av rättegångsfilmen

Nu har ni fått bestämma straff i ett antal olika fall. Vi ska nu få se en film som visar en rättegång som bygger på ett av de fall ni just läst om. Det är detta fall som vi i vår kommande diskussion kommer utgå ifrån.

Filmen bygger på ett riktigt fall och det är en riktig domare med nämndemän och riktig åklagare och advokat som ni ser i filmen. Vi kommer att få se åklagarens och försvararens förhör med den anklagade, det vill säga den misstänkte gärningspersonen, och deras förhör med offret . Vad vi inte kommer att få se är den så kallade slutpläderingen, det vill säga de sammanfattande argumenten för vilket straff som åklagaren respektive försvararen anser att den anklagade skall få och vi kommer inte heller få se vilken domen faktiskt blev.

Filmen är gjord i Danmark och har dubbats från danska till svenska. Anledningen till att man använt den danska filmen är att alla som deltar i denna undersökning i samtliga nordiska länder ska se exakt samma film. Detta är viktigt för att sedan kunna jämföra undersökningarna på ett bra sätt.

Jag ska också påpeka att eftersom filmen är producerad i Danmark så skiljer sig den rättegång vi kommer att få se på vissa punkter från hur en rättegång går till i Sverige. Ett exempel på en sådan skillnad är att i en svensk rättegång får den anklagade först berätta sin version av händelsen och sedan följer förhören. I den danska film vi nu ska se så säger domaren först att den anklagade inte har skyldighet att uttala sig men frågar om han är villig att svara på frågor. Så går det alltså inte till i Sverige. En annan skillnad är att i Sverige får vittnen avlägga vittnesed vilket inte sker i denna danska film. Dessa olikheter ska förhoppningsvis inte stå i vägen för er när ni tar in den information kring fallet som framkommer i filmen.

Visning av filmen med rättegång om fallet med butiksrånet

5. Enkät 2 och upplägg för diskussion

Innan vi börjar vår diskussion ber jag er fylla i enkät nummer 2. Kom ihåg att skriva i vilket nummer du drog tidigare. Läs igenom instruktionerna igen innan ni fyller i era svar. Därefter lägger ni formuläret i kuvertet och så samlar vi dem i lådan.

Ifyllande av enkät 2

Det vi ska diskutera idag är alltså olika typer av straff eller straffalternativ. Vi kommer inte diskutera om den anklagade är skyldig eller ej. Vi utgår ifrån att han faktiskt har gjort det som han anklagas för i filmen. Vi utgår också ifrån att gärningspersonens motiv till varför han begick gärningen är de som framkommer i filmen.

Utgångspunkten för vår diskussion är att vi kan välja som vi vill. Vi behöver inte följa eller utgå från någon särskild rättspraxis, det vill säga vi behöver inte ta hänsyn till hur vi tror att man skulle ha dömt ”i verkligheten”.

Oavsett vad ni tycker eller tror att gärningspersonen skulle få för straff i det här fallet så ska vi diskutera vilka för- respektive nackdelar man kan tänka sig att det finns med de olika straffalternativen dels rent generellt, dels med att döma Lars till olika typer av straff. Vi ska alltså **inte** diskutera *vilket* straff han *bör* få utan istället vilka tänkbara för- och nackdelar man kan se med de olika straffalternativen.

Vi kommer ta upp ett straff eller alternativ till straff i taget och diskutera oss fram till för- och nackdelarna. Ni får gärna ta upp tänkbara för- och nackdelar som *kan* finnas även om ni själva tycker annorlunda.

Jag kommer inför varje straffalternativ läsa upp en faktatext som närmare beskriver innebörden i dessa.

6. Fakta om fängelsestraff

Vi ska börja med att diskutera fängelse som straff. Jag ska nu läsa upp texten om vad fängelse innebär.

Uppläsning av text om fängelse som straff

Fängelse

Fängelse innebär att den dömden får vistas på en kriminalvårdsanstalt. Den kan vara antingen slutna eller öppen, det vill säga där det inte finns murar runt anstalten. Tiden kan variera från fjorton dagar till många år beroende på vad personen dömts för. Kostnaderna för en årsplats på anstalt är omkring 700 000 kr.

Vistelsen i fängelset ska enligt lagen utformas så att den intagnes anpassning i samhället underlättas och de skadliga följderna av frihetsstraffet motverkas. Den intagne bör därför ha ett arbete på anstalten men det kan inte alltid ges. Han eller hon kan också få till exempel studera, ta emot besök och gå ut på permission. I fängelserna ges i viss utsträckning olika typer av behandlingsprogram för att motverka brott och missbruk.

Den intagne har ett eget rum. På sin fritid kan han umgås med andra intagna på fängelset. På slutna anstalter har han rätt till en timmas vistelse utomhus varje dag. Inlåsnings i cellerna sker kl 8 på kvällen på de slutna anstalterna. Ska den intagne gå på toaletten får han ringa. Cellerna visiteras då och då av personalen. Misskötsamhet kan på olika sätt bestraffas, bland annat genom indragna permissioner och förlängd strafftid.

Den som dömts till fängelse blir vanligtvis villkorligt frigiven efter att två tredjedelar av straffet har avtjänats. Den dömden ska under denna tid visa sig skötsam och försöka försörja sig. Om han missköter den villkorliga frigivningen kan han få en varning, ställas under övervakning eller få ett kort fängelsestraff. Risker att återfalla i brott efter fängelse är ganska höga – mer än hälften döms för nya brott inom tre år.

7. Diskussion om fängelsestraff

Om vi börjar med att tala rent generellt.

Vilka fördelar finns det med fängelse som straff för brott?

Vilka nackdelar finns det med denna typ av straff?

Om vi nu ser till det specifika fallet som vi sett på filmen, vad skulle ni se som fördelarna, vad skulle vara bra, med att döma Lars till fängelse i det här fallet?

Vad skulle kunna vara nackdelarna, kan det finnas problem, med att döma Lars till fängelse?

Kan det få några negativa konsekvenser att döma Lars till fängelse i det här fallet?

Sammanfattning:

Om vi ska försöka sammanfatta diskussionen:

Så, vad är det viktigaste/främsta/bästa skälet till att döma Lars till fängelse i det här fallet?

Vad skulle vara den största nackdelen, det mest negativa med att, döma Lars till fängelse?

8. Fakta om elektronisk fotboja

Vi övergår till nästa straffalternativ, nämligen elektronisk fotboja, och jag börjar med att läsa upp vad detta innebär.

Uppläsning av text om elektronisk fotboja

Elektronisk fotboja

Fängelsestraff upp till 6 månader kan verkställas utanför anstalt. Detta görs genom intensivövervakning dygnet runt med elektronisk kontroll genom en sändare som sätts runt foten. Straffet innebär förbud att vistas utanför bostaden annat än på angivna tider, främst för arbete. Det krävs minst 20 timmars arbete i veckan för att få intensivövervakning. Kriminalvården

kontrollerar att personen inte bryter mot bestämmelserna om var han får vistas. Kriminalvården gör också kontroller av att personen inte använder alkohol eller narkotika. Vid misskötsamhet kan intensivövervakningen avbrytas och den dömda får avtjäna återstående strafftid på anstalt. Återfallsrisken efter intensivövervakning är ungefär densamma som vid fängelse.

9. Diskussion om elektronisk fotboja

Om vi återigen börjar med att diskutera rent generellt.

Vad finns det för fördelar med elektronisk fotboja som straffalternativ för brott?

Vilka nackdelar finns det med denna typ av straffalternativ?

När det gäller det fall vi såg på filmen, vad skulle ni se som fördelarna, vad skulle vara bra, med att döma Lars till elektronisk fotboja i det här fallet?

Vad skulle kunna vara nackdelarna, kan det finnas problem, med att ge Lars elektronisk fotboja? Kan det få några negativa konsekvenser att ge Lars elektronisk fotboja i det här fallet?

Sammanfattning:

Om vi ska försöka sammanfatta diskussionen:

Så, vad är det viktigaste/främsta/bästa skälet till att ge Lars elektronisk fotboja i det här fallet?

Vad skulle vara den största nackdelen, det mest negativa med att, ge Lars elektronisk fotboja?

10. Fakta om villkorlig dom och skyddstillsyn

Som alternativ till fängelse kan man få villkorlig dom eller skyddstillsyn. Dessa två straffalternativ är ganska lika så texten jag läser upp nu tar upp båda straffalternativen

Uppläsning av text om villkorlig dom och skyddstillsyn

Villkorlig dom och skyddstillsyn

Den som får villkorlig dom slipper fängelse under förutsättning att han sköter sig under en prøvotid på två år. Villkorlig dom är ett alternativ till fängelse, om fängelsestraffet vanligen inte skulle blivit längre än ett år. För att få villkorlig dom ska risken för återfall vara liten. Återfallen efter detta straff är också ganska låga, ungefär en av fyra döms på nytt inom tre år.

Skyddstillsyn är som villkorlig dom, men prøvotiden sträcker sig över tre år, och under första året står den dömda under övervakning. Restriktioner kring den dömdes livsföring kan förekomma. De som döms till skyddstillsyn har vanligtvis dömts för brott tidigare och har inte sällan missbruksproblem. För att skyddstillsyn ska kunna ges i stället för fängelse ska en påtaglig förbättring ha skett av den personliga eller sociala situationen. Det kan också ges om personen går i behandling för missbruk eller liknande. Över hälften återfaller inom tre år efter en dom till skyddstillsyn.

Den som inte sköter sig under den villkorliga domen eller skyddstillsynen kan få en varning, få föreskrifter, övervakning eller en ny påföljd eller ett nytt straff.

Villkorlig dom och skyddstillsyn kan kombineras med dagsböter eller samhällstjänst. Skyddstillsyn kan även ges tillsammans med ett kortare fängelsestraff. Här ska vi diskutera villkorlig dom och skyddstillsyn tillsammans med dagsböter men utan kombinationen med samhällstjänst eller fängelse, som vi tar upp särskilt.

Jag vill påminna er om att utgångspunkten för vår diskussion hela tiden är att vi kan tycka vad vi vill. I vår diskussion utgår vi inte och följer inte någon speciell rättspraxis eller liknande.

11. Diskussion om villkorlig dom och skyddstillsyn

Om vi börjar med att tala rent generellt.

Vilka fördelar finns det med villkorlig dom eller skyddstillsyn som straffalternativ för brott?

Vilka nackdelar finns det med denna typ av straffalternativ?

Om vi nu ser till det specifika fall som vi sett på filmen, vad skulle ni se som fördelarna, vad skulle vara bra, med att döma Lars till villkorlig dom eller skyddstillsyn i det här fallet?

Vad skulle kunna vara nackdelarna, kan det finnas problem, med att döma Lars till villkorlig dom eller skyddstillsyn? Kan det få några negativa konsekvenser att döma Lars till villkorlig dom eller skyddstillsyn i det här fallet?

Sammanfattning:

Om vi ska försöka sammanfatta diskussionen:

Så, vad är det viktigaste/främsta/bästa skälet till att ge Lars villkorlig dom respektive skyddstillsyn i det här fallet?

Vad skulle vara den största nackdelen, det mest negativa med att, ge Lars villkorlig dom respektive skyddstillsyn?

12. Fakta om samhällstjänst

Som vi hörde i den förra texten så kan villkorlig dom och skyddstillsyn kombineras med samhällstjänst. Nu ska vi få veta lite mer om samhällstjänst.

Uppläsning av text om samhällstjänst

Samhällstjänst

Samhällstjänst innebär 40-240 timmars oavlönat arbete i en ideell förening, organisation eller kyrka och ges som tillägg till villkorlig dom eller skyddstillsyn. Idén bakom samhällstjänst kan sägas vara en skärpning av de två andra straffen och att den dömd ska göra rätt för sig. Den dömd måste samtycka till att utföra samhällstjänst. Kriminalvården kontrollerar att arbetet utförs. För unga kallas det ungdomstjänst och är då kortare, 20 – 100 timmar.

Enligt en utvärdering är de flesta som fått samhällstjänst nöjda med detta. Återfallsrisken är ungefär densamma som vid villkorlig dom respektive skyddstillsyn. Grövre misskötsamhet är ovanlig. Reaktionerna blir då också desamma som vid villkorlig dom och skyddstillsyn.

13. Diskussion om samhällstjänst

Om vi återigen börjar med att diskutera rent generellt.

Vad finns det för fördelar med samhällstjänst?

Vilka nackdelar finns det med samhällstjänst?

När det gäller det fall vi såg på filmen, vad skulle ni se som fördelarna, vad skulle vara bra, med att döma Lars till samhällstjänst i det här fallet?

Vad skulle kunna vara nackdelarna, kan det finnas problem, med att ge Lars samhällstjänst?

Kan det få några negativa konsekvenser att ge Lars samhällstjänst i det här fallet?

Sammanfattning:

Om vi ska försöka sammanfatta diskussionen:

Så, vad är det viktigaste/främsta/bästa skälet till att ge Lars samhällstjänst i det här fallet?

Vad skulle vara den största nackdelen, det mest negativa med att, ge Lars samhällstjänst?

14. Fakta om böter

Många rättsfall leder till böter. Vi känner nog alla till vad som menas med böter men vi ska ändå få veta lite mer om de olika sorter av böter som finns

Uppläsning av text om böter

Böter

De flesta rättsfall leder till böter. Det mest välbekanta är kanske böter för trafikbrott, men böter kan också användas som straff för andra brott. Böter kan vara av två slag, fast belopp eller dagsböter. Penningböter på fast belopp bestäms till lägst 200 kr och högst 4 000 kr. Dagsböter tar hänsyn till hur allvarligt brottet är och till den dömdes ekonomiska situation. En dagsbot utgör en viss del av en dagsinkomst. Den som har högre inkomst betalar högre böter i absoluta tal än den som har en lägre inkomst. Som minst utdöms 30 och som mest 150 dagsböter för ett brott. De pengar som betalas i böter går till staten.

15. Diskussion om böter

Vad är fördelarna med böter som straff? Som vi hört så kan böter antingen dömas ut med ett fast belopp eller som dagsböter där man tar hänsyn till vilken förmåga den dömden har att betala. Vilka fördelar finns det med dessa olika former av böter

Vilka är nackdelarna med böter? Vilka nackdelar finns med de två respektive formerna av böter?

Vad kan vara fördelarna med att straffa Lars i det aktuella fallet med böter? Vilka fördelar kan det finnas med att döma honom till böter med fast belopp respektive dagsböter?

Vilka nackdelar kan det finnas med att döma Lars i det aktuella fallet till böter av endera slaget?

Sammanfattning:

Om vi ska försöka sammanfatta diskussionen:

Så, vad är det viktigaste/främsta/bästa skälet till att ge Lars böter i det här fallet?

Vad skulle vara den största nackdelen, det mest negativa med att, ge Lars böter?

16. Fakta om behandling

En möjlighet är att få någon form av behandling.

Vi ska få veta lite mer om de olika formerna av behandling som kan dömas ut som alternativ för straff.

Uppläsning av text om behandling

Behandling av gärningspersonen

De personer som döms för lite allvarligare brottslighet är ofta kända för alkohol- eller narkotikamissbruk. Av dem som sitter i fängelse, till exempel, är drygt hälften kända för narkotikamissbruk. Behandling utanför fängelse innebär därför för vuxna främst missbruksvård i ett behandlingshem. Det kan ske som en del av fängelsestraffet eller inom ramen för skyddstillsyn. Unga under 21 år kan få behandling i form av olika program som tar sikte på till exempel missbruk, konfliktlösning eller arbetsträning. Resultatet av dessa program är vanligtvis begränsade men några av dem har gett tydliga positiva effekter på risken för återfall.

En särskild typ av behandling är rättspsykiatrisk vård. Den ges för svårare brott till gärningspersoner som lider av allvarlig psykisk störning. Rättspsykiatrisk vård är en särskild form av psykiatrisk tvångsvård och den ges på en sjukvårdsinrättning som drivs av ett landsting. Behandlingen är inte tidsbegränsad och domstolen kan bestämma att länsrätten och inte bara läkaren ska bestämma tiden för utskrivningen.

17. Diskussion om behandling

Hur ställer ni er till behandling som ett alternativ till straff för brott rent generellt?

Finns det fördelar, i så fall vilka?

Finns det nackdelar, i så fall vilka? Vad kan vara problematiskt eller negativt med att ge behandling?

Vilka fördelar, om några, kan det finnas det med att ge Lars behandling? Vilken form av behandling anser ni i såfall skulle vara aktuell för Lars?

På vilket sätt skulle det kunna vara olämpligt, vilka nackdelar ser ni med att ge Lars behandling till följd av brottet?

Till sist, uppsummering och prioritering:

Vad är det bästa argumentet **för** att ge Lars behandling?

Om ni hunnit ta upp: Hur skall den optimala behandlingen se ut (typ, frivilligt/tvång, institution/klinik, kort/lång)?

Vad är det viktigaste argumentet **mot** behandling av Lars i det aktuella fallet?

18. Fakta om medling

En möjlighet för den anklagade och offret är att mötas i medling. Här kommer en närmare förklaring av vad som innebär med medling.

Uppläsning av text om medling

Medling

Medling är inget straff utan ett erbjudande till gärningspersonen och brottsoffret att träffas tillsammans med en medlare. Medlingen är frivillig, den ska ske i bägge parternas intresse och målet är att minska de negativa följderna av brottet. Medling innebär inte att gärningspersonen slipper straff. Åklagaren och domaren kan dock, när de bestämmer straffet, ta hänsyn till om medling har genomförts. Medlingen skall syfta till att gärningspersonen får ökad insikt om brottets konsekvenser och att brottsoffret ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser. Medlingen kan sluta med att gärningspersonen på något sätt gottgör brottsoffret. Detta kan ske genom ekonomisk ersättning eller arbete åt brottsoffret. Utvärderingar ger en relativt entydig bild vad gäller positiva effekter för brottsoffren. Effekten på gärningspersonen återfall tycks vara mer splittrad. Positiva effekter förefaller dock gälla för vissa grupper av gärningspersoner.

19. Diskussion om medling

Vad ser ni som fördelarna eller det positiva med denna typ av lösning?

Vilka nackdelar eller problem kan det finnas med att använda denna lösning?

En nödvändig förutsättning för att medling skall bli av är att både den anklagade och offret har gått med på att delta i en medlingsträff. Vi föreställer oss att så har skett i det här fallet.

Vilka fördelar ser ni att det skulle kunna finnas i det här fallet om Lars och Hanne deltog i ett medlingssamtal?

Vilka kan vara nackdelarna med att låta parterna i det aktuella fallet delta i medling?

Till sist, uppsummering och prioritering:

Vilka skulle vara de främsta fördelarna med medling i det här fallet?

Vilka skulle vara de största nackdelarna med medling i det här fallet?

20. Fakta om ekonomisk kompensation till offret

Det sista vi ska ta upp är ekonomisk kompensation till offret.

Uppläsning av text om ekonomisk kompensation till offret

Ekonomisk kompensation till brottsoffret

Ekonomisk kompensation är inget straff. Det består i en ersättning från gärningspersonen till brottsoffret för den kränkning som brottet inneburit för offret. Det är alltså inte ett skadestånd som ersättning för den ekonomiska förlust som gärningspersonen åstadkommit för brottsoffret utan just en kränkingsersättning. Domstolen kan i dag döma gärningspersonen till att ersätta brottsoffret för kränkning. Det gäller särskilt för brott som inneburit våld och hot och där grovt våld och våldtäkt ger högre ersättningar. Om inte gärningspersonen kan betala, kan brottsoffret eventuellt få ut summan från sitt försäkringsbolag. Saknas försäkring kan Brottsoffermyndigheten ersätta brottsoffret.

21. Diskussion om kompensation till offret

Vilka är de tänkbara fördelarna med att den anklagade betalar en kompensation direkt till offret?

Anser ni att det kan finnas några negativa konsekvenser med att låta den anklagade betala en kompensation till offret?

Om man tänker på fallet som vi såg på filmen:

Vilka fördelar ser ni med att döma Lars till att kompensera Hanne ekonomiskt?

Hur är det då med de negativa delarna, vilka problem kan det finnas med att låta den anklagade i det här fallet kompensera offret?

Till sist, uppsummering och prioritering:

Vad är de viktigaste, bästa, fördelarna med att låta den anklagade ekonomiskt kompensera offret?

Vilka är de största nackdelarna, mest negativt, vad är det sämsta med att låta den anklagade kompensera offret ekonomiskt?

22. Enkät 3.

Vi har nu haft en ganska omfattande diskussion om vilka för- och nackdelar det kan finnas med olika straff och straffalternativ dels generellt men också i förhållande till det specifika fall vi såg på rättegångsfilmerna. Vi har dels fått veta lite mer om vad de olika straffalternativen ”går ut på” och vilka effekter de kan ha och vi har delat med oss och fått höra vad vi anser om för- och nackdelar med desamma.

Ni ska nu återigen få fylla i en enkät. Kom ihåg att ange ert nummer på enkäten. Läs instruktionerna innan ni fyller i och lägg sedan den ifyllda enkäten i kuvertet och så samlar vi ihop dem.

Enkät 3 fylls i

23. Avslutande diskussion

Jag skulle nu vilja att vi diskuterar lite kring de svar ni angett i enkäterna. Ni behöver inte tala om HUR ni har dömt i saken, vilket straff ni valt i enkäterna, men jag skulle gärna vilja veta vad det var som ni framförallt tog hänsyn till när ni valde straff? Vad var det främsta argumentet för att döma som ni gjort?

Har ni under diskussionens gång ändrat er uppfattning om vilket straff som bör dömas ut?

Mellan vilka enkäter ändrade ni er? Vad var det framförallt som fick er att ändra uppfattning?

I mån av tid:

I era val av straff, har ni framförallt tagit hänsyn till själva brottet, offret eller gärningspersonen? Valde ni utifrån vilket syfte de olika straffen eller straffalternativen har? Vilket syfte var det i så fall som var avgörande för er i ert val?

I mån av tid:

Nu har ni ju fått svara individuellt på hur ni anser att man bör döma i saken. Låt oss nu föreställa oss att ni hade till uppgift att enas kring något straff eller alternativ till straff. Skulle ni kunna det och vad skulle ni föreslå? Eller finns det åtminstone någon form av straff som ni skulle kunna enas kring (utan att gå in på hur lång tid och mer i detalj) även om det innebär att ni måste ändra lite på er egen uppfattning som ni angett i enkäterna.

Är det något straff eller alternativ till straff som vi inte tagit upp här som ni anser skulle kunna vara relevant i det här fallet?

24. Avslutning

Tack för medverkan. Intressant diskussion. etc.

Resultaten från denna studie kommer enligt planerna att offentliggöras under hösten 2010.

Om någon av er är intresserad av att få en rapport där resultaten redovisas så kan ni anmäla ert intresse genom att ange till vilken postadress rapporten i så fall skall skickas.

Kontaktuppgifter finns på dessa lappar. Rapporten kommer i så fall under hösten eller vintern 2010.

De som är intresserade får ta en lapp med kontaktuppgifter. Utdelning av incitament. Underskrifter.

Bilaga 6 – Resultat från telefonundersökningen. Viktade respektive oviktade resultat samt resultaten uppdelade på åldersgrupper och utbildningsnivå.

Skillnaden mellan viktade och oviktade data uppgår till max fyra procentenheter. Inte för någon fråga påverkas tolkningen beroende på vilka data som används.

Tabell 6.1. Svartsfördelning i telefonundersökningen på frågor om inställning till straff, $n=1013$. Totalt (viktade^{*}/oviktade data) samt uppdelat på ålder och utbildning. Procent.

Straffen i Sverige är i stort sett...							
	Totalt V/OV	Åldersgrupper			Högsta utbildning		
		18-29	30-49	50-74 ^a	Grundsk.	Gymn.	Högsk. ^b
...för milda	66/63	75	68	56	70	68	56
...lagom	28/31	24	26	36	22	27	38
...för stränga	1/0	0	1	1	1	0	1
Vet ej	5/6	1	5	7	7	5	5

Våldsbrott bör straffas mycket strängare än de görs i dag.

	Totalt V/OV	Åldersgrupper			Högsta utbildning		
		18-29	30-49	50-74	Grundsk.	Gymn.	Högsk. ^b
Instämmer helt eller delvis	77/76	74	78	74	83	79	70
Varken eller	7/8	7	9	8	3	10	8
Instämmer inte alls eller i huvudsak inte	12/13	14	10	14	12	9	17
Vet ej	4/3	5	3	4	2	2	5

^{*} Viktade på kön, ålder och utbildning

^aDen äldsta åldersgruppen skiljer sig signifikant ($p<.01$) från övriga åldersgrupper så att en lägre andel av de äldsta anser att straffen generellt är för milda.

^bDe med högskoleutbildning skiljer sig signifikant ($p<.01$) från övriga så att en lägre andel av de högskoleutbildade anser att straffen generellt är för milda respektive instämmer helt eller delvis i att våldsbrott bör straffas mycket strängare.

Tabell 6.2. Svartsfördelning i telefonundersökningen på frågor om inställning till fängelsestraff, n=1013. Totalt (viktade^{*}/oviktade data) samt uppdelat på ålder och utbildning. Procent.

	Totalt V/OV	Åldersgrupper			Högsta utbildning		
		18-29	30-49	50-74 ^a	Grundsk.	Gymn.	Högsk. ^b
Instämmer helt eller delvis	57/54	65	60	48	63	60	45
Varken eller	13/15	11	14	16	13	15	15
Instämmer inte alls eller i huvudsak inte	26/28	20	22	33	21	22	36
Vet ej	4/3	4	4	3	3	3	4

En 28-årig man, ej tidigare straffad, hotar ett kioskbiträde med kniv och tvingar till sig pengarna i kassan, 20.000 kr. Ett fängelsestraff på 1 år skulle vara...

	Totalt V/OV	Åldersgrupper			Högsta utbildning		
		18-29	30-49	50-74	Grundsk.	Gymn.	Högsk. ^b
...för mildt	54/52	52	52	53	61	57	44
...lagom	37/38	37	40	37	31	36	44
...för strängt	5/6	7	6	5	4	4	7
Vet ej	4/4	4	2	5	4	3	5

Att sitta i fängelse kan nästan jämföras med en hotellvistelse, de intagna har det alldeles för bra.

	Totalt V/OV	Åldersgrupper			Högsta utbildning		
		18-29 ^c	30-49	50-74	Grundsk.	Gymn. ^d	Högsk. ^b
Instämmer helt eller delvis	49/45	62	44	43	62	53	31
Varken eller	16/17	13	16	19	19	16	17
Instämmer inte alls eller i huvudsak inte	34/37	25	39	38	19	31	51
Vet ej	1/1	0	1	0	0	0	1

^{*} Viktade på kön, ålder och utbildning

^aDen äldsta åldersgruppen skiljer sig signifikant ($p < .01$) från övriga åldersgrupper så att en lägre andel av de äldsta anser att straffen generellt är för milda.

^bDe med högskoleutbildning skiljer sig signifikant ($p < .01$) från övriga så att en lägre andel av de högskoleutbildade anser att straffen generellt är för milda respektive instämmer helt eller delvis i att våldbrott bör straffas strängare.

^cDen yngsta åldersgruppen skiljer sig signifikant ($p < .01$) från de övriga så att en högre andel instämmer helt eller delvis i att tiden i fängelse kan liknas vid en hotellvistelse.

^dDe med gymnasieutbildning som högsta utbildning och de med högst grundskoleutbildning skiljer sig signifikant ($p < .05$) så att en lägre andel av de med gymnasieutbildning instämmer helt eller delvis i att tiden i fängelse kan liknas vid en hotellvistelse.

Bilaga 7 – Resultat från postenkätundersökningen. Viktade respektive oviktade data samt konfidensintervall.

Det blir inga skillnader i resultat beroende på om viktade eller oviktade data används, utan det rör sig enbart om enstaka procentenheter upp eller ner (tabell 7.1).

Tabell 7.1. Svarsfördelning på frågan "Vad anser Du att straffet bör bli?" för respektive brottsfall. Viktade*/Oviktade data. Procent.

Strafflängd	Rel.våld	Nark.brott	Butiksrån	Våldtäkt	Förskingring	Gatuvåld
	V/OV	V/OV	V/OV	V/OV	V/OV	V/OV
Icke-frihetsberövande	34/35	19/19	20/20	14/14	21/21	32/33
Fängelse/fotboja	66/65	81/81	80/80	86/86	79/79	68/67
	100	100	100	100	100	100

Fotboja 3 m.<	7/7	4/4	4/5	3/3	5/5	8/9
Fängelse > 2 m.	6/6	3/3	2/2	1/1	2/2	2/2
Fängelse 2-5 m.	18/20	7/6	4/4	8/6	4/5	11/10
Fängelse 6-11m.	23/23	11/11	11/12	13/13	10/10	18/18
Fängelse 1-2 år	21/20	18/19	19/19	13/13	16/15	20/19
Fängelse 2-3 år	12/12	18/18	24/24	21/22	21/22	20/20
Fängelse 3-5 år	7/7	15/15	20/19	16/16	19/19	12/13
Fängelse 5år <	6/5	24/24	16/15	27/24	23/22	9/9
	100	100	100	100	100	100

*Viktade på kön, ålder och utbildning

Tabell 7.2. Konfidensintervall för andelen som tror respektive anser att straffet bör bli fängelse i de sex olika fallen. Viktade data*. Procent.

	Vad tror Du att straffet skulle bli i en domstol?		Vad anser Du att straffet bör bli?		Vad tror Du att folk i allmänhet anser att straffet bör bli?	
	99%- konf.int.	99%- konf.int.	99%-konf.int.	99%-konf.int.	99%-konf.int.	99%-konf.int.
Relationsvåld	36	46	61	70	71	79
Narkotikabrott	81	88	77	84	83	89
Butiksrån	75	82	77	84	87	92
Våldtäkt	59	68	82	89	85	91
Förskingring	75	82	76	89	84	90
Gatuvåld	52	61	64	72	76	84

*Viktade på kön, ålder och utbildning

Enligt tabel 7.2 är det i fallen med relationsvåld, våldtäkt och gatuvåld en signifikant högre andel som *anser* att gärningspersonen bör döms till fängelse än som *tror* att straffet i en domstol skulle bli fängelse. Gällande gatuvåld tror en högre andel att folk i allmänhet skulle döma till fängelse i detta fall. Det är inga skillnader mellan hur stor andel som *tror* respektive *anser* att straffet bör bli fängelse för narkotikabrottet. I fallet med butiksrån tror en högre andel att folk i allmänhet skulle döma till fängelse än som själva anser att straffet bör bli fängelse. De svarande tror i högre grad att folk i allmänhet skulle ge fängelse i fallet med grov förskingring än att en domstol skulle döma ut fängelse.

Bilaga 8 – Interpolerad median

Medianen är det värde som ligger i mitten av en serie observationer, d.v.s. det värde som delar urvalet i två lika stora delar. Detta centralmått lämpar sig för datamaterial som befinner sig på s.k. ordinalskalenivå. Den interpolerade³³ medianen lämpar sig dessutom för data som är grupperad och där fördelningen är skev (Marks et al. 2007).

Med formeln nedan tas hänsyn till att intervallen i svarsalternativen är olika vida (Xiao 2006).

Formel: $L+W*((n/2-CF_B)/f)$

Där:

L: Det lägsta värdet i det intervall där medianen ligger

CF_B : Den kumulativa frekvensen fram till medianen

W: Intervallvidden

f: Antal observationer i det intervall där medianen finns

Medianen ger alltså svar på inom vilket intervall det värde finns som urvalet fördelar sig jämt över respektive under. Hamnar medianen till exempel på 2 år-2 år och 11 månader betyder det att någonstans inom detta intervall finns det värde, den strafflängd, som hälften av de svarande lagt sig under och hälften över. Med den interpolerade medianen erhålls information om *vilket* detta värde är, exempelvis 28 månader. Detta givet den aktuella fördelningen mellan svarsalternativen samt utifrån antagandet att fördelningen inom intervallet är jämn.

³³ Genom interpolation går det att uppskatta värden som ligger ”mellan” de värden finns i datamaterialet. På så sätt kan diskreta data behandlas som kontinuerliga d.v.s. som sammanhängande istället för indelad i separata punkter. Om det mittersta värdet i respektive svarsalternativsintervall utgör en punkt, går det genom interpolation att uppskatta värden som ligger mellan dessa punkter.

Bilaga 9 – Utdömda fängelsemånader i postenkäten utifrån olika antagande om vilket värde i svarsintervallen som de svarande respektive domarpanelen kan ha avsett med sina svar.

I uträkningen av den interpolerade medianen (se bilaga 8) är det mittersta värdet i respektive svarsintervall utgångspunkten och dessutom antas fördelningen inom intervallet vara jämn. Rent hypotetiskt skulle dock samtliga svarande kunna avse det högsta värdet i intervallet medan domarna skulle kunna avse det lägsta eller viceversa. I tabellerna nedan redovisas hur förhållandet mellan de svarande och domarpanelen skulle se ut i dessa fall.

Max-värdet motsvaras av antalet fängelsemånader (medianen) som de svarande respektive domarpanelen dömt ut om de antas ”mena” det längsta straffet i respektive svarsintervall. Min-värdet motsvaras av antalet fängelsemånader (medianen) som de svarande respektive domarpanelen dömt ut om de antas ”mena” det kortaste straffet i intervallen.

I tabell 9.1 redovisas det totala antalet utdömda fängelsemånader inklusive de som angivit icke frihetsberövande alternativ. I tabell 9.2 ingår endast de som angett fängelse (eller fotboja).

Endast i fallen med relationsvåld och våldtäkt skulle de svarande totalt sett hamna *över* domarpanelen om de antas avse det högsta värdet och domarpanelen det lägsta i respektive svarsintervall (tabell 9.1).

Tabell 9.1. Minsta respektive högsta antal utdömda fängelsemånader enligt de svarandes och domarpanelens bedömningar av vad straffet skulle bli i de olika brottsfallen.

	Vad anser Du att straffet bör bli?			Domarpanelens bedömning		
	Min	IM*	Max	Min	IM*	Max
Relationsvåld	2,6	3,7	5,6	2,5	3,5	5,5
Narkotikabrott	12,7	19,5	23,7	60	60	84
Butiksrån	12,9	21,7	23,9	24,7	31,7	35,7
Våldtäkt	24,3	26,9	35,3	24,5	29,5	35,5
Förskingring	13	22,9	24	24,9	33,9	35,9
Gatuvåld	6,3	7,5	11,3	12,5	17,9	23,5

*Interpolerad median

Ser man endast till de som angett fängelse försvinner skillnaderna i stort sett (tabell 9.2). Endast i narkotikafallet ligger de svarande fortfarande under domarpanelen även om de antas ”mena” det längsta straffet i intervallet och domarpanelen det kortaste. I fallet med relationsvåld har de svarande som angett fängelse gett längre straff även om de antas ”mena” det kortaste och domarpanelen istället den längsta. I övriga fyra fall blir intervallen i stort sett identiska.

Tabell 9.2. Minsta respektive högsta antal utdömda fängelsemånader enligt de svarande och de domarbedömningar som angett fängelsestraff i de olika brottsfallen.

	Vad anser Du att straffet bör bli?			Domarpanelens bedömning		
	Min	IM*	Max	Min	IM*	Max
Relationsvåld	6,8	10,1	11,8	2,6	3,7	5,6
Narkotikabrott	24,3	27,7	35,3	60,0	60,0	72,5
Butiksrån	24,4	28,5	35,4	24,7	31,7	35,7
Våldtäkt	24,7	31,1	35,7	24,5	29,5	35,5
Förskingring	24,6	30,6	35,6	24,9	33,9	35,9
Gatuvåld	12,6	18,1	23,6	12,6	18,2	23,6

*Interpolerad median

Bilaga 10 – Olika utfall av resultaten i postenkätundersökningen utifrån hypotetiska antaganden om hur bortfallet skulle kunna svara.

Som påpekats på flera ställen blev bortfallet i undersökningen av det informerade rättsmedvetandet högt. En rimlig invändning mot undersökningens och slutsatsernas giltighet är att bortfallet skiljer sig åt från urvalet på så sätt att de icke svarande är mer straffbenägna. Här redovisas hur utfallet skulle bli givet olika scenario om hur det totala bortfallet (inklusive det interna) skulle kunna svarat om de valt att delta (**tabell 10.1**). Alla scenarierna är teoretiskt möjliga, men läsaren kan bedöma vilket som verka mest rimligt respektive orimligt.

Tabell 10.1. Andel av det totala urvalet (N=3000) som skulle vara för strängare straff än domarpanelen om 50, 75 respektive 100 procent av det totala bortfallet skulle ange strängare straff än domarpanelen på frågan "Vad anser Du att straffet bör bli" i respektive brottsfall. Procent.

	Fördelning bland de svarande viktat/oviktat	Om 50% av bortfallet angett strängare straff än domarpanelen	Om 75% av bortfallet angett strängare straff än domarpanelen	Om 100% av bortfallet angett strängare straff än domarpanelen
Misshandel/Relationsvåld	45/43	48	65	82
Grovt narkotikabrott/-smuggling ³⁴	19/19	40	56	73
Butiksrån	29/27	43	60	77
Våldtäkt	37/34	45	62	79
Grov förskingring/trolöshet mot huvudman	33/33	45	62	79
Grov misshandel/gatuvåld	28/28	43	61	78

För att medianstraffet skulle bli detsamma som hos domarpanelen, det vill säga att hälften av de 3000 skulle vara för strängare straff och hälften för samma eller mildare straff än domarpanelen för respektive brottsfall skulle cirka 60 procent av bortfallet behöva ange ett strängare straff än domarpanelen gjort. Andelen är högst i narkotikafallet (65 procent) och lägst i fallet med relationsvåldet (53 procent). Bortsett från relationsvåldsfallet skulle alltså, grovt räknat, dubbelt så stor andel av bortfallet än av de svarande behöva ange strängare straff

³⁴ Här har domarpanelen givit det högsta straffet i skalan varför jämförelsen istället blir hur stor andel som skulle ge samma straff som domarpanelen om olika stor andel av bortfallet skulle ange detta straff.

än domarpanelen. I fallet med relationsvåld, där de svarande har lagt sig på samma nivå som domarpanelen, skulle en mindre skillnad mellan de svarandes och icke svarandes inställning resultera i att det totala urvalet hamnade på en högre nivå än domarpanelen.

Bilaga 11 – Fokusgruppsdeltagarnas inställning till straff jämfört med deltagarna i telefon- respektive postenkätundersökningarna

I tabell 11.1 redovisas svarsfördelningen på de frågor som legat till grund för urvalet av fokusgruppsdeltagarna. Målsättningen var att få gruppdeltagare som var representativa för de svarande i telefonundersökningen med avseende den grad till vilken de instämde eller ej i påståendena "Att sitta i fängelse kan nästan jämföras med en hotellvistelse, de intagna har det alldeles för bra" samt " Jag är generellt för längre fängelsestraff".

Tabell 11.1. Svarsfördelning för de två screeningfrågorna i telefonundersökningen (oviktade data) samt bland deltagarna i fokusgruppsdeltagarna. Absoluta tal och procent inom parentes.

	Att sitta i fängelse kan nästan jämföras med en hotellvistelse, de intagna har det alldeles för bra		Jag är generellt för längre fängelsestraff	
	Telefon	Fokusgrupp	Telefon	Fokusgrupp
Instämmer helt eller delvis	456 (45)	59 (50)	549 (54)	78 (66)
Varken eller	172 (17)	8 (7)	149 (15)	12 (10)
Instämmer inte alls eller i huvudsak inte	379 (37)	52 (44)	279 (28)	29 (24)
Vet ej	6 (1)		36 (3)	
	1013 (100)	119 (100)	1013 (100)	119 (100)

I tabell 11.2 jämförs inställningen till straff bland fokusgruppsdeltagarna (totalt samt de som kom att närmare behandla respektive fall) och de som i postenkätundersökningen svarat på enkätversion 1 (totalt samt för de svarande från Stockholm), vilket var den enkätversion som fokusgrupperna fick svara på och som motsvarar gärningspersonens förhållanden som de beskrivs i rättegångsfilmerna.

Tabell 11.2. Svartsfördelning bland deltagarna i postenkätundersökningen som svarade på enkätversion 1 totalt samt de från Stockholm och bland fokusgruppsdeltagarna totalt samt bland de delgrupper som närmare behandlade respektive brottsfall.

		Vad anser Du att straffet bör bli?			
		Postenkät ver.1	Postenkät ver.1 Stockholm	Fokusgrupper samtliga	Fokusgrupper delgrupper
Narkotikabrott	<i>n</i>	141	24	117	28
	Andel	77	79	74	75
	frihetsberövande				
	Medianstraff	1-2 år	1-2 år	1-2 år	2-5 mån
Butiksrån	<i>n</i>	134	22	118	30
	Andel	86	91	86	90
	frihetsberövande				
	Medianstraff	1-2 år	1-2 år	1-2 år	1-2 år
Våldtäkt	<i>n</i>	135	22	117	30
	Andel	82	86	87	90
	frihetsberövande				
	Medianstraff	1-2 år	1-2 år	1-2 år	1-2 år
Gatuvåld	<i>n</i>	130	22	115	29
	Andel	67	82	74	79
	frihetsberövande				
	Medianstraff	6-11 mån	6-11 mån	6-11 mån	6-11 mån

Bilaga 12 – Svartsfördelning på frågan ”Vad anser Du att straffet skulle bli” bland fokusgruppsdeltagarna.

Tabell 12.1. Svartsfördelning på frågan ”Vad anser Du att straffet bör bli” i enkät 1 och 3 bland fokusgruppsdeltagarna. Antal svarande.

Strafflängd	Narkotikabrott		Butiksrån		Våldtäkt		Gatuvåld	
	Enkät 1 (n=29)	Enkät 3 (n=28)	Enkät 1 (n=30)	Enkät 3 (n=30)	Enkät 1 (n=30)	Enkät 3 (n=29)	Enkät 1 (n=30)	Enkät 3 (n=29)
Icke-frihetsberövande	7	15	3	15	3	2	7	8
Fotboja 3 mån eller mer	5	1	1	2	1	1	3	3
Fängelse kortare än 2 mån	0	0	0	1	0	2	2	4
Fängelse 2-5 mån	3	1	3	2	1	2	0	4
Fängelse 6-11 mån	2	3	5	5	4	5	6	4
Fängelse 1-2 år	2	3	10	0	7	10	9	3
Fängelse 2-3 år	4	3	5	3	7	4	2	3
Fängelse 3-5 år	3	1	0	2	4	0	0	0
Fängelse 5 år eller mer	3	1	3	0	3	3	1	0

Bilaga 13 - Utdömda fängelsemånader enligt resultaten av fokusgruppsundersökningarna utifrån olika antagande om vilket värde i svarsintervallen som de svarande respektive domarpanelen kan ha avsett med sina svar.

I uträkningen av den interpolerade medianen (se bilaga 8) är det mittersta värdet i respektive svarsintervall utgångspunkten och dessutom antas fördelningen inom intervallet vara jämn. Rent hypotetiskt skulle dock samtliga svarande kunna avse det högsta värdet i intervallet medan domarna skulle kunna avse det lägsta eller viceversa. I tabellerna nedan redovisas hur förhållandet mellan de svarande och domarpanelen skulle se ut i dessa fall.

Max-värdet motsvaras av antalet fängelsemånader (medianen) som de svarande respektive domarpanelen dömt ut om de antas ”mena” det längsta straffet i respektive svarsintervall. Min-värdet motsvaras av antalet fängelsemånader (medianen) som de svarande respektive domarpanelen dömt ut om de antas ”mena” det kortaste straffet i intervallen.

Tabell 13.1. Minsta respektive högsta antalet utdömda fängelsemånader enligt fokusgruppsdeltagarnas svar i enkät 1 respektive 3 samt domarpanelens bedömningar av vad straffet skulle bli i fyra brottsfall.

	Vad anser Du att straffet bör bli						Domarpanelens bedömning		
	Enkät 3			Enkät 1			Min	IM*	Max
	Min	IM*	Max	Min	IM*	Max			
Narkotikabrott	0	0	0	2,83	4,5	5,83	60	60	∞
Butiksrån	0	0	0	12,3	15,3	23,3	24,7	31,7	35,7
Våldtäkt	12,3	14,8	23,3	12,9	21,4	23,9	24,5	29,5	35,5
Gatuvåld	0,88	1,88	2,88	6,5	8,5	11,5	12,5	17,9	23,5

*IM=Interpolerad median

∞ = Då denna klass är öppen har inget högsta värde räknats ut här.

I tabell 13.1 redovisas antalet utdömda fängelsemånader totalt sett, d.v.s. inklusive de som angivit icke frihetsberövande alternativ. Även om de svarande generellt avser det högsta värdet och domarpanelen det lägsta i respektive intervall skulle de svarandes bedömningar ändå hamna under domarpanelens. I samtliga fall utom våldtäktsfallet har färre fängelsemånader dömts ut i enkät 3 än i enkät 1 (tabell 13.1).

I tabell 13.2 redovisas antalet utdömda fängelsemånader endast för de som angett fängelse i enkät 1 och enkät 3. I enkät 1 har man för narkotikabrottet och butiksrånet dömt ut färre fängelsemånader än domarpanelen. I enkät 3 har man i tre fall av fyra (undantaget utgörs av narkotikabrottet) dömt ut färre månader än i enkät 1 så vid denna sista bedömning har de svarande dömt ut färre fängelsemånader än domarpanelen för samtliga brott.

Tabell 13.2. Minsta respektive högsta antalet utdömda fängelsemånader enligt fokusgruppsdeltagarna som angett fängelse i enkät 1 respektive 3 samt domarpanelens bedömningar av vad straffet skulle bli i fyra brottsfall.

	Vad anser Du att straffet bör bli						Domarpanelens bedömning		
	Enkät 3			Enkät 1			Min	IM	Max
	Min	IM*	Max	Min	IM	Max			
Narkotikabrott	12,5	17,5	23,5	12,5	17,5	23,5	60	60	∞
Butiksrån	6,5	8,5	11,5	12,5	17,0	23,5	24,7	31,7	35,7
Våldtäkt	12,4	15,9	23,4	24,1	24,8	35,1	24,5	29,5	35,5
Gatuvåld	2,9	4,6	5,9	12,1	12,6	23,1	12,6	18,2	23,6

*IM=Interpolerad median

∞ = Då denna klass är öppen har inget högsta värde räknats ut här.

Kriminologiska institutionens rapportserie

- 1995:1 Estrada, Felipe, *Ungdomsbrottslighetens utveckling 1975–1994*.
- 1996:1 Rytterbro, Lise-Lotte, *Narkotikamissbruk upptäckt genom urinprov*.
- 1997:1 Ringman, Karin, *Brottsförebyggande åtgärder i en förort*.
- 1997:2 von Hofer, Hanns (red.), *Nordic Criminal Statistics 1950–1995*.
- 1998:1 Backström, Malin (red.), *Homosexuell i dag*.
- 2001:1 Westfelt, Lisa, *Organisatoriska förändringar inom svensk polis under 1900-talet med avseende på kampen mot organiserad brottslighet*.
- 2001:2 Hörnqvist, Magnus, *Allas vårt ansvar – i praktiken. En statligt organiserad folkrörelse mot brott*.
- 2001:3 Shannon, David, *Graffiti and Adolescent Delinquency. An Analysis of Short Term Career Trajectories*.
- 2003:1 Tham, Henrik (red.), *Forskare om narkotikapolitiken*.
- 2003:2 Karlsson, Jenny & Pettersson, Tove, *Fokusgruppsintervjuer med ungdomar om genus och våld. Konstruktioner av gärningspersoner och offer*.
- 2003:3 Falck, Sturla, von Hofer, Hanns & Storgaard, Anette (red.), *Nordic Criminal Statistics 1950-2000*.
- 2005:1 Skrinjar, Monica, *Bilder av och åtgärder mot narkotika(miss)brukare – en reflexiv studie*.
- 2005:2 Pettersson, Tove, *Polisingripanden vid eget bruk av narkotika. Särbehandlas personer med utländsk bakgrund?*
- 2005:3 Heber, Anita, *Var rädd om dig! En litteraturöversikt om rädslan för brott*.
- 2005:4 Ericson, Christina, *Kvinnor och män i kriminalpolitiska motioner 1971-2000. En analys i ljuset av tre feministiska perspektiv*.
- 2006:1 Litzén, Staffan, *Oro för brott i urban miljö. Trygghetsundersökningar med anknytning till Stockholm*.
- 2006:2 Johnson, Michael, *Inblick i en ungdomskultur. Samtal med graffitimålare*.
- 2007:1 von Hofer, Hanns & Nilsson, Anders (red.), *Brott i välfärden. Festskrift till Henrik Tham*.
- 2008:1 von Hofer, Hanns, *Brott och straff i Sverige*.
- 2008:2 Evertsson, Nubia, *Political Corruption and Campaign Financing*.
- 2009:1 von Hofer, Hanns (red.), *Leif Lenke in memoriam*
- 2009:2 Green, Anders, *Fotboll och huliganism. Utveckling, problem och åtgärdsarbete i England och Skandinavien*
- 2009:3 Nilsson, Anders & Estrada, Felipe, *Criminality and life-chances. A longitudinal study of crime, childhood circumstances and living conditions up to age 48*.
- 2009:4 Rytterbro, Lise-Lotte, Rönneling, Anita & Tham, Henrik, *Brottskadeersättning ur brottsofferperspektiv. En komparativ studie av Danmark och Sverige*.
- 2010:1 Jerre, Kristina & Tham, Henrik, *Svenskarnas syn på straff*.

Kriminologiska institutionens rapportserie

- 1995:1 Estrada, Felipe, *Ungdomsbrottslighetens utveckling 1975–1994*.
- 1996:1 Rytterbro, Lise-Lotte, *Narkotikamissbruk upptäckt genom urinprov*.
- 1997:1 Ringman, Karin, *Brottsförebyggande åtgärder i en förort*.
- 1997:2 von Hofer, Hanns (red.), *Nordic Criminal Statistics 1950–1995*.
- 1998:1 Backström, Malin (red.), *Homosexuell i dag*.
- 2001:1 Westfelt, Lisa, *Organisatoriska förändringar inom svensk polis under 1900-talet med avseende på kampen mot organiserad brottslighet*.
- 2001:2 Hörnqvist, Magnus, *Allas vårt ansvar – i praktiken. En statligt organiserad folkrörelse mot brott*.
- 2001:3 Shannon, David, *Graffiti and Adolescent Delinquency. An Analysis of Short Term Career Trajectories*.
- 2003:1 Tham, Henrik (red.), *Forskare om narkotikapolitiken*.
- 2003:2 Karlsson, Jenny & Pettersson, Tove, *Fokusgruppsintervjuer med ungdomar om genus och våld. Konstruktioner av gärningspersoner och offer*.
- 2003:3 Falck, Sturla, von Hofer, Hanns & Storgaard, Anette (red.), *Nordic Criminal Statistics 1950-2000*.
- 2005:1 Skrinjar, Monica, *Bilder av och åtgärder mot narkotika(miss)brukare – en reflexiv studie*.
- 2005:2 Pettersson, Tove, *Polisingripanden vid eget bruk av narkotika. Särbehandlas personer med utländsk bakgrund?*
- 2005:3 Heber, Anita, *Var rädd om dig! En litteraturöversikt om rädslan för brott*.
- 2005:4 Ericson, Christina, *Kvinnor och män i kriminalpolitiska motioner 1971-2000. En analys i ljuset av tre feministiska perspektiv*.
- 2006:1 Litzén, Staffan, *Oro för brott i urban miljö. Trygghetsundersökningar med anknytning till Stockholm*.
- 2006:2 Johnson, Michael, *Inblick i en ungdomskultur. Samtal med graffitimålare*.
- 2007:1 von Hofer, Hanns & Nilsson, Anders (red.), *Brott i välfärden. Festskrift till Henrik Tham*.
- 2008:1 von Hofer, Hanns, *Brott och straff i Sverige*.
- 2008:2 Evertsson, Nubia, *Political Corruption and Campaign Financing*.
- 2009:1 von Hofer, Hanns (red.), *Leif Lenke in memoriam*
- 2009:2 Green, Anders, *Fotboll och huliganism. Utveckling, problem och åtgärdsarbete i England och Skandinavien*
- 2009:3 Nilsson, Anders & Estrada, Felipe, *Criminality and life-chances. A longitudinal study of crime, childhood circumstances and living conditions up to age 48*.
- 2009:4 Rytterbro, Lise-Lotte, Rönnelid, Anita & Tham, Henrik, *Brottsskadeersättning ur brottsofferperspektiv. En komparativ studie av Danmark och Sverige*.
- 2010:1 Jerre, Kristina & Tham, Henrik, *Svenskarnas syn på straff*.